

Brüssel, 8.6.2023
COM(2023) 309 final

**KOMISJONI TEATIS EUROOPA PARLAMENDILE, NÕUKOGULE, EUROOPA
KESKPANGALE, EUROOPA MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEELE NING
REGIOONIDE KOMITEELE**

2023. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabel

1. SISSEJUHATUS

Tulemuslikud kohtusüsteemid on olulised, et kohaldada liidu õigust ja tagada, et seda täidetaks, ning kaitsta õigusriigi põhimõtet ja muid ELi aluseks olevaid liikmesriikide ühiseid väärtusi. Liidu õiguse kohaldamisel toimivad liikmesriikide kohtud ELi kohtutena. Esmajoones on just liikmesriikide kohtud need, kes tagavad liidu õigusega ette nähtud õiguste ja kohustuste tulemusliku kaitse (Euroopa Liidu lepingu artikkel 19).

Peale selle on tulemuslikud kohtusüsteemid olulised ka vastastikuse usalduse jaoks ning investeerimiskliima ja pikaajalise kasvu jätkusuutlikkuse parandamiseks. Seepärast on liikmesriikide kohtusüsteemide tõhususe, kvaliteedi ja sõltumatuse parandamine ELi majanduspoliitika koordineerimise iga-aastase tsükli – Euroopa poolaasta – üheks prioriteediks. 2023. aasta kohta koostatud iga-aastases kestliku majanduskasvu analüüsis,⁽¹⁾ milles esitatakse liidu majandus- ja tööhõivepoliitika prioriteedid, kinnitatakse seost tulemuslike kohtusüsteemide ja liikmesriikide ettevõtluskeskkonna ning inimeste hüvanguks toimiva majanduse vahel. Hästi toimivad ja täiesti sõltumatud kohtusüsteemid võivad avaldada positiivset mõju investeerimisele ja on olulised investeringute kaitsmiseks ning aitavad seega suurendada tootlikkust ja konkurentsivõimet. Need on ka olulised selleks, et tagada lepingute ja haldusotsuste tulemuslik piiriülene täitmine ning vaidluste lahendamine, mis on tähtis ühtse turu toimimise seisukohast⁽²⁾.

Eeltoodu taustal esitatakse ELi õigusemõistmise tulemustabelis iga-aastane ülevaade näitajatest, mis on seotud tulemuslike kohtusüsteemide oluliste parameetritega:

- tõhusus,
- kvaliteet ja
- sõltumatus.

2023. aasta tulemustabelis arendatakse kõigi kolme parameetri näitajaid edasi, sealhulgas vaadeldes diskrimineerimisohus inimeste ja eakate juurdepääsu õigusemõistmisele ning taas kord kohtusüsteemi digiteerimist, mis on osutunud väga tähtsaks selleks, et tagada kohtute toimimine COVID-19 pandeemia ajal, toetada nende töö taastamist pärast pandeemiat ning üldisemalt edendada tõhusaid ja juurdepääsetavaid kohtusüsteeme⁽³⁾. Käesolevas õigusemõistmise tulemustabelis tugevdatakse kõigi kolme parameetri all ettevõtluse mõõdet, esitades uusi andmeid tõhususe kohta korruptsioonivastase võitluse valdkonnas,⁽⁴⁾ ajakohastatud tabeli haldusotsustega seotud õiguslike tagatiste kohta ning jätkates andmete esitamist kindlustunde kohta investeringute kaitse suhtes. 2023. aasta tulemustabelis kajastatakse ka seda, kuidas kohtusüsteemid hakkasid taastuma COVID-19 pandeemia mõjust nende süsteemide tõhususele.

¹ COM(2022) 780 final.

² Vt komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Ühtse turu tõkete tuvastamine ja kõrvaldamine“ (COM(2020) 93 final) ja sellele lisatud dokument SWD(2020) 54 final.

³ Vt komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Õigusemõistmise digipööre Euroopa Liidus. Võimalusterohked töövahendid“, COM(2020) 710, ja sellele lisatud dokument SWD(2020) 540.

⁴ Euroopa Komisjon võttis 3. mail 2023. aastal vastu korruptsioonivastase paketi, sealhulgas ettepaneku, mis käsitleb direktiivi korruptsioonivastase võitluse kohta kriminaalõiguse abil. Ettepanek: direktiiv korruptsioonivastase võitluse kohta, COM(2023) 234, ja ühisteatis korruptsioonivastase võitluse kohta, JOIN(2023) 12 final.

– Iga-aastane õigusriigi põhimõtete järgimise läbivaatamise tsükkel –

Nagu president von der Leyeni poliitilistes suunistes on välja kuulutatud, on komisjon loonud tervikliku iga-aastase õigusriigi põhimõtete järgimise läbivaatamise tsükli, et jälgida põhjalikumalt olukorda liikmesriikides. Õigusriigi põhimõtete järgimise läbivaatamise tsükkel on ennetav vahend, mis süvendab dialoogi ja ühist teadlikkust õigusriigiga seotud küsimustest. Uue tsükli keskmes on iga-aastane õigusriigi olukorda käsitlev aruanne, milles esitatakse kokkuvõtte nii positiivsetest kui ka negatiivsetest olulistest sündmustest kõigis liikmesriikides ja liidus tervikuna. Need aruanded, sealhulgas 13. juulil 2022 avaldatud 2022. aasta aruanne, tuginevad mitmesugustele allikatele, sealhulgas ELi õigusemõistmise tulemustabelile⁽⁵⁾. Lisaks, nagu teatas president von der Leyen oma 2021. aasta kõnes olukorrast liidus, sisaldab 2022. aasta õigusriigi olukorda käsitlev aruanne soovitusi liikmesriikidele. 2023. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabelit on samuti edasi arendatud, et kajastada vajadust täiendava võrdleva teabe järele, mida täheldati 2022. aasta õigusriigi olukorda käsitleva aruande koostamise käigus, et toetada tulevaste õigusriigi olukorda käsitlevate aruannete koostamist, eelkõige korruptsioonivastase võitluse valdkonnas.

Mis on ELi õigusemõistmise tulemustabel?

ELi õigusemõistmise tulemustabel on võrdlev teabevahend, mis koostatakse igal aastal. Selle eesmärk on aidata ELil ja liikmesriikidel parandada oma kohtusüsteemi tulemuslikkust, esitades kõikide liikmesriikide kohtusüsteemide i) tõhususe, ii) kvaliteedi ja iii) sõltumatuse hindamiseks vajalike näitajate kohta objektiivseid, usaldusväärseid ja võrreldavaid andmeid. Selles ei esitata üldist ühtset paremusjärjestust, vaid antakse ülevaade liikmesriikide kohtusüsteemide toimimisest, tuginedes näitajatele, mis pakuvad kõigile liikmesriikidele ühist huvi ja on neile olulised.

Tulemustabelis ei propageerita ühtegi konkreetset kohtusüsteemi, vaid käsitletakse kõiki liikmesriike võrdsetel alustel.

Liikmesriigi kohtusüsteemi mudelist või selle aluseks olevast õigustraditsioonist olenemata on tulemusliku kohtusüsteemi olulised parameetrid tõhusus, kvaliteet ja sõltumatus. Nende kolme parameetriga seotud näitajaid tuleks vaadelda koos, sest kõik kolm parameetrit on sageli omavahel seotud (algatus ühe parameetri parandamiseks võib mõjutada ka teisi parameetreid).

Tulemustabelis esitatakse peamiselt näitajad, mis on seotud tsiviil-, kaubandus- ja haldusasjadega ning – andmete olemasolu korral – teatavate kriminaalasjadega (st rahapesuga seotud asjad esimese astme kohtutes), et aidata liikmesriikidel luua tõhusam ning investeerimis-, ettevõtlus- ja kodanikusõbralikum keskkond. Tulemustabel on võrdlusvahend, mida arendatakse dialoogis liikmesriikide ja Euroopa Parlamendiga⁽⁶⁾. Selle eesmärk on teha kindlaks tulemusliku kohtusüsteemi olulised parameetrid ning esitada vastavad iga-aastased andmed.

Millist metoodikat on ELi õigusemõistmise tulemustabelis kasutatud?

Tulemustabeli koostamiseks on kasutatud mitmesuguseid teabeallikaid. Suure osa kvantitatiivsetest andmetest on esitanud Euroopa Nõukogu kohtute efektiivsust hindav komisjon (CEPEJ), kellega komisjon on sõlminud kokkuleppe iga-aastase eriuuringu tegemiseks. Andmed hõlmavad aastaid 2012–2021 ja

⁵ https://commission.europa.eu/publications/2022-rule-law-report-communication-and-country-chapters_en

⁶ Nt Euroopa Parlamendi 29. mai 2018. aasta resolutsioon 2017. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabeli kohta (P8_TA(2018)0216).

liikmesriigid on need esitanud vastavalt CEPEJ metoodikale. Konteksti tutvustamiseks on uuringus esitatud ka üksikasjalikud märkused ja riigipõhised teabelehed. Neid tuleks lugeda koos arvandmetega⁽⁷⁾.

CEPEJ kogutud andmetest menetluste kestuse kohta on näha otsusele jõudmiseks kuluv aeg, mis on kohtumenetluste arvestuslik kestus (tugineb pooleliolevate ja lahendatud kohtuasjade suhtele). Andmetest, mis kajastavad kohtute ja haldusasutuste tõhusust liidu õiguse kohaldamisel konkreetsetes valdkondades, tuleb välja menetluste keskmine kestus arvestatuna kohtumenetluste tegeliku kestuse alusel. Olgu märgitud, et kohtumenetluste kestus võib liikmesriigi eri piirkondades märkimisväärselt erineda, eriti linnades, kus äritegevus võib tähendada kohtute jaoks suuremat töökoormust.

Muud andmeallikad, mis hõlmavad ajavahemikku 2012–2022, on järgmised: liikmesriikide kohtusüsteemide kontaktisikute rühm,⁽⁸⁾ Euroopa kohtute haldamise nõukodade võrgustik (ENCJ),⁽⁹⁾ ELi kõrgeimate kohtute esimeeste võrgustik (NPSJC),⁽¹⁰⁾ ELi Riiginõukogude ja Kõrgemate Halduskohtute Ühendus (ACA-Europe),⁽¹¹⁾ Euroopa Advokatuuride ja Õigusliitude Nõukogu (CCBE),⁽¹²⁾ Euroopa konkurentsivõrgustik (ECN),⁽¹³⁾ sidekomitee (COCOM),⁽¹⁴⁾ intellektuaalomandiga seotud õigusrikkumiste Euroopa vaatluskeskus,⁽¹⁵⁾ tarbijakaitsealase koostöö võrgustik (CPC),⁽¹⁶⁾ rahapesu ja terrorismi

⁷ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/eu-justice-scoreboard_et

⁸ ELi õigusemõistmise tulemustabeli koostamiseks ja selleks, et edendada kohtusüsteemide tulemuslikkuse parimate tavade vahetamist, palus komisjon liikmesriikidel määrata kaks kontaktisikut (ühe kohtunike seast ja teise justiitsministeeriumist). Selliselt kokkupandud mitteametlik rühm kohtub korrapäraselt.

⁹ Euroopa kohtute haldamise nõukodade võrgustik ühendab liikmesriikide ametiasutusi, mis on täidesaatvast ja seadusandlikust võimust sõltumatud ning mille ülesanne on toetada kohtuid sõltumatu õigusemõistmise tagamisel: <https://www.encj.eu/>.

¹⁰ ELi kõrgeimate kohtute esimeeste võrgustik võimaldab Euroopa institutsioonidel küsida kõrgeimatelt kohtutelt arvamust ning lähendab neid, soodustades arutelu ja mõttevahetust: <http://network-presidents.eu/>.

¹¹ ELi Riiginõukogude ja Kõrgemate Halduskohtute Ühendusse kuuluvad Euroopa Liidu Kohus ja kõikide ELi liikmesriikide riiginõukogud või kõrgeimad halduskohtud: <http://www.juradmin.eu/index.php/en/>.

¹² Euroopa Advokatuuride ja Õigusliitude Nõukogu esindab Euroopa advokatuuride ja õigusliitude ühiseid huve Euroopa ja muudes rahvusvahelistes institutsioonides. Nõukogu tegutseb korrapäraselt kontaktpunktina oma liikmete ning Euroopa institutsioonide, rahvusvaheliste organisatsioonide ja muude mis tahes maailma paigas tegutsevate õigusorganisatsioonide vahel: <https://www.ccbe.eu/>.

¹³ Euroopa konkurentsivõrgustik on loodud keskkonnana, kus liikmesriikide konkurentsiasutused saavad pidada arutelusid ja teha koostööd ELi toimimise lepingu artiklite 101 ja 102 kohaldamise korral. Euroopa konkurentsivõrgustik on raamistik, millele tugineb nõukogu määrusega (EÜ) nr 1/2003 ette nähtud tiheda koostöö mehhanism. Selle võrgustiku kaudu teevad komisjon ja kõikide ELi liikmesriikide konkurentsiasutused omavahel koostööd: http://ec.europa.eu/competition/ecn/index_en.html.

¹⁴ Sidekomiteesse kuuluvad ELi liikmesriikide esindajad. Komitee põhiülesanne on avaldada arvamust nende komisjoni kavandatavate meetmete kohta, mida komisjon soovib kehtestada seoses digitaalse turuga: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/communications-committee>.

¹⁵ Intellektuaalomandiga seotud õigusrikkumiste Euroopa vaatluskeskus on ekspertide ja valdkonda tundvate sidusrühmade võrgustik. Sellesse kuuluvad avaliku ja erasektori esindajad, kes teevad töörühmades aktiivselt koostööd: <https://euipo.europa.eu/ohimportal/en/web/observatory/home>.

¹⁶ Tarbijakaitsealase koostöö võrgustikku kuuluvad ametiasutused, kes vastutavad ELi ja EMP riikides ELi tarbijakaitsealaste õigusaktide täitmise tagamise eest: http://ec.europa.eu/internal_market/scoreboard/performance_by_governance_tool/consumer_protection_cooperation_network/index_en.htm.

rahastamist käsitlev eksperdirühm (EGMLTF),⁽¹⁷⁾ Eurostat,⁽¹⁸⁾ Euroopa õiguslase koolituse võrgustik (EJTN)⁽¹⁹⁾ ning riiklikud korruptsioonivastase võitluse kontaktsikud⁽²⁰⁾.

Aastate jooksul on tulemustabeli metoodikat tihedas koostöös liikmesriikide kohtusüsteemide kontaktsikute rühmaga edasi arendatud ja viimistletud. Selleks on kasutatud eelkõige küsimustikku (mida ajakohastatakse igal aastal) ja kogutud andmeid kohtusüsteemide toimimise teatavate aspektide kohta.

Andmete, eriti kohtusüsteemide tõhususe näitajate kättesaadavus üha paraneb, kuna paljud liikmesriigid on investeerinud suutlikkusse teha kohtusüsteemi kohta paremat statistikat. Jätkuvad probleemid andmete kogumisel või esitamisel on tingitud ebapiisavast statistilisest suutlikkusest või asjaolust, et andmete kogumisel liikmesriigis kasutatavad kategooriad ei vasta täpselt tulemustabelis kasutatavatele kategooriatele. Vaid mõnel üksikul juhul on andmelünk põhjustatud sellest, et liikmesriikide ametiasutused ei jaga andmeid. Komisjon ärgitab liikmesriike ka edaspidi andmelünka veelgi vähendama.

Kuidas võetakse ELi õigusemõistmise tulemustabelit arvesse Euroopa poolaasta kontekstis ning kuidas see on seotud taaste- ja vastupidavusrahastuga?

Tulemustabelis on esitatud näitajad liikmesriikide kohtusüsteemide tõhususe, kvaliteedi ja sõltumatuse hindamiseks. Sellega püütakse aidata liikmesriikidel parandada oma kohtusüsteemi tulemuslikkust. Liikmesriikide kohtusüsteemi käsitleva teabe võrdlemise teel aitab tulemustabel välja selgitada parimaid tavasid ja vajakajäämisi ning jälgida probleeme ja edusamme. Euroopa poolaasta raames korraldatakse liikmesriikide asjaomaste ametiasutuste ja sidusrühmadega peetava kahepoolse dialoogi kaudu riigipõhine hindamine. Kui tuvastatud vajakajäämised on makromajanduslikult olulised, võib komisjon Euroopa poolaasta raames tehtud analüüsi põhjal teha nõukogule ettepaneku võtta vastu riigipõhised soovitusel konkreetse liikmesriigi kohtusüsteemi parandamiseks⁽²¹⁾. Taaste- ja vastupidavusrahastust on laenude ja tagastamatu rahaliste toetustena tehtud kättesaadavaks üle 737 miljardi euro, millest iga liikmesriik peab eraldama vähemalt 20 % digipöördeks ja vähemalt 37 % meetmeteks, mis aitavad saavutada kliimaeesmärke. Seni on liikmesriikide kavandatud reformide ja investeringutega need eesmärgid ületatud, moodustades hinnanguliselt 26 % digivaldkonna kulutustest ja ligikaudu 40 % kliimakulutustest. Taaste- ja vastupidavusrahastu annab võimaluse rakendada liikmesriikide kohtusüsteemidega seotud riigipõhiseid soovitusi ning kiirendada riikide jõupingutusi oma kohtusüsteemi digipöörde lõpuleviimiseks. Sellest tulemuspõhisest rahastust liikmesriikidele tehtavad maksed sõltuvad eesmärkide ja sihtide saavutamisest. Seni on kehtestatud 6 000 vahe-eesmärki ja sihti, millest umbes kaks kolmandikku on investeringud ja üks kolmandik reformid. Seepärast pidi komisjon hindama, kas liikmesriikide taaste- ja vastupidavuskavad aitavad tulemuslikult lahendada kõik probleemid või suure osa probleemidest, millele on osutatud asjakohastes riigipõhistes soovitustes, või probleemid, millele on osutatud muudes asjakohastes

¹⁷ Rahapesu ja terrorismi rahastamist käsitlev eksperdirühm tuleb korrapäraselt kokku, et vahetada arvamusi ning aidata komisjonil kujundada poliitikat ja koostada uusi rahapesu ja terrorismi rahastamise vastaseid õigusakte: http://ec.europa.eu/justice/civil/financial-crime/index_en.htm.

¹⁸ Eurostat on ELi statistikaamet: <http://ec.europa.eu/eurostat/about/overview>.

¹⁹ Euroopa õiguslase koolituse võrgustik on Euroopa kohtusüsteemis koolituse pakumise ja teadmiste vahetamise peamine platvorm ja edendaja: <https://www.ejtn.eu/en/>.

²⁰ Komisjon haldab mitteametlikku korruptsioonivastase võitlusega tegelevate kontaktsikute rühma. Vt ka https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/corruption/how-eu-helps-member-states-fight-corruption_en.

²¹ Euroopa poolaasta raames esitas nõukogu komisjoni ettepaneku põhjal kohtusüsteemi puudutavad riigipõhised soovitusel 2019. aastal seitsmele liikmesriigile (Horvaatia, Itaalia, Küpros, Ungari, Malta, Portugal ja Slovakkia) ning 2020. aastal kaheksale liikmesriigile (Horvaatia, Itaalia, Küpros, Ungari, Malta, Poola, Portugal ja Slovakkia). Lisaks jälgib komisjon koostöö- ja jälgimiskorra raames Bulgaaria ja Rumeenia kohtureformi. 2021. aastal taaste- ja vastupidavusrahastu poolel olevate protsesside tõttu riigipõhiseid soovitusi ei esitatud. 2022. aastal esitati kohtute sõltumatusega seotud riigipõhised soovitusel kahele liikmesriigile (Poola ja Ungari).

dokumentides, mille komisjon on Euroopa poolaasta raames vastu võtnud⁽²²⁾. Pärast liikmesriikide maksetaotlusi ja komisjoni positiivset hinnangut vastavate vahe-eesmärkide ja sihtide rahuldava saavutamise kohta on viimastel aastatel taaste- ja vastupidavusrahastust toetuste ja laenudena liikmesriikidele välja makstud kokku 144,08 miljardit eurot. Komisjon ei ole siiski 92 % vahe-eesmärkide ja sihtide saavutamist veel hinnanud.

Miks on tulemuslikud kohtusüsteemid investeerimist soodustava ettevõtluskeskkonna jaoks olulised?

Õigusriigi põhimõtet kaitsvatel tulemuslikel kohtusüsteemidel on soodne mõju majandusele, mis on eriti oluline Euroopa poolaasta ning taaste- ja vastupidavusrahastu kontekstis. Kui kohtusüsteemid tagavad õiguskaitse, annavad võlausaldajad suurema tõenäosusega laenu, ettevõtjatel on suurem kindlustunne ja väiksem soov käituda omakasupüüdliselt, alanevad tehingukulud ja innovaatilised ettevõtjad investeerivad tõenäoliselt rohkem. Tulemuslik kohtusüsteem on püsiva majanduskasvu jaoks elutähtis. See võib aidata parandada ettevõtluskliimat, edendada innovatsiooni, meelitada ligi välismaiseid otseinvesteeringuid, tagada maksutulud ja toetada majanduskasvu. Riikide hästi toimivate kohtusüsteemide kasu majandusele kinnitavad mitmesugused uuringud ja teaduskirjandus, muu hulgas Rahvusvahelise Valuutafondi (IMF),⁽²³⁾ Euroopa Keskpanka (EKP),⁽²⁴⁾ Euroopa kohtute haldamise nõukodade võrgustiku,⁽²⁵⁾ Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD),⁽²⁶⁾ Maailma Majandusfoorumi⁽²⁷⁾ ja Maailmapanga⁽²⁸⁾ uuringud ja väljaanded.

Ühes uuringus leiti, et kohtumenetluse kestuse (mida mõõdetakse kohtuasjas otsusele jõudmiseks kuluva ajana⁽²⁹⁾) vähendamine on tugevas korrelatsioonis ettevõtjate arvu kasvumääraga⁽³⁰⁾ ning et kohtusüsteemi sõltumatuna tajuvate ettevõtjate osakaalu suurenemine 1 % võrra on korrelatsioonis ettevõtjate käibe suurenemise ja suurema tootlikkuse kasvuga⁽³¹⁾.

²² Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. veebruari 2021. aasta määruse (EL) 2021/241 (millega luuakse taaste- ja vastupidavusrahastu) artikli 19 lõike 3 punkt b ning artikli 24 lõiked 3 ja 5 (ELT L 57, 18.2.2021, lk 17).

²³ „Europe: Europe Hitting its Stride“, Regional Economic Outlook, november 2017, IMF, lk xviii, lk 40 ja 70; kättesaadav aadressil <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/REO/EUR/2017/November/eur-booked-print.ashx?la=en>.

²⁴ „Structural policies in the euro area“, EKP üldtoimetis nr 210, EKP, juuni 2018; kättesaadav aadressil <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecb.op210.en.pdf?3db9355b1d1599799aa0e475e5624651>.

²⁵ „Economic value of the judiciary – A pilot study for five countries on volume, value and duration of large commercial cases“, Euroopa kohtute haldamise nõukodade võrgustik ja Montaigne Centre for the Rule of Law and Administration of Justice (Utrechti Ülikool), juuni 2021; kättesaadav aadressil <https://pgwrk-websitemedia.s3.eu-west-1.amazonaws.com/production/pwk-web-encj2017-Reports/Economic%20value%20of%20the%20judiciary%20-%20pilot%20study.pdf>.

²⁶ Vt näiteks „What makes civil justice effective?“, OECD majandusosakonna poliitilised märkused, nr 18, juuni 2013; „The Economics of Civil Justice: New Cross-Country Data and Empirics“, OECD majandusosakonna töödokumendid, nr 1060.

²⁷ „The Global Competitiveness Report 2019“, Maailma Majandusfoorum, oktoober 2019; kättesaadav aadressil <https://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2019>.

²⁸ „World Development Report 2017: Governance and the Law“, 3. peatükk „The role of law“, Maailmapank, lk 83, 140; kättesaadav aadressil <http://www.worldbank.org/en/publication/wdr2017>.

²⁹ Kohtuasjas otsusele jõudmiseks kuluva aja näitaja kujutab endast aasta lõpu seisuga lahendamata kohtuasjade arvu ja lahendatud kohtuasjade arvu jagatist, mis on korrutatud 365ga (päevade arv). Tegemist on CEPEJ väljatöötatud standardnäitajaga: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/default_en.asp.

³⁰ Vincenzo Bove ja Leandro Elia, „The judicial system and economic development across EU Member States“, Teadusuuringute Ühiskeskuse aruanne, EUR 28440 EN, Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, Luxembourg, 2017; kättesaadav aadressil http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC104594/jrc104594_2017_the_judicial_system_and_economic_development_across_eu_member_states.pdf.

³¹ *Idem*.

Mitmes uuringus on lisaks rõhutatud liikmesriikide kohtusüsteemide tulemuslikkuse olulisust ettevõtjate jaoks. Näiteks ühes uuringus vastas 93 % suurettevõtjatest, et nad hindavad süstemaatiliselt ja pidevalt õigusriigi olukorda (sealhulgas kohtute sõltumatust) riikides, kuhu nad investeerivad⁽³²⁾. Teises uuringus vastas enam kui pool väikestest ja keskmise suurusega ettevõtjatest (VKEd), et peamised põhjused, miks nad loobusid intellektuaalomandiõiguste rikkumisega seotud menetluse algatamisest kohtus, olid vastavalt kohtumenetluse kulud ja liiga pikk kestus⁽³³⁾. Ka komisjoni teatistes „Ühtse turu tõkete tuvastamine ja kõrvaldamine“⁽³⁴⁾ ning ühtse turu nõuete täitmise tagamise tegevuskavas⁽³⁵⁾ antakse ülevaade tulemuslike kohtusüsteemide tähtsusest ühtse turu toimimiseks, eelkõige ettevõtjate jaoks.

Kuidas abistab komisjon heade kohtureformide rakendamisel tehnilise toega?

Liikmesriigid saavad kasutada komisjoni tehnilist tuge, mida struktuurireformi toe peadirektoraat (DG REFORM) pakub tehnilise toe instrumendi⁽³⁶⁾ raames, mille kogueelarve aastateks 2021–2027 on 864,4 miljonit eurot. Alates 2021. aastast on selle instrumendi kaudu toetatud projekte, mis on otseselt seotud õigusemõistmise tulemuslikkusega, nagu õigusemõistmise digiteerimine, kohtute võrgustiku reformimine või parem juurdepääs õigusemõistmisele. Tehnilise toe instrument täiendab muid rahastamisvahendeid, nimelt taaste- ja vastupidavusrahasut, kuna sellest võidakse toetada liikmesriike nende taaste- ja vastupidavuskavade rakendamisel. Need kavad sisaldavad muu hulgas meetmeid, mis on seotud õigusemõistmise tulemuslikkuse suurendamisega, nagu õigusemõistmise digiteerimine, kohtuasjade kuhjumise vähendamine ning kohtute ja kohtuasjade haldamise parandamine.

Kuidas toetab õigusprogramm kohtusüsteemide tulemuslikkust?

Õigusprogramm, mille kogueelarve aastateks 2021–2027 on ligikaudu 305 miljonit eurot, toetab Euroopa õigusruumi edasiarendamist, mis põhineb õigusriigi põhimõttel, sealhulgas kohtusüsteemi sõltumatusel, kvaliteedil ja tõhususel, ning vastastikusel tunnustamisel ja usaldusel ning õigusalasel koostööl. 2022. aastal eraldati ligikaudu 42,5 miljonit eurot projektide ja muu tegevuse rahastamiseks programmi kolme erieesmärgi raames:

- 11,4 miljonit eurot eraldati selleks, et edendada õiguskooostööd tsiviil- ja kriminaalasjades ning aidata kaasa ELi õigusaktide tõhusale ja sidusale kohaldamisele ja järgimise tagamisele ning toetada liikmesriike nende süsteemide ühendamisel ECRIS-TCN-süsteemiga;

³² „Risk and Return – Foreign Direct Investment and the Rule of Law“, The Economist Intelligence Unit, 2015, lk 22; kättesaadav aadressil http://www.biiicl.org/documents/625_d4_fdi_main_report.pdf.

³³ „Intellectual Property (IP) SME Scoreboard 2016“, Euroopa Liidu Intellektuaalomandi Amet (EUIPO); kättesaadav aadressil https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/documents/sme_scoreboard_study_2016/Executive-summary_en.pdf.

³⁴ COM(2020) 93 ja SWD(2020) 54.

³⁵ Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Pikaajaline tegevuskava ühtse turu normide paremaks rakendamiseks ja täitmise tagamiseks“, COM(2020) 94, vt eelkõige meetmed 4, 6 ja 18.

³⁶ https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/funding-opportunities/funding-programmes/overview-funding-programmes/structural-reform-support-programme-srsp_en

Tehnilise toe instrumendi määrus võeti vastu 2021. aasta märtsis. Artikli 5 kohaselt on selle eesmärk toetada järgmist: „... institutsiooniline reform ning avaliku halduse ja e-valitsuse tõhus ja teenusekeskne toimimine, normide ja menetluste lihtsustamine, auditeerimine, liidu vahendite kasutamise suutlikkuse suurendamine, halduskooostöö edendamine, **õigusriigi põhimõtete tulemuslik järgimine, kohtusüsteemi reformimine**, konkurentsi- ja monopolidevastaste asutuste suutlikkuse suurendamine, finantsjärelevalve tugevdamine ning kelmuste-/pettuste-, korruptsiooni- ja rahapesuvastase võitluse tugevdamine“ (rõhuasetus lisatud).

- 16,6 miljonit eurot eraldati õigusvaldkonna spetsialistide koolitamiseks ELi tsiviil-, kriminaal- ja põhiõiguste valdkonna õigusaktide, liikmesriikide õigussüsteemide ja õigusriigi vallas;
- 14,5 miljonit eurot eraldati selleks, et muuta õiguskaitse kättesaadavamaks (sealhulgas e-õiguskeskond), edendada ohvrite õigusi ning kuriteos kahtlustatavate või süüdistatavate isikute õigusi ning toetada digitaalsete vahendite arendamist ja kasutamist ning e-õiguskeskonna portaali hooldust ja laiendamist (täiendades programmi „Digitaalne Euroopa“).

Miks jälgib komisjon liikmesriikide kohtusüsteemide digiteerimist?

Kohtusüsteemi digiteerimine on oluline kohtusüsteemi tulemuslikkuse suurendamiseks ning väga tõhus vahend õigusemõistmisele juurdepääsu parandamiseks ja lihtsustamiseks. COVID-19 pandeemia näitas selgelt, et liikmesriikidel on vaja kiirendada selle valdkonna ajakohastamiseks elluviidavaid reforme.

ELi õigusemõistmise tulemustabel on alates 2013. aastast sisaldanud teatavat võrdlevat teavet õigusemõistmise digiteerimise kohta liikmesriikides, näiteks veebis kohtuotsustele juurdepääsu või veebipõhise nõuete esitamise ja nende seisu jälgimise kohta.

2020. aasta detsembris vastu võetud komisjoni teatistes „Õigusemõistmise digipööre Euroopa Liidus. Võimalusterohked töövahendid“⁽³⁷⁾ on esitatud strateegia, mille eesmärk on parandada tehnoloogia abil õiguskaitse kättesaadavust ja kohtusüsteemide tulemuslikkust. Nagu teatistes märgitud, lisati alates 2021. aastast ELi õigusemõistmise tulemustabelisse mitu lisanäitajat. Eesmärk on tagada põhjalik ja õigeaegne ülevaade edusammudest, aga ka probleemidest, millega liikmesriigid oma kohtusüsteemi digiteerimisel kokku puutuvad.

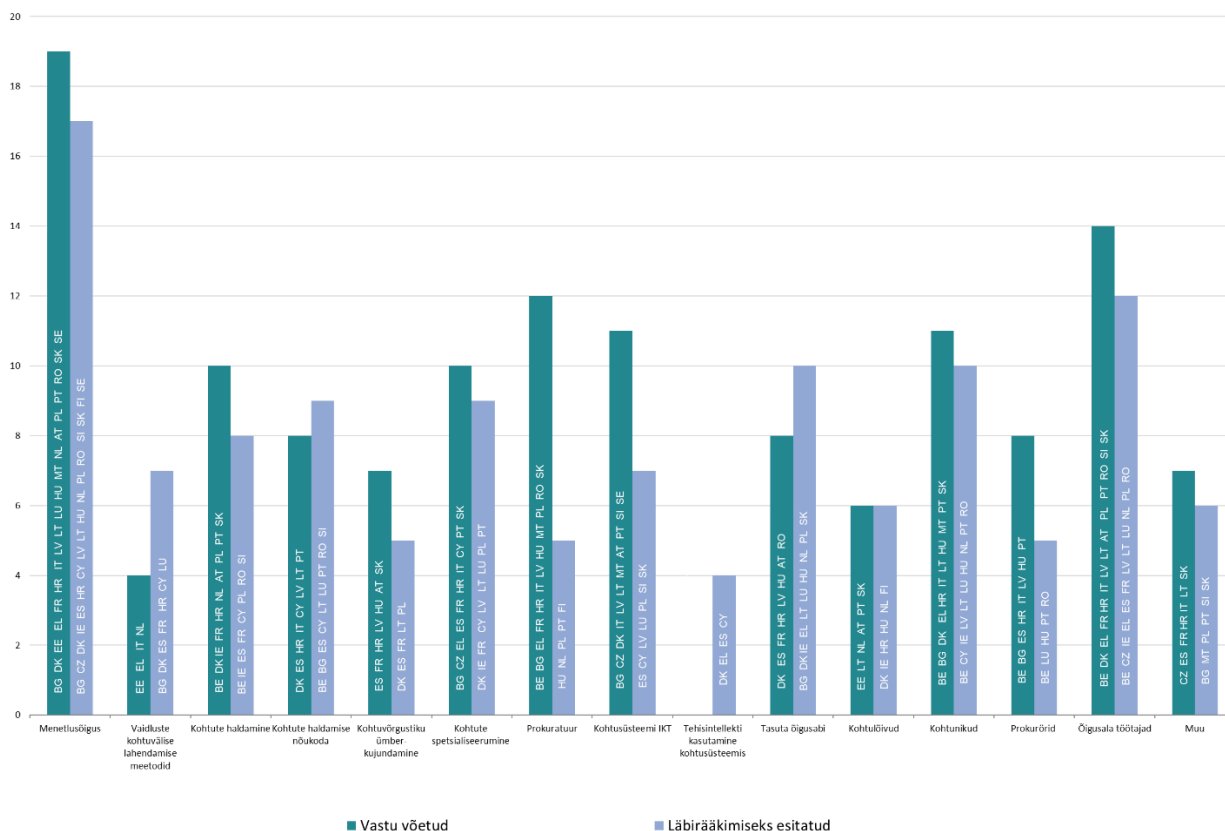
2. TAUST: KOHTUSÜSTEEMI REFORMIDE ARENG 2022. AASTAL

2022. aastal jätkasid paljud liikmesriigid jõupingutusi, et veelgi parandada oma kohtusüsteemide tulemuslikkust. Joonisel 1 antakse ajakohastatud ülevaade oma kohtusüsteemi reforme ellu viivates liikmesriikides mitmes kohtusüsteemiga seotud valdkonnas vastu võetud ja kavandatavatest meetmetest.

Joonis 1. Kohtusüsteemidega seotud seadusandlik ja reguleeriv tegevus 2022. aastal (liikmesriikides vastu võetud meetmed / läbirääkimiseks esitatud algatused) (allikas: Euroopa Komisjon⁽³⁸⁾)

³⁷ COM(2020) 710 final.

³⁸ Teave on kogutud koostöös liikmesriikide kohtusüsteemide kontaktisikute rühmaga 26 liikmesriigi kohta. Saksamaa selgitas, et käimas on mitu kohtureformi, kusjuures reformide reguleerimisala ja ulatus võivad 16 liidumaa lõikes erineda.

2022. aastal oli mitmes liikmesriigis endiselt erilise tähelepanu all menetlusõigus ning käimas või kavas oli ulatuslik seadusandlik tegevus. Märkimisväärsed jõupingutusi tehti ka kohtunike staatust ning õigusala töötajaid ja prokuratuuri puudutavate õigusnormide reformide vallas. Pärast seda, kui 2021. aastal kehtestati mitmes liikmesriigis info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) kasutamist käsitlevad õigusaktid, võeti 2022. aastal vastu suur hulk kavandatud õigusakte. Eelnenud aastatel hoo sisse saanud meetmed kohtute haldamise valdkonnas jätkusid 2022. aastal. Neli liikmesriiki kavatsevad hakata oma kohtusüsteemides kasutama tehisintellekti, kuid 2022. aastal ei võetud vastu ühtegi õigusakti. Ülevaade kinnitab tähelepanekut, et kohtureformid on aeglased – kohtureformi väljakuulutamisest kuni seadusandlike ja reguleerivate meetmete vastuvõtmiseni ja kohapeal rakendamiseni kulub mõnikord aastaid.

3. 2023. AASTA ELI ÕIGUSEMÕISTMISE TULEMUSTABELI PÕHIJÄRELDUSED

Tulemusliku kohtusüsteemi põhiparameetrid on tõhusus, kvaliteet ja sõltumatus ning tulemustabelis on esitatud näitajad kõigi kolme kohta.

3.1. Kohtusüsteemide tõhusus

Tulemustabel sisaldab näitajaid, mis kajastavad menetluste tõhusust tsiviil-, kaubandus- ja haldusajades üldiselt ning konkreetsetes valdkondades, kus haldusasutused ja kohtud kohaldavad liidu õigust⁽³⁹⁾.

Tõhususega seotud näitajad, eelkõige sissetulnud kohtuasjade arv, algatatud ja lõpuleviidud kohtumenetluste määr ja kohtuasjas otsusele jõudmiseks kulunud aeg, osutavad 2021. aasta kohta esimest korda taastumisele COVID-19 pandeemia mõjust, mis oli liikmesriikides erinev (nt ajastuse või suuruse poolest)⁽⁴⁰⁾.

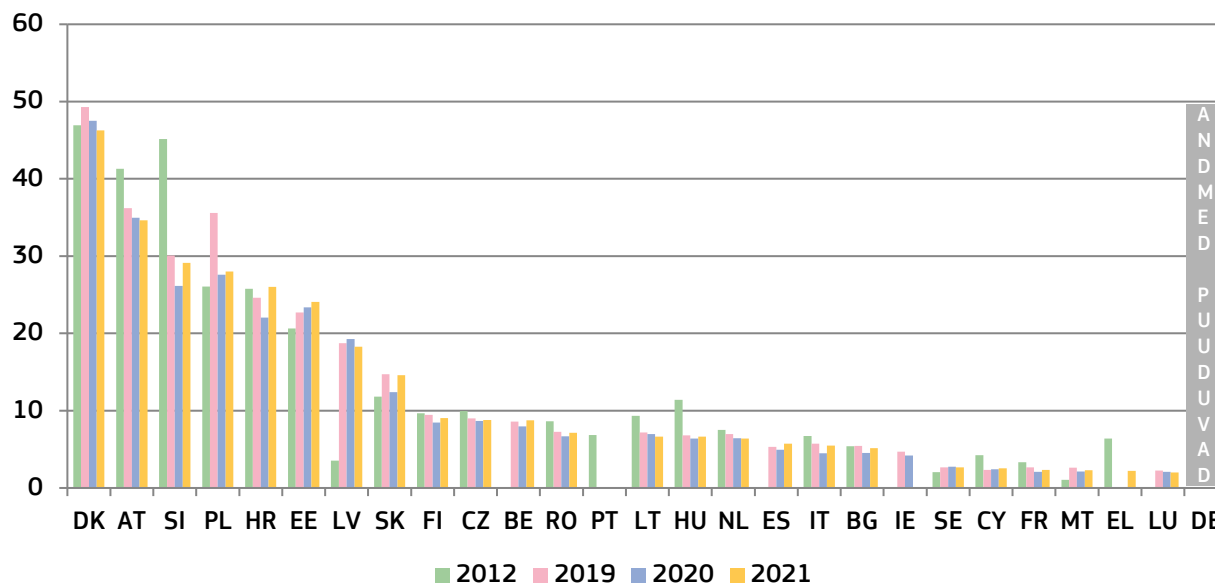
3.1.1. Muutused töökoormuses

Võrreldes eelmise aastaga vähenes kohtusüsteemi töökoormus kolmes liikmesriigis märkimisväärselt, samal ajal kui neljas liikmesriigis see suurenes ja 14 liikmesriigis püsis stabiilsena. Üldiselt on töökoormus liikmesriigiti endiselt väga erinev (joonis 2). See näitab, kui oluline on olla jätkuvalt tähelepanelik töökoormuse muutuste suhtes, et tagada kohtusüsteemi tulemuslikkus.

³⁹ Kohtusüsteemi tõhususe jaoks on oluline ka kohtuotsuste täitmine. Võrreldavad andmed ei ole siiski laialdaselt kättesaadavad.

⁴⁰ Itaalias mõjutas kohtuasjas otsusele jõudmiseks kulunud aega see, et COVID-19 pandeemia ohjamiseks kehtestati ranged piiravad meetmed, mille tõttu kohtute tegevus ajutiselt aeglustus. Üksikasjalikum teave olukorra kohta konkreetsetes liikmesriikides on esitatud 2021. aasta uuringus ELi liikmesriikide kohtusüsteemide toimimise kohta (riigiprofiilid), mille korraldas komisjoni tellimisel CEPEJ sekretariaat: https://ec.europa.eu/info/strategy/justice-and-fundamental-rights/effective-justice/eu-justice-scoreboard_en.

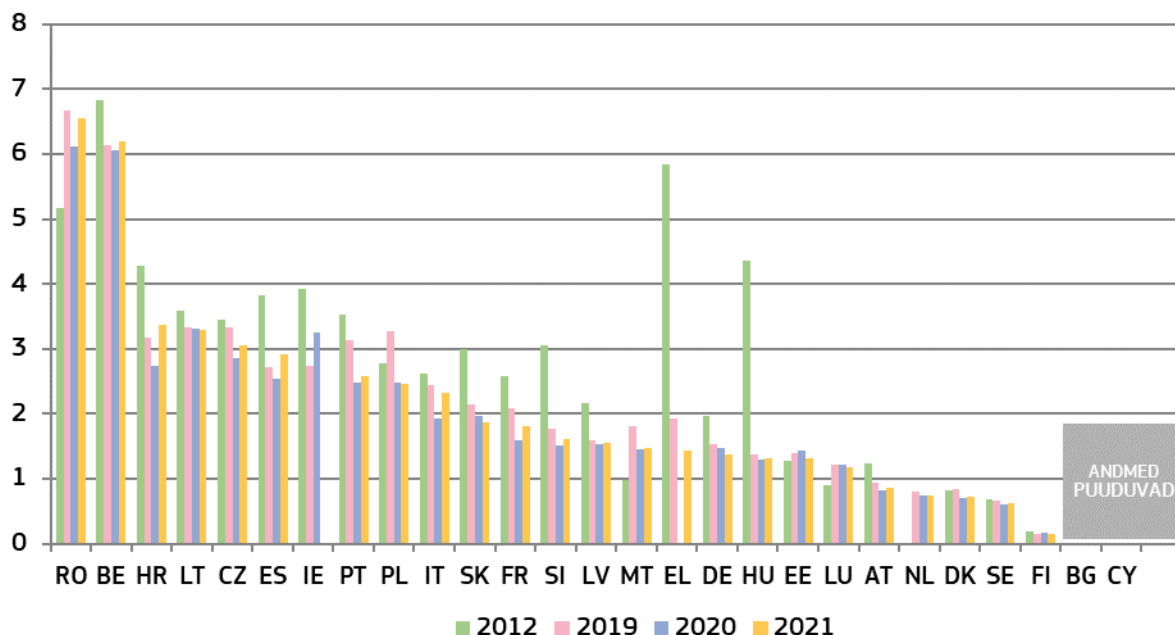
Joonis 2. Sissetulnud tsiviil-, kaubandus-, haldus- ja muude asjade arv 2012. ja 2019.–2021. aastal(*) (esimene kohtuaste / 100 elaniku kohta) (allikas: CEPEJ uuring ⁽⁴¹⁾)

(*) CEPEJ metoodika kohaselt hõlmab see kategooria kõiki vaidlustega seotud ja vaidlustega mitteseotud tsiviil- ja kaubandusasju, vaidlustega mitteseotud maakatastri ja äriregistri asju, muude registrite asju, muid vaidlustega mitteseotud kohtuasju, haldusasju ja muid kohtuasju peale kriminaalasjade.

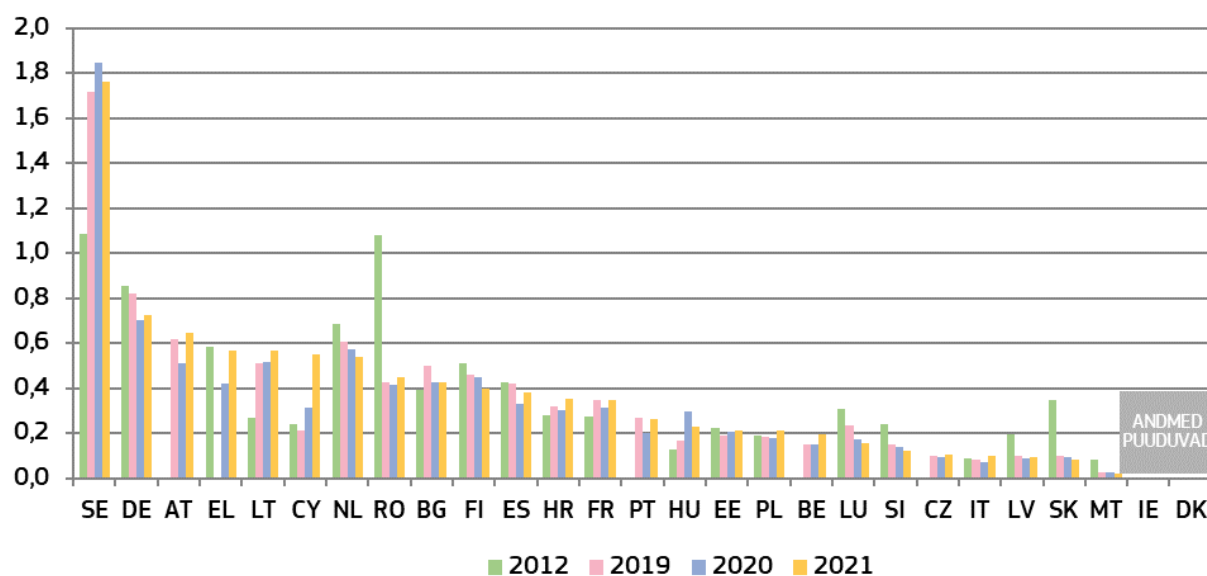
⁴¹ 2021. aasta uuring ELi liikmesriikide kohtusüsteemide toimimise kohta, mille korraldas komisjoni tellimisel CEPEJ sekretariaat: https://ec.europa.eu/info/strategy/justice-and-fundamental-rights/effective-justice/eu-justice-scoreboard_en.

Joonis 3. Sissetulnud tsiviil- ja kaubandusvaidluste arv 2012. ja 2019.–2021. aastal(*)
(esimene kohtuaste / 100 elaniku kohta) (allikas: CEPEJ uuring)

(*) CEPEJ metoodika kohaselt hõlmavad tsiviil- ja kaubandusvaidlused pooltevahelisi vaidlusi, nt lepingust tulenevaid vaidlusi. Vaidlustega mitteseotud tsiviil- ja kaubandusasjad hõlmavad vaidlustamata menetlusi, näiteks vaidlustamata maksekäskke. **Kreeka ja Slovakkia** muutsid metoodikat. **Madalmaade** andmetes sisalduvad vaidlustega mitteseotud asjad.

Joonis 4. Sissetulnud haldusasjade arv 2012. ja 2019.–2021. aastal(*) (esimene kohtuaste / 100 elaniku kohta) (allikas: CEPEJ uuring)

(*) CEPEJ metoodika kohaselt hõlmavad haldusasjad vaidlusi isikute ning kohalike, piirkondlike või riiklike ametiasutuste vahel. **Taani ja Iirimaa** andmetes haldusaju ei eristata. **Rumeenias** muudeti mõni haldusmenetlus

2018. aastal kohtuväliseks. **Kreekas, Slovakkias ja Rootsis** muudeti metoodikat. **Rootsis** on rändeasjad lisatud haldusasjade hulka (2017. aasta kohta tagasiulatuvalt).

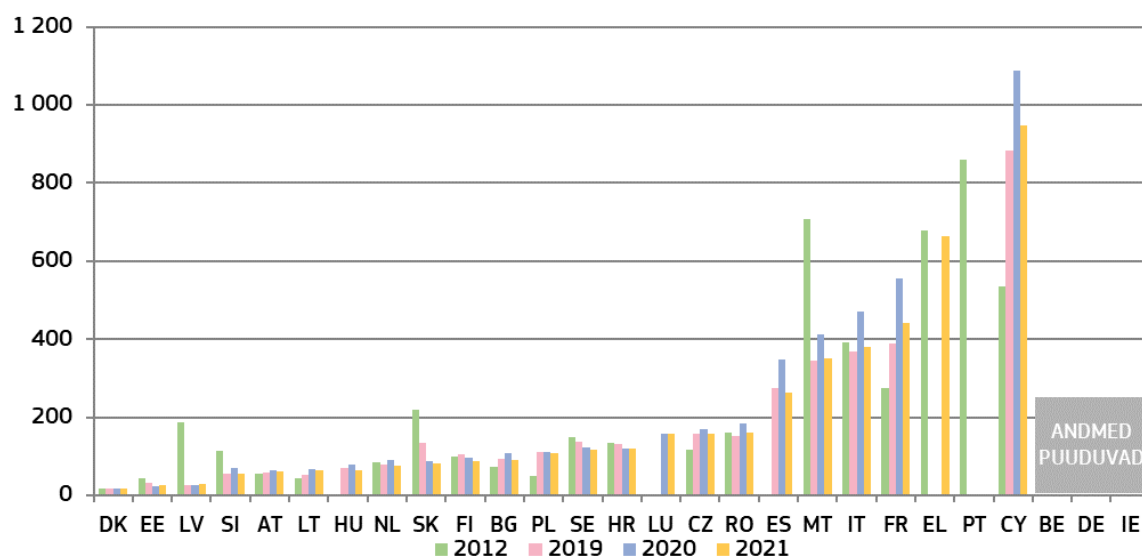
3.1.2. Kohtusüsteemi tõhususe üldandmed

Menetluste tõhususe näitajad tsiviil-, kaubandus- ja haldusajade valdkondades on järgmised: i) menetluste eeldatav kestus (kohtuasjas otsusele jõudmiseks kuluv aeg), ii) algatatud ja lõpuleviidud kohtumenetluste määr ning iii) pooleliolevate kohtuasjade arv.

– *Menetluste eeldatav kestus* –

Menetluse kestus on eeldatav aeg (päevades), mis on vajalik asja lahendamiseks kohtus, st aeg, mis kulub esimese astme kohtul otsuse tegemiseks. Kohtuasjas otsusele jõudmiseks kuluva aja näitaja on aasta lõpu seisuga lahendamata kohtuasjade arvu ja lahendatud kohtuasjade arvu jagatis, mis on korrutatud 365ga (päevade arv)⁽⁴²⁾. Tegemist on arvutatud näitajaga, mis viitab eeldatavale miinimumajale, mida kohus vajab asja lahendamiseks praegusi töötingimusi säilitades. Mida suurem väärtus, seda suurema tõenäosusega kulub kohtul otsuse tegemiseks rohkem aega. Joonistel on enamasti kajastatud esimese astme kohtute menetlusi ning võimaluse korral on võrreldud 2012., 2019., 2020. ja 2021. aasta andmeid⁽⁴³⁾. Joonistel 7 ja 9 on näidatud aeg, mis kulus 2021. aastal tsiviil- ja kaubandusvaidlustes ning haldusajades otsusele jõudmiseks kõigis kohtuastmetes.

Joonis 5. Tsiviil-, kaubandus-, haldus- ja muude asjade lahendamiseks hinnanguliselt kulunud aeg 2012. ja 2019.–2021. aastal(*) (esimene kohtuaste / päevades) (allikas: CEPEJ uuring)

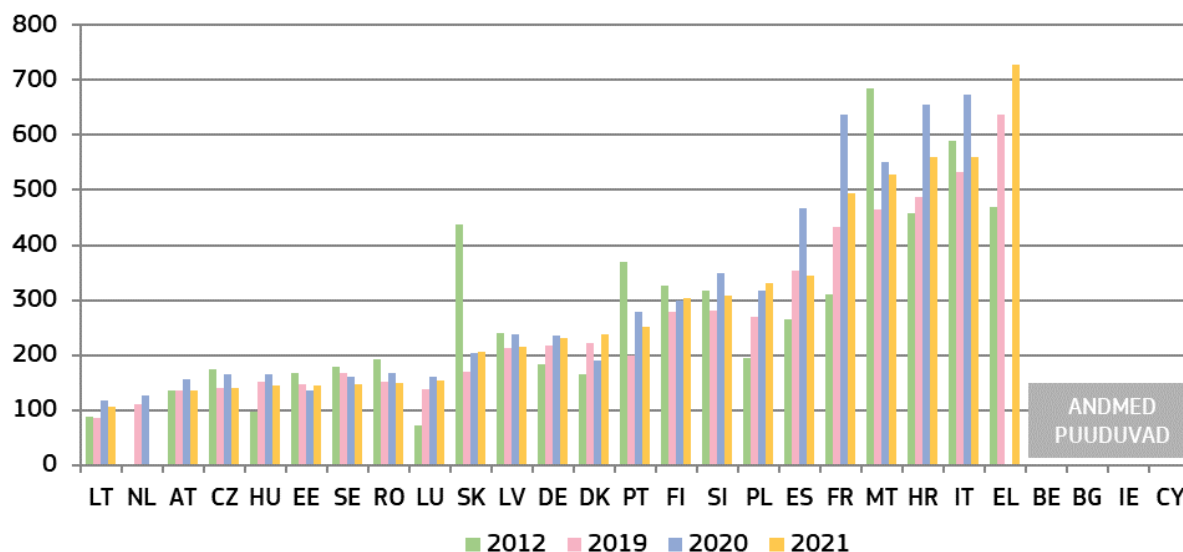
(*) CEPEJ metoodika kohaselt hõlmab see kategooria kõiki vaidlustega seotud ja vaidlustega mitteseotud tsiviil- ja kaubandusajade, vaidlustega mitteseotud maakatastri ja äriregistri asju, muude registrite asju, muid vaidlustega mitteseotud kohtuasju, haldusajade ja muid kohtuasju peale kriminaalasjade. **Slovakkia** muutis metoodikat. **Tšehhi**

⁴² Menetluste kestus, algatatud ja lõpuleviidud kohtumenetluste määr ning pooleliolevate kohtuasjade arv on CEPEJ määratletud standardnäitajad: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/default_en.asp.

⁴³ Aastate valimisel lähtuti sellest, et saaks vaadelda alates 2012. aastast kaheksa aasta jooksul toimunud muutusi, muutmata seejuures jooniseid liiga kirjuks. 2010., 2013., 2014., 2015., 2016., 2017. ja 2018. aasta andmed leiab CEPEJ aruandest.

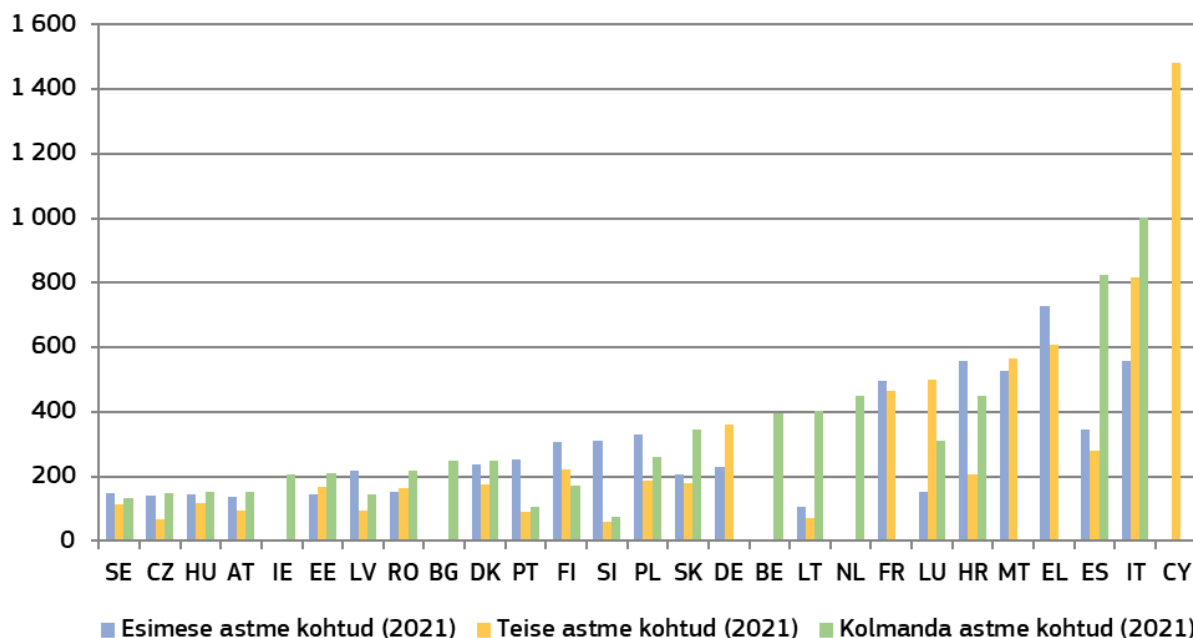
puhul ja kuni 2016. aastani **Slovakkia** puhul hõlmab pooleliolevate kohtuasjade arv kõiki kohtuastmeid. **Läti** puhul on järsk langus tingitud kohtusüsteemi reformist, vigade kontrollist ja andmete puhastamisest teabesüsteemis.

Joonis 6. Esimeses kohtuastmes tsiviil- ja kaubandusvaidluste lahendamiseks hinnanguliselt kulunud aeg 2012. ja 2019.–2021. aastal(*) (esimene kohtuaste / päevades) (allikas: CEPEJ uuring)

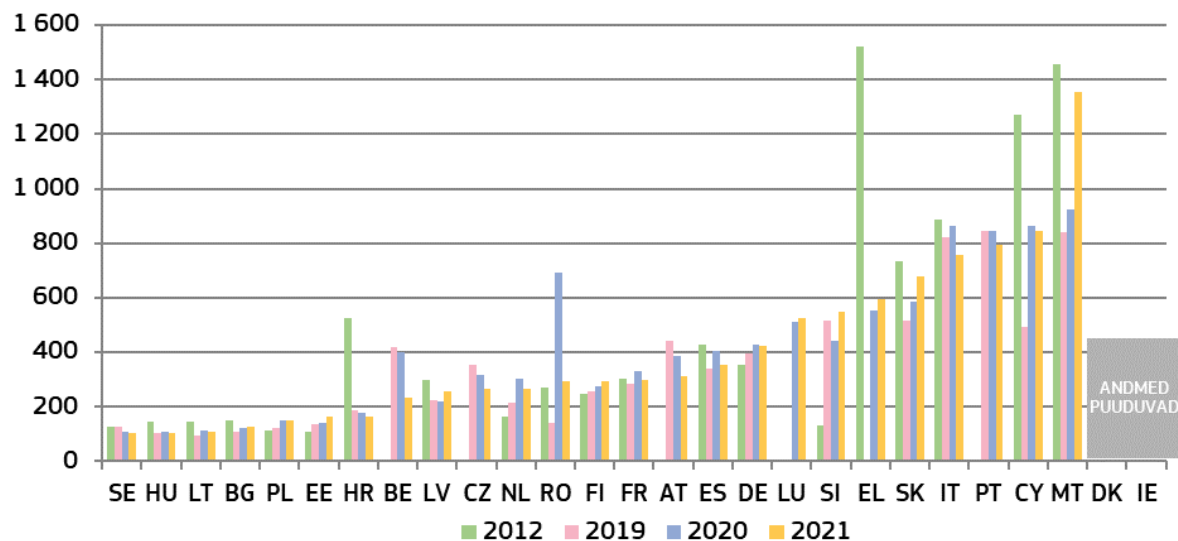
(*) CEPEJ metoodika kohaselt hõlmavad tsiviil- ja kaubandusvaidlused pooltevahelisi vaidlusi, nt lepingust tulenevaid vaidlusi. Vaidlustega mitteseotud tsiviil- ja kaubandusajad hõlmavad vaidlustamata menetlusi, näiteks vaidlustamata maksekäsku. **Kreeka** ja **Slovakkia** muutsid metoodikat. **Tšehhi** puhul ja kuni 2016. aastani **Slovakkia** puhul hõlmab pooleliolevate kohtuasjade arv kõiki kohtuastmeid. **Itaalias** mõjutas otsusele jõudmiseks kulunud aega kohtute tegevuse ajutine aeglustumine, mis oli tingitud COVID-19 pandeemia ohjamiseks kehtestatud rangetest piiravatest meetmetest. **Madalmaade** andmetes sisalduvad ka vaidlustega mitteseotud asjad.

Joonis 7. Kõigis kohtuastmetes tsiviil- ja kaubandusvaidluste lahendamiseks hinnanguliselt kulunud aeg 2021. aastal(*) (esimene, teine ja kolmas kohtuaste / päevades) (allikas: CEPEJ uuring)

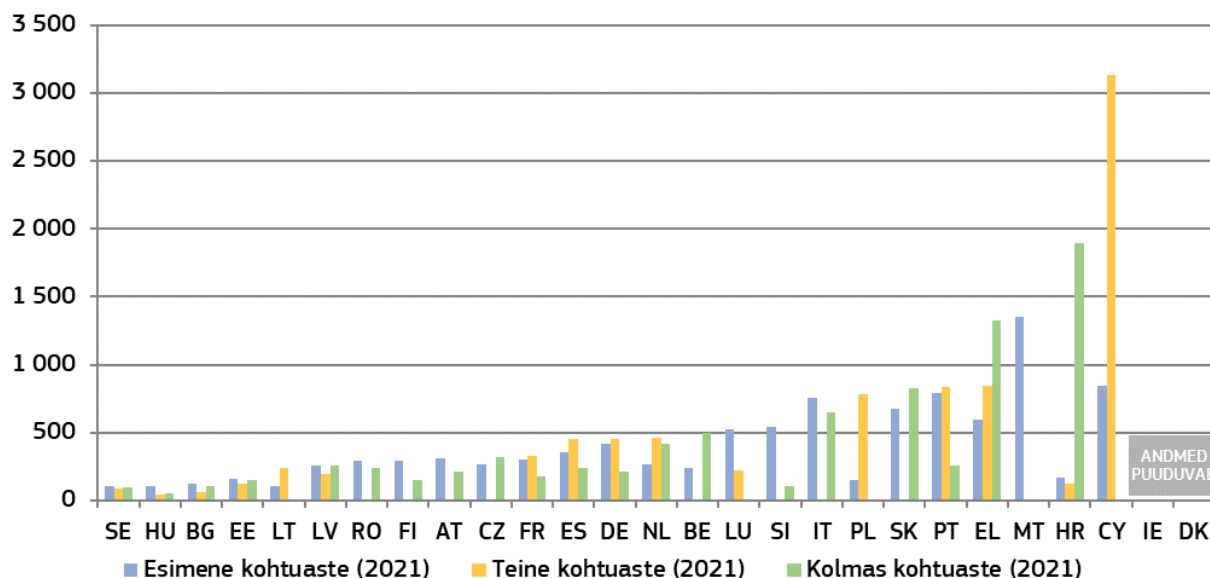
(*) Järjekorra määrab kindlaks kõige pikemate menetlustega kohtuaste igas liikmesriigis. **Belgia ja Bulgaaria** esimese ja teise astme kohtute, **Madalmaade** teise astme kohtute, **Austria** teise ja kolmanda astme kohtute ning **Saksamaa ja Horvaatia** kolmanda astme kohtute kohta ei ole andmed kättesaadavad. **Saksamaal ja Maltal** puudub kolmanda astme kohus. **Itaalias** mõjutas otsusele jõudmiseks kulunud aega kohtute tegevuse ajutine aeglustumine, mis oli tingitud COVID-19 pandeemia ohjamiseks kehtestatud rangetest piiravatest meetmetest. Juurdepääs kolmanda astme kohtule võib olla mõnes liikmesriigis piiratud.

Joonis 8. Esimeses kohtuastmes haldusasjade lahendamiseks hinnanguliselt kulunud aeg 2012. ja 2019.–2021. aastal^(*) (esimene kohtuaste / päevades) (allikas: CEPEJ uuring)

(*) CEPEJ metoodika kohaselt hõlmavad haldusasjad vaidlusi isikute ning kohalike, piirkondlike või riiklike ametiasutuste vahel. **Kreeka** ja **Slovakkia** muutsid metoodikat. **Tšehhi** puhul ja kuni 2016. aastani **Slovakkia** puhul hõlmab pooleliolevate kohtuasjade arv kõiki kohtuastmeid. **Taani** ja **Iirimaa** andmetes haldusasju ei eristata. **Küprosel** suurenes 2018. aastal lahendatud kohtuasjade arv, sest kohtuasjades tehti otsuseid koos, 2 724 liidetud kohtuasja võeti tagasi ning 2015. aastal asutati halduskohus.

Joonis 9. Kõigis kohtuastmetes haldusasiade lahendamiseks hinnanguliselt kulunud aeg 2021. aastal(*) (esimene ning asjakohastel juhtudel teine ja kolmas kohtuaste / päevades) (allikas: CEPEJ uuring)

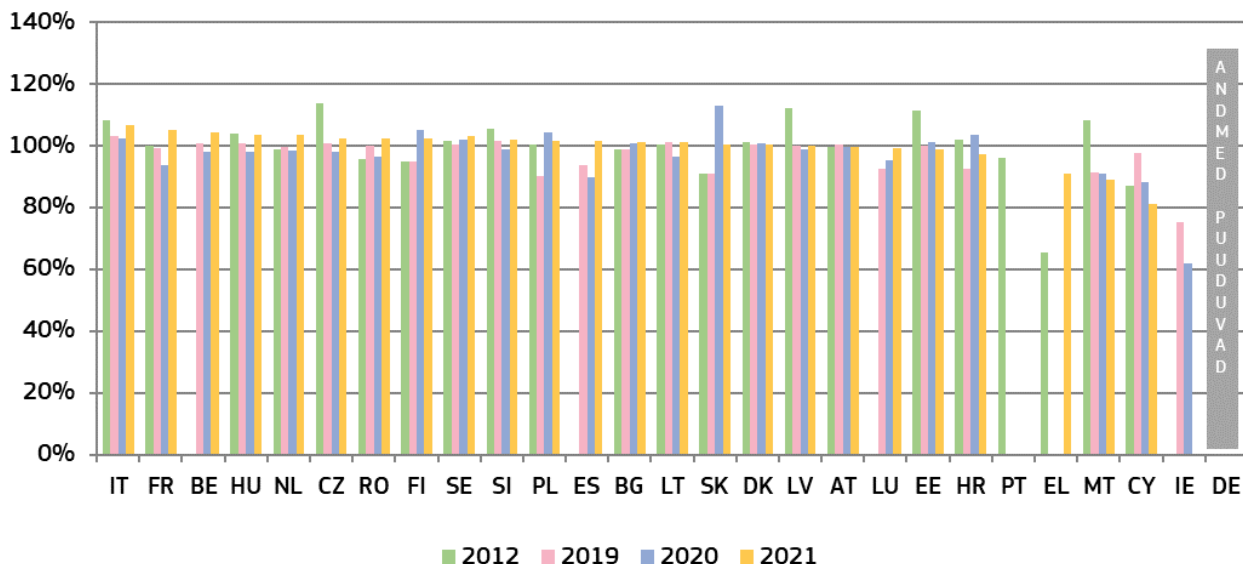
(*) Järjekorra määrab kindlaks kõige pikemate menetlustega kohtuaste igas liikmesriigis. **Belgia, Tšehhi, Ungari, Malta, Austria, Rumeenia, Sloveenia, Slovakkia ja Soome** teise astme kohtute kohta ning **Küprose, Leedu, Luksemburgi, Malta ja Poola** kolmanda astme kohtute kohta ei ole andmed kättesaadavad. **Tšehhis, Itaalias, Küprosel, Austrias, Sloveenias ja Soomes** on ainus apellatsiooniasste kõrgeim kohus või mõni muu kõrgeima astme kohus. **Leedus, Luksemburgis ja Maltal** seda liiki kohtuasjade jaoks kolmanda astme kohut ei ole. **Belgias** on teatavate kohtuasjade puhul esimeseks ja ainsaks kohtuastmeks kõrgeim halduskohus. Juurdepääs kolmanda astme kohtule võib olla mõnes liikmesriigis piiratud. **Taani ja Iirimaa** andmetes haldusasu ei eristata.

– Algatatud ja lõpuleviidud kohtumenetluste määr –

Algatatud ja lõpuleviidud kohtumenetluste määr on sisetulnud kohtuasjade arvu ja lahendatud kohtuasjade arvu suhe. Sellega mõõdetakse seda, kas kohus suudab sisetuleva töökoormusega hakkama saada. Kui algatatud ja lõpuleviidud kohtumenetluste määr on ligikaudu 100 % või kõrgem, on kohtusüsteem suuteline lahendama vähemalt sama palju kohtuasju, kui neid sisse tuleb. Kui algatatud ja lõpuleviidud kohtumenetluste määr on madalam kui 100 %, on kohtud suutelised lahendama vähemal määral kohtuasju, kui neid sisse tuleb.

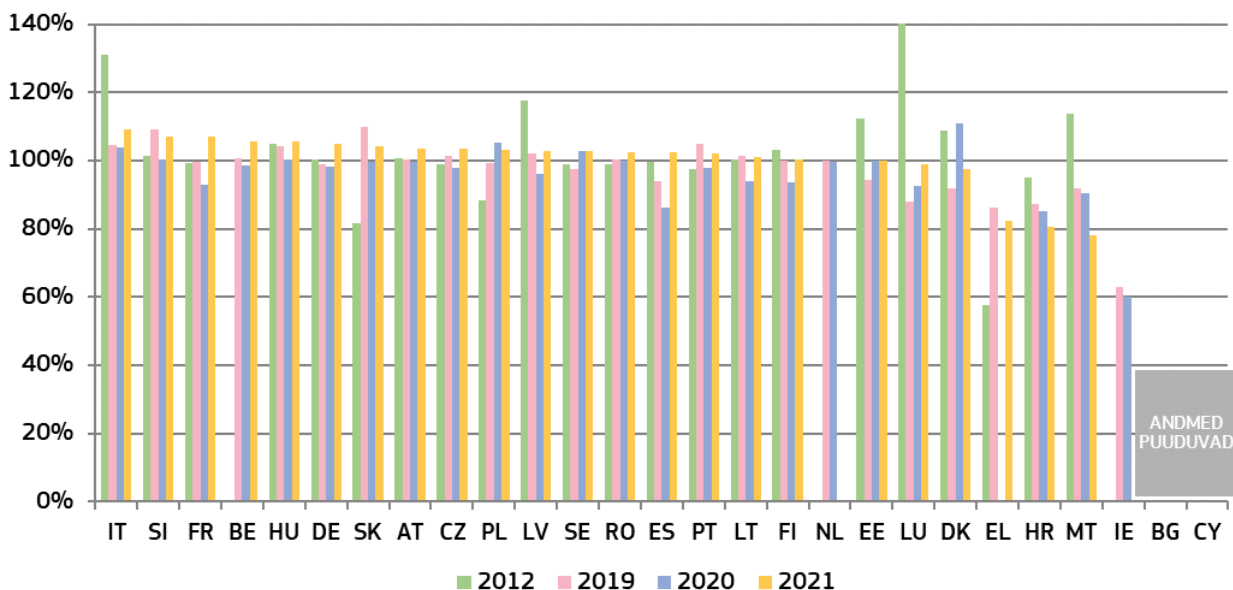
Joonis 10. Tsiviil-, kaubandus-, haldus- ja muude asiade lahendamise määr 2012. ja 2019.–2021. aastal(*) (esimene kohtuaste / protsentides – kõrgem kui 100 % väärtus tähendab, et

lahendatakse rohkem kohtuasju, kui neid sisse tuleb, ning madalam kui 100 % väärtus tähendab, et lahendatakse vähem kohtuasju, kui neid sisse tuleb) (allikas: CEPEJ uuring)

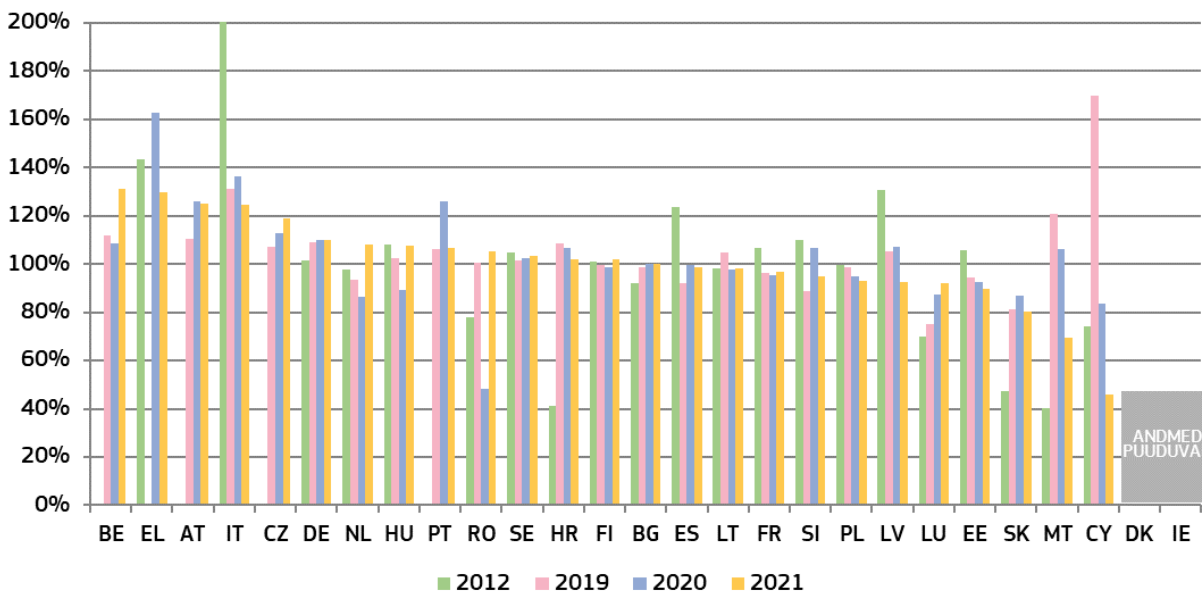
(*) CEPEJ metoodika kohaselt hõlmab see kategooria kõiki vaidlustega seotud ja vaidlustega mitteseotud tsiviil- ja kaubandusasju, vaidlustega mitteseotud maakatastri ja äriregistri asju, muude registre asju, muid vaidlustega mitteseotud kohtuasju, haldusasju ja muid kohtuasju peale kriminaalasjade. **Slovakkia** muutis metoodikat. **Iirimaa** puhul eeldatakse, et metoodika tõttu ei kajastu aruandluses kõik lahendatud kohtuasjad. **Itaalias** võeti 2013. aastal kasutusele tsiviilasjade erinev liigitus.

Joonis 11. Tsiviil- ja kaubandusvaidluste lahendamise määr 2012. ja 2019.–2021. aastal(*) (esimene kohtuaste / protsentides) (allikas: CEPEJ uuring)

(*) **Kreeka** ja **Slovakkia** muutsid metoodikat. **Iirimaa** puhul eeldatakse, et metoodika tõttu ei kajastu aruandluses kõik lahendatud kohtuasjad. **Itaalias** võeti 2013. aastal kasutusele tsiviilasjade erinev liigitus. **Madalmaade** andmetes sisalduvad ka vaidlustega mitteseotud asjad.

Joonis 12. Haldusasjade lahendamise määr 2012. ning 2019.–2021. aastal(*) (esimene kohtuaste / protsentides) (allikas: CEPEJ uuring)

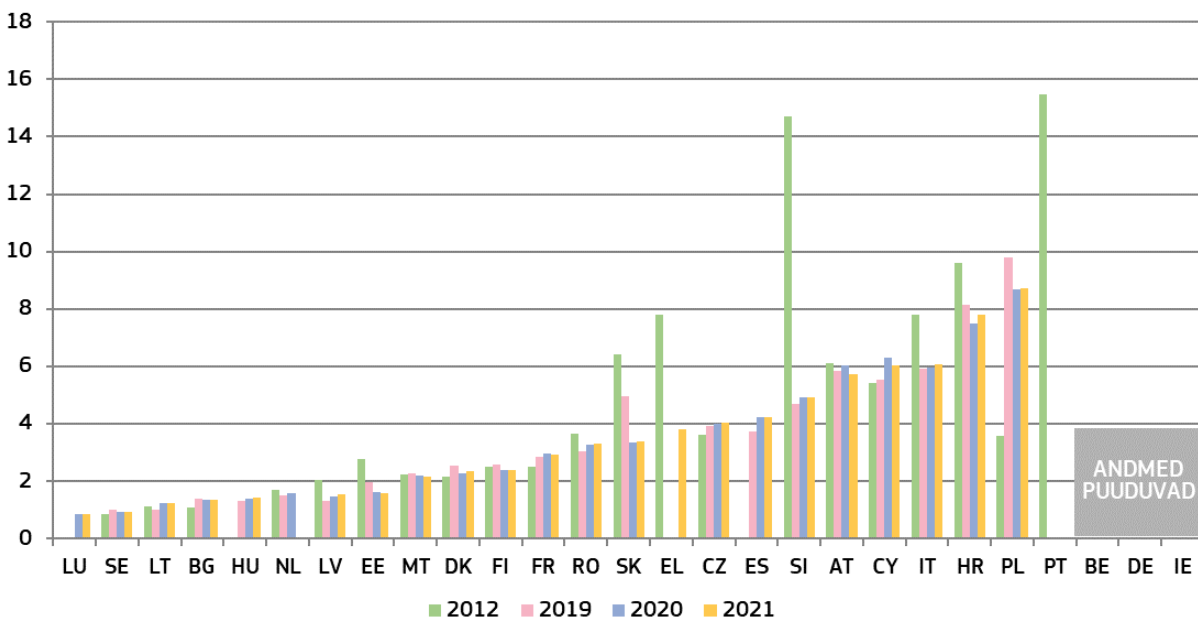

(*) Mõne liikmesriigi varasemaid näitajaid on joonisele mahutamiseks vähendatud (**Küprosel** oli kõnealune määr 2018. aastal 219 %; **Itaalias** oli see 2012. aastal 279,8 %). **Kreeka** ja **Slovakkia** muutsid metoodikat. **Taani** ja **Iirimaa** andmetes haldusasu ei eristata. **Küprosel** suurenes lahendatud kohtuasjade arv, sest kohtuasjades tehti otsuseid koos, 2 724 liidetud kohtuasja võeti tagasi ning 2015. aastal asutati halduskohus.

– Pooleliolevad kohtuasjad –

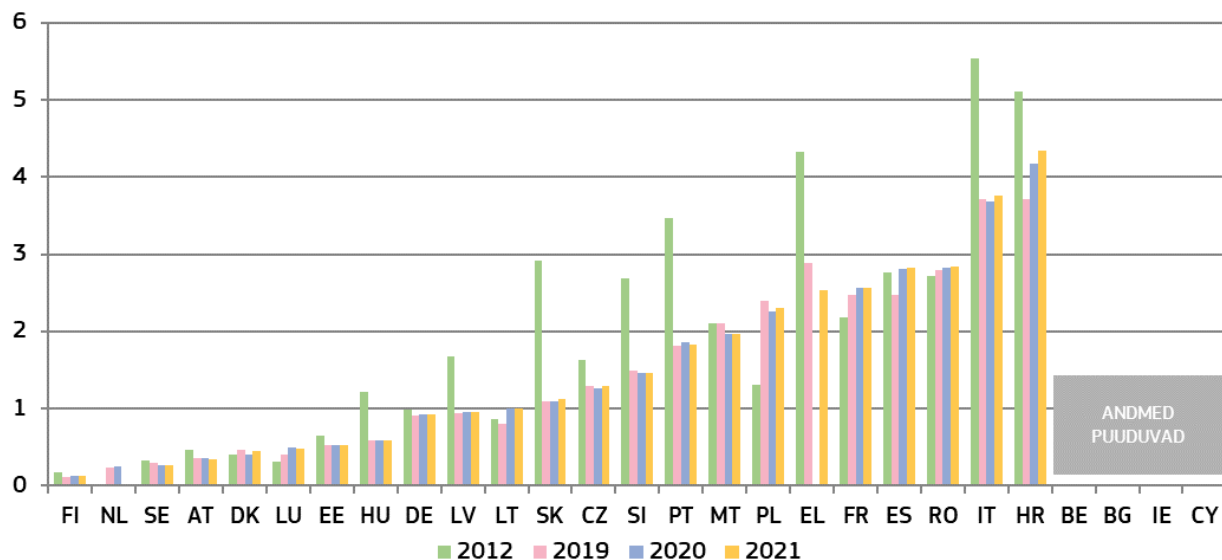
Pooleliolevate kohtuasjade arv väljendab lõpuni menetlemata kohtuasjade arvu asjaomase aasta lõpu seisuga. See mõjutab ka kohtuasjas otsusele jõudmiseks kuluvat aega.

Joonis 13. Pooleliolevate tsiviil-, kaubandus- ning haldus- ja muude asjade arv 2012. ja 2019.–2021. aastal(*) (esimene kohtuaste / 100 elaniku kohta) (allikas: CEPEJ uuring)

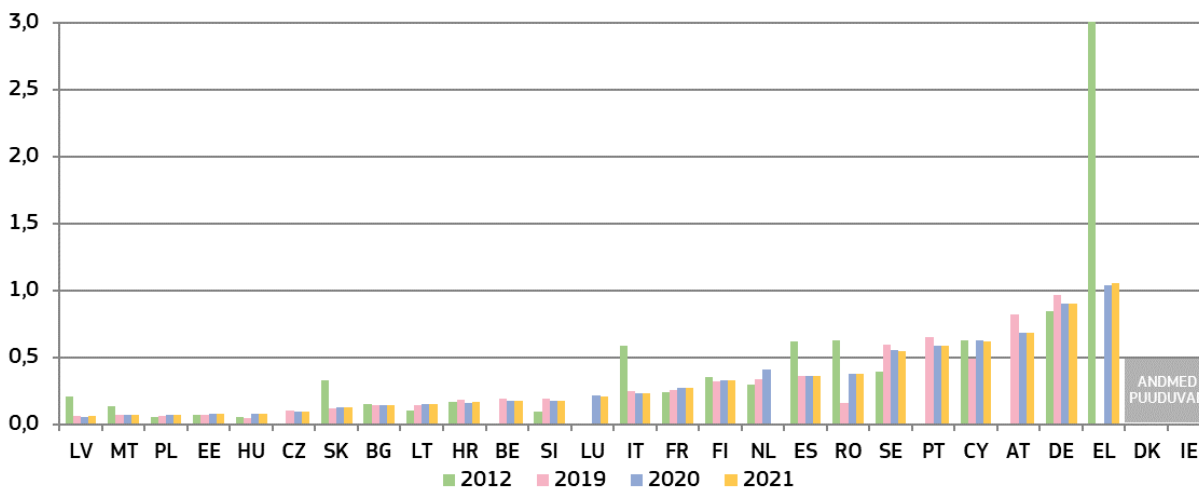
(*) CEPEJ metoodika kohaselt hõlmab see kategooria kõiki vaidlustega seotud ja vaidlustega mitteseotud tsiviil- ja kaubandusasju, vaidlustega mitteseotud maakatastri ja äriregistri asju, muude registrite asju, muid vaidlustega mitteseotud kohtuasju, haldusasju ja muid kohtuasju peale kriminaalasjade. **Slovakkia** muutis metoodikat. **Tšehhi** puhul ja kuni 2016. aastani **Slovakkia** puhul hõlmab pooleliolevate kohtuasjade arv kõiki kohtuastmeid. **Itaalias** võeti 2013. aastal kasutusele tsiviilasjade erinev liigitus.

Joonis 14. Pooleliolevate tsiviil- ja kaubandusvaidluste arv 2012. ja 2019.–2021. aastal(*)
(esimene kohtuaste / 100 elaniku kohta) (allikas: CEPEJ uuring)

(*) **Kreeka** ja **Slovakkia** muutsid metoodikat. **Tšehhi** puhul ja kuni 2016. aastani **Slovakkia** puhul hõlmab pooleliolevate kohtuasjade arv kõiki kohtuastmeid. **Itaalias** võeti 2013. aastal kasutusele tsiviilasjade erinev liigitus. **Madalmaade** andmetes sisalduvad ka vaidlustega mitteseotud asjad.

Joonis 15. Pooleliolevate haldusasijade arv 2012. ja 2019.–2021. aastal(*) (esimene kohtuaste / 100 elaniku kohta) (allikas: CEPEJ uuring)

(*) Mõne liikmesriigi varasemaid näitajaid on joonisele mahutamiseks vähendatud (**Kreekas** oli kõnealune määr 2012. aastal 3,5). **Kreeka** ja **Slovakkia** muutsid metoodikat. **Tšehhi** puhul ja kuni 2016. aastani **Slovakkia** puhul hõlmab pooleliolevate kohtuasjade arv kõiki kohtuastmeid. **Taani** ja **Iirimaa** andmetes haldusasju ei eristata.

3.1.3. Tõhusus konkreetsetes liidu õiguse valdkondades

Selles jaos täiendatakse kohtusüsteemide tõhusust käsitlevaid üldandmeid ja antakse ülevaade menetluste keskmisest kestusest⁽⁴⁴⁾ konkreetsetes valdkondades, kus kohaldatakse liidu õigust. 2023. aasta tulemustabelis tuginetakse varasematele andmetele konkurents, elektroonilise side, ELi kaubamärkide, tarbijaõiguse ja rahapesuvastase võitluse kohta. Lisatud on kuues valdkond, et hõlmata korruptsioonivastaste menetluste andmed, võttes arvesse hiljutist selleteemalist ettepanekut⁽⁴⁵⁾. Need kuus valdkonda valiti välja, sest need on olulised ühtse turu ja ettevõtluskeskkonna seisukohast. Käesolevas väljaandes antakse ka ülevaade haldusasutuste tegevuse tõhususest koos ajakohastatud arvandmetega konkurents ja tarbijakaitse kohta. Kokkuvõtlikult võib öelda, et kohtu- ja haldusmenetlustes esinevad pikad viivitused võivad kahjustada liidu õigusest tulenevaid õigusi, näiteks kui asjakohaseid õiguskaitsevahendeid ei saa enam kasutada või kui suurt rahalist kahju ei ole enam võimalik sisse nõuda. Halduslikud

⁴⁴ Konkreetsetes valdkondades toimuvate menetluste kestus on arvatud kalendripäevades alates päevast, mil kohtule esitati hagi või edasikaebus (või esitati lõplik süüdistus), kuni päevani, mil kohus tegi otsuse (joonised 16–23). Näitajad on jooniste 16, 18, 19 ja 20 puhul järjestatud 2013. ja 2019.–2021. aasta andmete kaalutud keskmise alusel, joonise 20 puhul 2013. ja 2019.–2021. aasta andmete kaalutud keskmise alusel ning joonise 21 puhul 2014. ja 2019.–2021. aasta andmete kaalutud keskmise alusel. Joonise 17 puhul hõlmavad andmed 2020. ja 2021. aastat. Joonise 23 puhul hõlmavad andmed ainult 2021. aastat. Kui kõikide aastate andmed ei olnud kättesaadavad, on keskmine näitaja arvatud tabelis esitatud olemasolevate andmete põhjal, lähtudes kõikidest kohtuasjadest, kohtuasjade valimist või väga vähestes riikides hinnangutest.

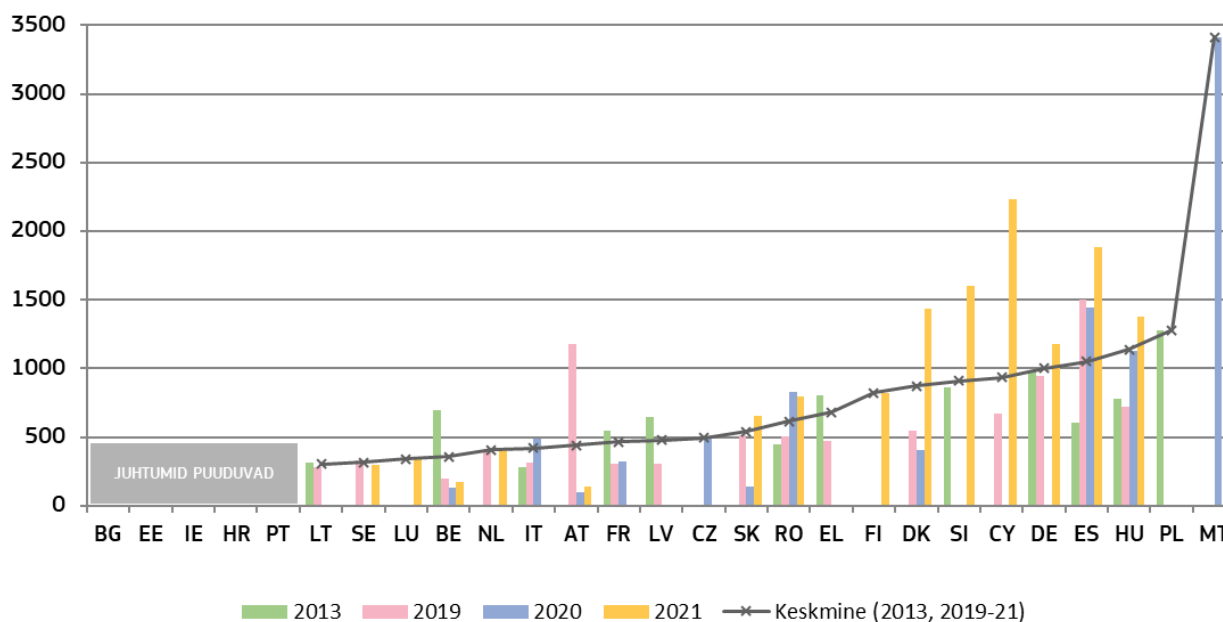
⁴⁵ Ettepanek: direktiiv korruptsioonivastase võitluse kohta, COM(2023) 234, ja ühisteatis korruptsioonivastase võitluse kohta, JOIN(2023) 12 final.

viivitused ja teatavatel juhtudel esinev ebakindlus võib tekitada märkimisväärsed kulusid eelkõige ettevõtjatele ning seada ohtu nende kavandatud või tehtud investeeringud⁽⁴⁶⁾.

– Konkurents –

Konkurentsioiguse tulemuslik rakendamine on oluline ligitõmbava ettevõtluskeskkonna kujundamiseks, kuna see tagab ettevõtjatele võrdsed tingimused. Sellega edendatakse ettevõtlust ja tulemuslikkust, laiendatakse tarbijate valikut ning aidatakse alandada hindu ja parandada kvaliteeti. Joonisel 17 on esitatud ELi toimimise lepingu artikleid 101 ja 102⁽⁴⁷⁾ kohaldanud liikmesriikide konkurentsiasutuste otsuste kohtuliku läbivaatamise keskmine kestus. Joonisel 18 on esitatud ELi toimimise lepingu artikleid 101 ja 102 kohaldanud liikmesriikide konkurentsiasutuste menetluste keskmine kestus.

Joonis 16. Konkurents: kohtuliku läbivaatamise keskmine kestus 2013. ja 2019.–2021. aastal(*) (esimene kohtuaste / päevades) (allikas: Euroopa Komisjon ja Euroopa konkurentsivõrgustik)

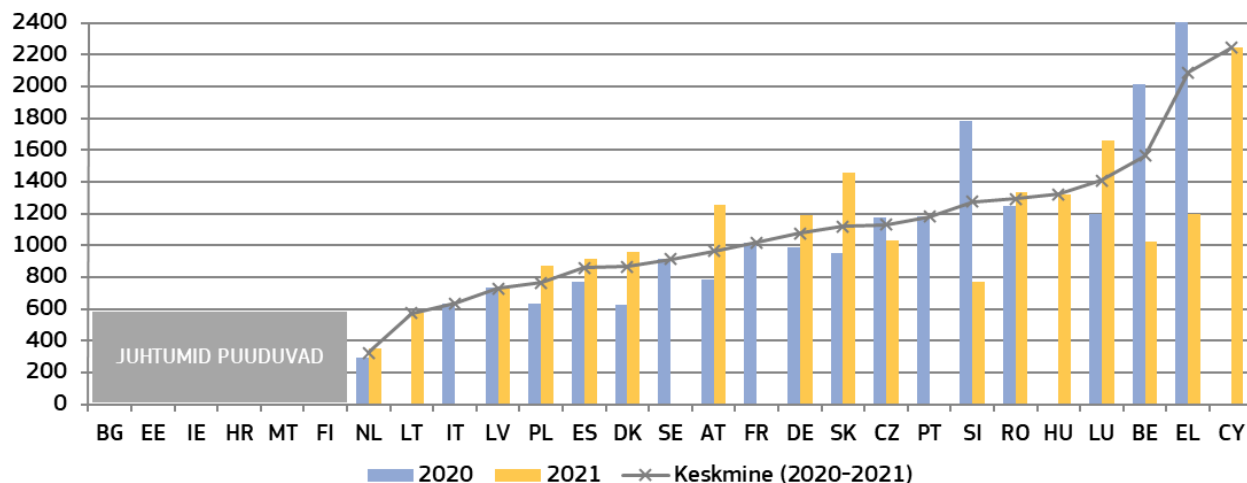

(*) **Iirimaa** ja **Austria** puhul ei ole stsenaarium kohaldatav, sest vastavatel ametiasutustel ei ole õigust selliseid otsuseid teha. **Austria**: andmed hõlmavad kartellikohtu lahendatud juhtumeid, mis on seotud ELi toimimise lepingu artiklite 101 ja 102 rikkumisega, kuid mis ei põhine liikmesriigi konkurentsiasutuse vastu esitatud edasikaebustel. **Itaalia** puhul on kestus hinnanguline. Tulba puudumine võib näidata, et liikmesriik ei teatanud selle aasta all ühestki kohtuasjast. Paljudes liikmesriikides oli juhtumeid vähe (aastas alla viie). Seetõttu võib aastaandmeid mõjutada üks erandlikult pikk või lühike kohtuasi (nii oli näiteks **Maltal**, kus oli vaid üks juhtum).

⁴⁶ „Retention and Expansion of Foreign Direct Investment, Political Risk and Policy Responses“, Maailmapanga Grupp, 2019, joonis 18.

⁴⁷ Vt nõukogu 16. detsembri 2002. aasta määrus (EÜ) nr 1/2003 asutamislepingu artiklites 81 ja 82 sätestatud konkurentsieeskirjade rakendamise kohta (EMPis kohaldatav tekst) (EÜT L 1, 4.1.2003, lk 1–25), eelkõige artiklid 3 ja 5.

Joonis 17. Konkurents: liikmesriikide konkurentsiasutuste menetluste keskmine kestus 2020.–2021. aastal(*) (päevades) (allikas: Euroopa Komisjon ja Euroopa konkurentsivõrgustik)

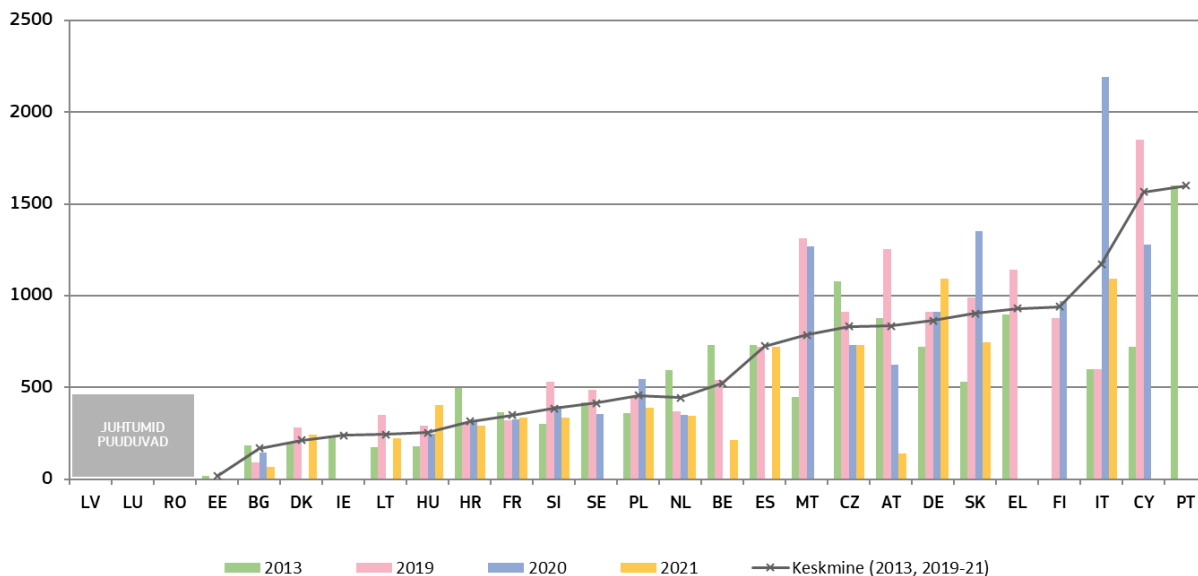
(*) Kümnes liikmesriigis oli juhtumeid piiratud arvul. Arvesse tuleb võtta asjaolu, et mõni liikmesriik hakkab lugema menetluse kestuse arvutamisel päevi mõnest teisest hetkest. Enamik liikmesriike (v.a mõned allpool toodud erandid) peab menetluse alguseks päeva, mil alustatakse uurimist. **Madalmaades** loetakse juhtum avatuks päevast, mil saadetakse vastuväited, samal ajal kui **Tšehhis** ja **Slovakkias** loetakse juhtum avatuks päevast, mil alustatakse haldusmenetlust, mis on uurimise alustamise ja vastuväidete esitamise vaheline vaheetapp. Lisaks tuleb liikmesriikide konkurentsiasutuste menetluste kestuse puhul võtta arvesse mitut tegurit. Nende hulka kuuluvad juhtumi laad ja keerukus, majandusandmete kogumiseks ja majandusanalüüsi tegemiseks kuluv aeg, tähtsaja pikendamine poolte taotlusel ning korduvad ärakuulamised ja kohtumenetlused. Menetluste kestust mõjutas ka COVID-19 pandeemia.

– Elektrooniline side –

Elektroonilist sidet käsitlevate ELi õigusaktide eesmärk on suurendada konkurentsi, aidata kaasa ühtse turu arengule ning hoogustada investeringuid, innovatsiooni ja majanduskasvu. Positiivset mõju tarbijatele on võimalik saavutada nende õigusaktide täitmise tulemusliku tagamisega, mis võib kaasa tuua madalamad hinnad lõppkasutajale ja kvaliteetsemad teenused. Joonisel 18 on esitatud elektroonilise side valdkonnas liidu õigust kohaldavate riikide reguleerivate asutuste otsuste kohtuliku läbivaatamise keskmine kestus⁽⁴⁸⁾. Joonis hõlmab mitmesuguseid kohtuasju alates keerukast turuanalüüside läbivaatamisest kuni lihtsamate tarbijakesksete küsimusteni.

⁴⁸ Arvutamisel on lähtutud sellest, kui kaua menetletakse kaebusi, mis on esitatud selliste otsuste peale, mille tegemisel riigi reguleeriv asutus on kohaldanud siseriiklikke õigusakte, millega rakendatakse elektroonilist sidet reguleerivat ELi õigusraamistikku (direktiiv 2002/19/EÜ (juurdepääsu käsitlev direktiiv), direktiiv 2002/20/EÜ (loadirektiiv), direktiiv 2002/21/EÜ (raamdirektiiv) ja direktiiv 2002/22/EÜ (universaalteenuste direktiiv)) ning muud asjakohast liidu õigust, nagu raadiospektripoliitika programm või spektrit käsitlevad komisjoni otsused, välja arvatud direktiiv 2002/58/EÜ eraelu puutumatuse ja elektroonilise side kohta.

Joonis 18. Elektrooniline side: kohtuliku läbivaatamise keskmine kestus 2013. ja 2019.–2021. aastal(*) (esimene kohtuaste / päevades) (allikas: Euroopa Komisjon ja sidekomitee)

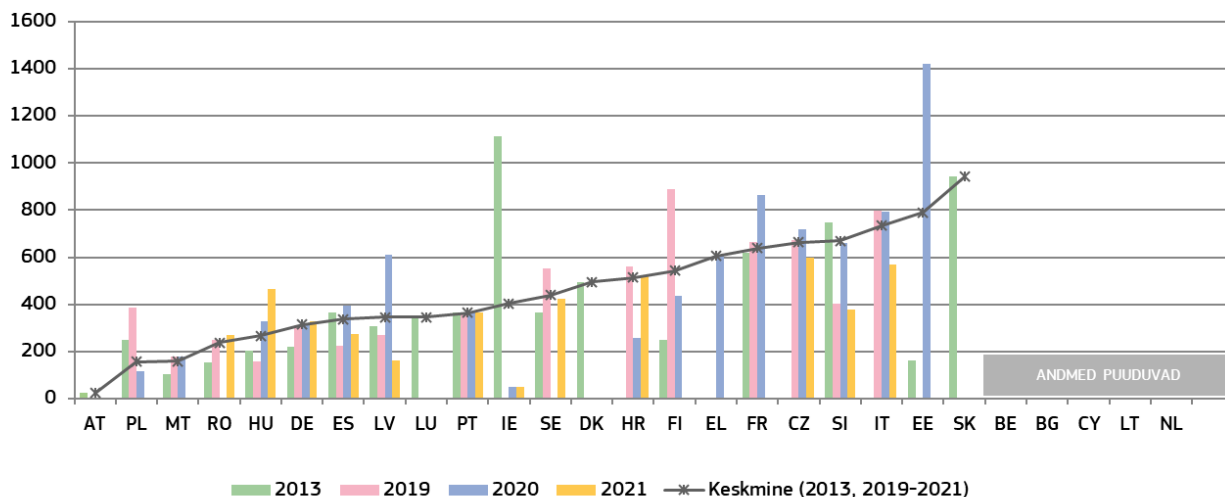
(*) Kohtuasjade arv on liikmesriigiti erinev. Tulba puudumine näitab, et liikmesriik ei teatanud selle aasta all ühestki kohtuasjast (v.a **Portugal** 2019.–2020. aastal ja **Rumeenia**, mille kohta andmed puuduvad). Kui asjaomaste kohtuasjade arv on mõnes kohtuasjast väike (**Bulgaaria**, **Küpros**, **Malta**, **Madalmaad**, **Slovakkia**, **Soome** ja **Rootsi**), võib aastaandmeid mõjutada üks erandlikult pikk või lühike kohtuasi, mille tulemusel esineb aastati suuri kõikumisi. **Taanis** vastutab kaebuste esimeses astmes läbivaatamise eest kohtulaadne organ. **Eestis** oli kohtuliku läbivaatamise menetluste keskmine kestus 2013. aastal 18 päeva. **Hispaanias**, **Austrias** ja **Poolas** vastutavad olenevalt valdkonnast erinevad kohtud.

– *ELi kaubamärk* –

Intellektuaalomandiõiguste tulemuslik kaitse on väga oluline, et elavdada investeerimist uuendustegevusse. ELi kaubamärke käsitleva ELi õigusaktiga⁽⁴⁹⁾ on antud märkimisväärne roll liikmesriikide kohtutele, kes tegutsevad ELi kohtutena ja teevad ühtset turgu mõjutavaid otsuseid. Joonisel 19 on näidatud ELi kaubamärgiga seotud rikkumiste menetlemise keskmine kestus eraõiguslike isikute vahelistes kohtuvaidlustes.

Joonis 19. ELi kaubamärk: ELi kaubamärgiga seotud rikkumiste menetlemise keskmine kestus 2013. ja 2019.–2021. aastal(*) (esimene kohtuaste / päevades) (allikas: Euroopa Komisjon ja intellektuaalomandiga seotud õigusrikkumiste Euroopa vaatluskeskus)

⁴⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. juuni 2017. aasta määrus (EL) 2017/1001 Euroopa Liidu kaubamärgi kohta (ELT L 154, 16.6.2017, lk 1–99).

(*) **Prantsusmaa, Itaalia, Leedu ja Luksemburgi** puhul kasutati teatud aastate andmete jaoks kohtuasjade valimit. **Taani** andmed hõlmavad kõiki (mitte üksnes ELi) kaubamärkidega seotud kohtuasju kõrgetes kaubandus- ja merenduskohtutes; andmete kogumise süsteemis tehtud muudatuste tõttu puuduvad 2018. ja 2019. aasta andmed keskmise kestuse kohta. **Kreeka** andmed põhinevad kahe kohtu menetluse kestuse kaalutud keskmisel. **Hispaania** keskmise kestuse arvutamisel on arvesse võetud muude ELi intellektuaalomandiõigustega seotud kohtuasju.

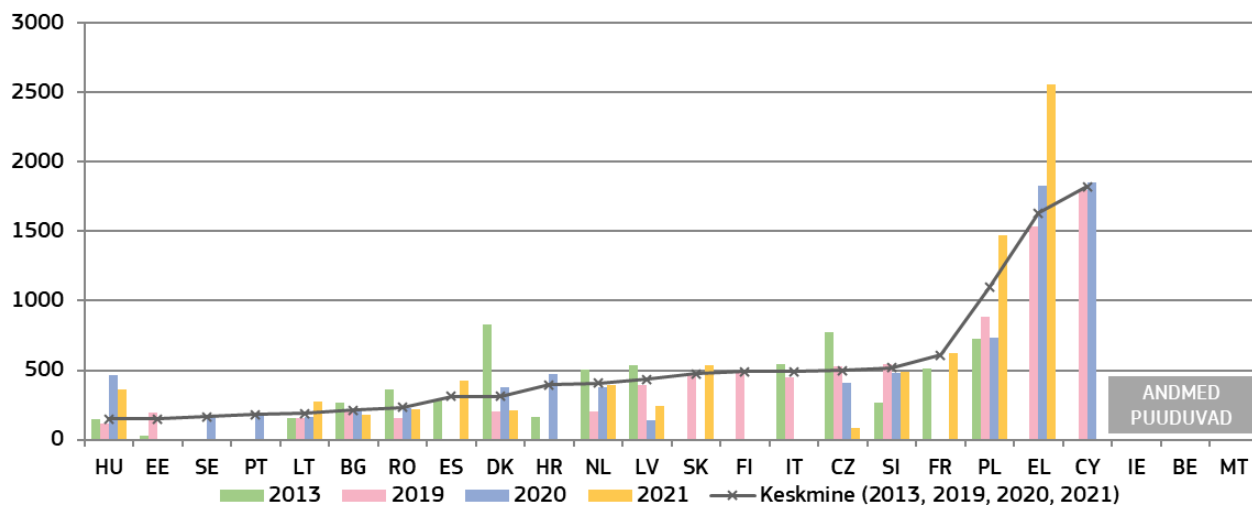
– Tarbijakaitse –

Tarbijatõiguse tulemusliku rakendamisega kantakse hoolt selle eest, et tarbijad saaksid kasu oma õigustest ja tarbijatõigusi rikkuvad ettevõtjad ei saaks ebaõiglast eelist. Tarbijakaitseasutustel ja kohtutel on liidu tarbijatõiguse rakendamisel erinevates riiklikes õigusnormide täitmise tagamise süsteemides väga tähtis roll⁽⁵⁰⁾. Joonisel 20 on näidatud liidu õigust kohaldavate tarbijakaitseasutuste otsuste kohtuliku läbivaatamise keskmine kestus.

Õigusnormide tulemuslik maksmapanek võib nii tarbijate kui ka ettevõtjate jaoks tähendada erinevate osalejate ahelat, kuhu kuuluvad lisaks kohtutele ka haldusasutused. Selle paremaks selgitamiseks on esitatud teave tarbijakaitseasutuste menetluste kestuse kohta. Joonisel 21 on näidatud keskmine aeg, mis kulub riikide tarbijakaitseasutustel 2014. ja 2019.–2021. aastal haldusotsuseni jõudmiseks alates menetluse algatamisest. Asjakohaste otsuste hulka kuuluvad materiaaltõiguse normide rikkumise tuvastamine, ajutised meetmed, keelustamiskorraldused, kohtumenetluse algatamine ja kohtuasja sulgemine.

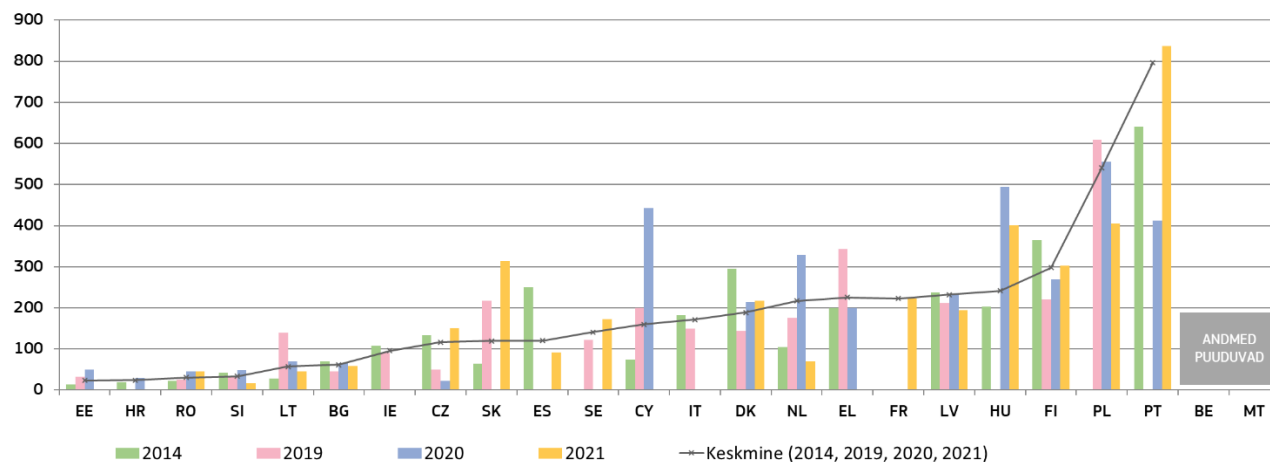
Joonis 20. Tarbijakaitse: kohtuliku läbivaatamise keskmine kestus 2013. ja 2019.–2021. aastal(*) (esimene kohtuaste / päevades) (allikas: Euroopa Komisjon ja tarbijakaitsealase koostöö võrgustik)

⁵⁰ Joonistel 20 ja 21 kajastatakse ebaõiglaste lepingutingimuste direktiivi (93/13/EMÜ), tarbekaupade müüki ja nendega seotud garantiisid käsitleva direktiivi (1999/44/EÜ), ebaausate kaubandustavade direktiivi (2005/29/EÜ) ja tarbijatõiguste direktiivi (2011/83/EÜ) ning nende riiklike rakendussätete täitmise tagamist.

(*) **Saksamaa, Luksemburgi ja Austria** puhul ei ole stsenaarium kohaldatav, sest tarbijakaitseasutustel ei ole õigust otsustada asjaomaste tarbijakaitse-eeskirjade rikkumise üle. **Iirimaa ja Soomes** oli asjaomaste juhtumite arv 2020. aastal väike (alla viie). **Kreeka ja Rumeenia** esitasid teatavate aastate kohta hinnangulise keskmise kestuse.

Joonis 21. Tarbijakaitse: tarbijakaitseasutuste **haldusotsusteni** jõudmise keskmine kestus 2014. ja 2019.–2021. aastal(*) (esimene aste / päevades) (allikas: Euroopa Komisjon ja tarbijakaitsealase koostöö võrgustik)

(*) **Saksamaa, Luksemburgi ja Austria** puhul ei ole stsenaarium kohaldatav, sest tarbijakaitseasutustel ei ole õigust otsustada asjaomaste tarbijakaitse-eeskirjade rikkumise üle. **Taani, Kreeka, Prantsusmaa, Rumeenia ja Soome** esitasid hinnangulise keskmise kestuse teatavate aastate kohta.

– **Rahapesu** –

Kurjategijatelt ebaseaduslike tegude toimepanemiseks rahaliste vahendite äravõtmise kõrval on rahapesu vastu võitlemise tulemuslikkus ülioluline selleks, et tagada finantssektori usaldusväärsus,

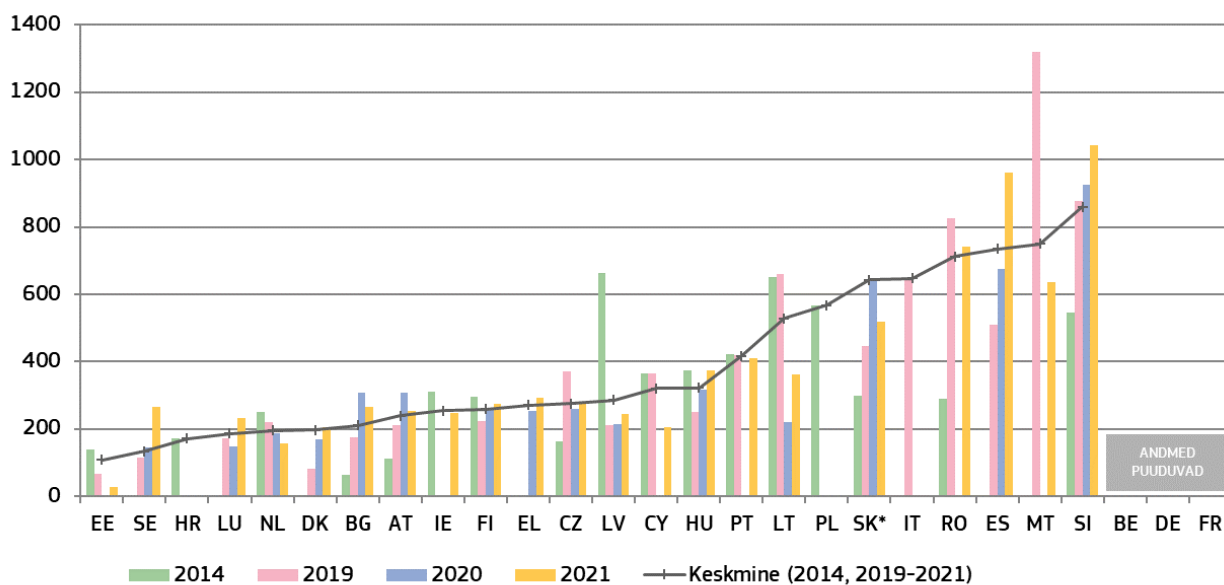
terviklikkus ja stabiilsus, usaldus finantssüsteemi vastu ning aus konkurents ühtsel turul⁽⁵¹⁾. Rahapesu võib peletada välisinvesteeringuid, moonutada rahvusvahelisi kapitalivooge ja kahjustada riigi makromajanduslikke tulemusi, mis põhjustab heaolu kadu ja seega tootlikuma majandustegevuse arvelt ressursside raiskamist⁽⁵²⁾. Rahapesuvastase direktiivi kohaselt peavad liikmesriigid tegema statistikat oma rahapesu ja terrorismi rahastamise vastase võitluse süsteemide tõhususe kohta⁽⁵³⁾. Koostöös liikmesriikidega koguti uuendatud küsimustikku kasutades andmeid liikmesriikide rahapesuvastase korra kohtulike etappide kohta. Joonisel 22 on näidatud rahapesukuritegudega seotud kohtuasjade keskmine kestus esimese astme kohtutes.

⁵¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. mai 2015. aasta direktiivi (EL) 2015/849 (mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu ja terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist) põhjendus 2.

⁵² IMFi teabeleht, 8. märts 2018: <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2016/08/01/16/31/Fight-Against-Money-Laundering-the-Financing-of-Terrorism>.

⁵³ Direktiivi (EL) 2015/849 artikli 44 lõige 1. Vt ka muudetud artiklit 44 direktiivis (EL) 2018/843, mis jõustus 2018. aasta juunis ja mille liikmesriigid pidid rakendama 2020. aasta jaanuariks.

Joonis 22. Rahapesu: kohtumenetluste keskmine kestus 2014. ja 2019.–2021. aastal(*)
(esimene kohtuaste / päevades) (allikas: Euroopa Komisjon ning rahapesu ja terrorismi rahastamist käsitlev eksperdirühm)

(*) **Belgia, Saksamaa, Prantsusmaa, Horvaatia, Itaalia ja Rumeenia:** andmed 2021. aasta kohta puuduvad. **Bulgaaria:** kohtumenetluste keskmine pikkust arvutatakse alates kohtumenetluse algatamise päevast kuni kohtuotsuse tegemiseni kuudes. **Portugal:** andmebaasi filtreeriti iga kohturingkonna puhul asjakohaste kriteeriumide alusel, et jõuda rahapesutoimikutega seotud teabeni; keskmine päevade arvu puhul võeti arvesse rikkumise kuupäeva ning lõpliku otsuse tegemise või menetluse lõpetamise kuupäeva. **Küpros:** kriminaalkohtus menetletakse raskeid kuritegusid keskmiselt ühe aasta jooksul. Kergemaid kuritegusid menetletakse ringkonnakohtutes, kus see võtab kauem aega. **Slovakkia*:** andmed vastavad kogu menetluse (sealhulgas apellatsioonikohtus) keskmisele kestusele.

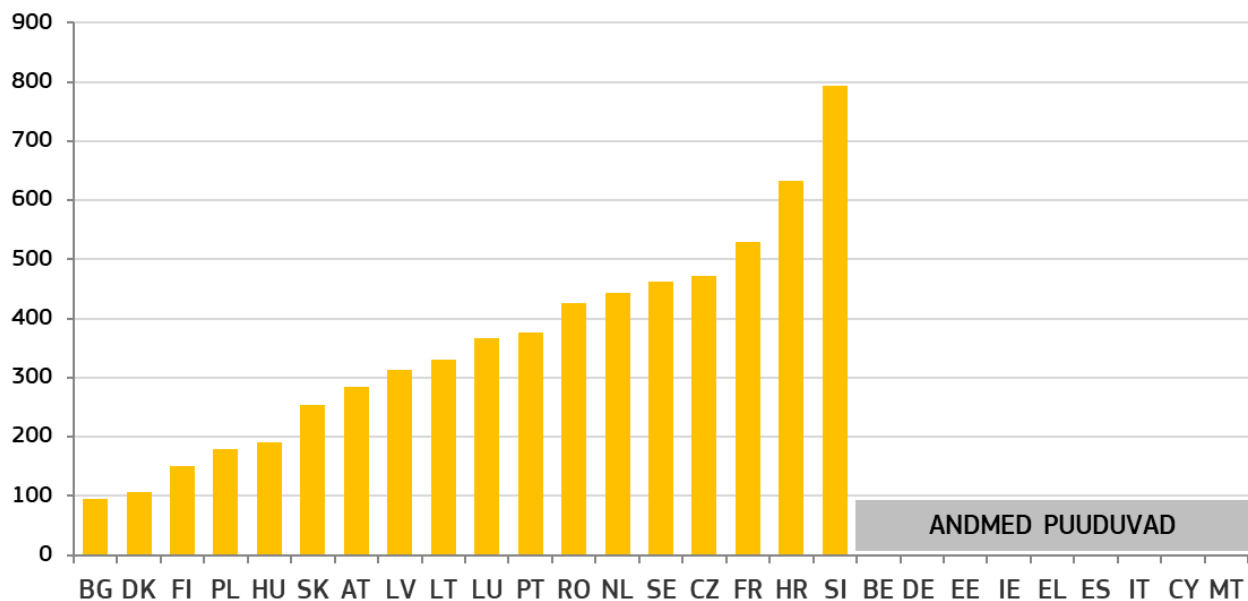
– Korruptsioonivastane võitlus –

Korruptsioon takistab kestlikku majanduskasvu, sest see suunab ressursse majandusest välja, pärsib avaliku sektori kulutuste tulemuslikkust ja süvendab sotsiaalset ebavõrdsust. See takistab ühtse turu tõhusat ja sujuvat toimimist, tekitab ebakindlust ettevõtluses ja pidurdab investeringuid. Korruptsiooniga on eriti keeruline võidelda, sest erinevalt enamikust kuritegudest on mõlemad korruptsioonijuhtumiga seotud pooled huvitatud selle salajas hoidmisest, mis aitab kaasa sellele, et korruptsiooni ulatust on mis tahes riigis üldiselt raske arvuliselt mõõta. Euroopa Liidu toimimise lepingu artikli 83 lõike 1 kohaselt on korruptsioon eriti ohtlik piiriülese mõõtmega kuritegu, mille vastu saab tõhusalt võidelda ainult kogu Euroopa Liidus kehtivate ühiste miinimumeeskirjade abil. Komisjon võttis 3. mail 2023 vastu ettepaneku võtta vastu direktiiv korruptsioonivastase võitluse kohta kriminaalõiguse abil ja ühisteatise korruptsioonivastase võitluse kohta⁵⁴). Direktiivi ettepanekuga ajakohastatakse ja ühtlustatakse ELi õigusnorme korruptsionisüütegude määratluste ja karistuste kohta, et tagada rangetele nõuetele vastav tegevus kõigi korruptsionisüütegude puhul (st altkäemaksu andmine ja/või võtmine, aga ka omastamine, mõjuvõimuga kauplemine, ametiseisundi kuritarvitamine, samuti õigusemõistmise takistamine ja

⁵⁴ Ettepanek: direktiiv korruptsioonivastase võitluse kohta, COM(2023) 234, ja ühisteatis korruptsioonivastase võitluse kohta, JOIN(2023) 12 final.

korruptsiooniga seotud ebaseaduslik rikastumine), parandades korruptsiooni tõkestamist ja õigusnormide täitmist. Koostöös liikmesriikidega töötati välja uus küsimustik, et koguda andmeid altkäemaksuasjade menetluste kestuse kohta esimese astme kohtus, mida on kajastatud allpool joonisel 23⁵⁵).

Joonis 23. Korruptsioon (alkäemaks): kohtumenetluste keskmine kestus 2021. aastal(*) (esimene kohtuaste / päevades) (allikas: Euroopa Komisjon koos riiklike korruptsioonivastase võitluse kontaktisikutega)

(*) *Malta ja Küpros* sellele küsimusele ei vastanud. *Belgia, Eesti, Saksamaa, Iirimaa, Kreeka, Hispaania ja Itaalia* puhul ei ole täpne päevade arv teada. *Madalmaades* on 27 juhtumi keskmine menetlusaeg 443 päeva. Siiski ei ole süüdistusakt/kohtukutse selle lähtekoha puhul veel lõplik ja sageli ei ole asi veel menetlusküps, mistõttu kulub aega, enne kui seda arutama hakatakse. Kui kestust hakatakse arvestama esimesest kohtuistungist ja selle lõpuks peetakse lõpliku kohtuotsuse (esimese astme kohtuniku poolse) tegemise kuupäeva, siis on eespool nimetatud kohtuasjade keskmine menetlusaeg 100 päeva.

⁵⁵ Selles esimeses andmete kogumises keskenduti esimese astme kriminaalkohtutele, kelle osatähtsus kriminaalmenetluse üldises kestuses kuni lõpliku kohtuotsuse tegemiseni on tavaliselt kõige suurem.

3.1.4. Kokkuvõte kohtusüsteemide tõhususe kohta

Tõhusas kohtusüsteemis hallatakse töökoormust ja kuhjunud kohtuasju ning tehakse lahendeid ilma tarbetute viivitusteta. Põhinäitajad, mida kasutatakse ELi õigusemõistmise tulemustabelis kohtusüsteemide tõhususe jälgimiseks, on seega **menetluste kestus** (eeldatav või keskmine kohtuasja lahendamiseks kuluv aeg päevades), **algatatud ja lõpuleviidud kohtumenetluste määr** (sissetulnud kohtuasjade arvu ja lahendatud kohtuasjade arvu suhe) ning **pooleliolevate kohtuasjade arv** (lõpuni menetlemata kohtuasjade arv aasta lõpu seisuga).

Kohtusüsteemi tõhususe üldandmed

2023. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabel sisaldab tõhusust kajastavaid andmeid kümne aasta kohta (2012–2021). See ajavahemik võimaldab kindlaks teha teatavaid suundumusi ja võtta arvesse asjaolu, et kohtureformide mõju avaldub sageli aeglaselt.

2012.–2021. aasta andmed tsiviil-, kaubandus- ja haldusasjade kohta näitavad enamjaolt rõõmustavaid suundumusi. Pärast 2020. aastal täheldatud tõhususe vähenemist, mis võis olla tingitud COVID-19 pandeemiast, näeme 2021. aastal tõhususe taastumist 2019. aasta tasemele. See näitab, millist mõju avaldavad meetmed, mida liikmesriigid on võtnud eri liiki hübriidse või veebipõhise töökorralduse kehtestamiseks, et hoida kohtud toimivana hoolimata 2021. aastal jätkunud COVID-19 pandeemiast.

Mõningaid positiivseid muutusi võib täheldada liikmesriikides, mille puhul on Euroopa poolaasta raames leitud, et seal esineb konkreetseid probleeme (⁵⁶).

- Neist liikmesriikidest kaheteistkümnes on nende kohta olemasolevate andmete põhjal ja hoolimata COVID-19 pandeemiast **esimese astme kohtumenetluste kestus** kõiki kohtuasju hõlmavas üldkategorias (joonis 5) ning tsiviil- ja kaubandusvaidluste kategorias (joonis 6) alates 2012. aastast pidevalt lühenenud või püsinud stabiilne. Joonistelt 5 ja 6 on näha, et kümnes liikmesriigis menetluse kestus lühenes, mõnel juhul alla 2019. aasta taseme. Haldusasjade puhul (joonis 8) on menetluste kestus alates 2012. aastast lühenenud või püsinud stabiilne umbes seitsmes neist liikmesriikidest. Haldusmenetluste kestus vähenes 2021. aastal kokku 15 liikmesriigis.
- Tulemustabelis on esitatud andmed **menetluste kestuse kohta kõigis kohtuastmetes** tsiviil- ja kaubandusasjade (joonis 7) ning haldusasjade puhul (joonis 9). Andmed näitavad, et viies liikmesriigis, kus on tuvastatud probleeme menetluste kestusega esimese astme kohtutes, toimivad kõrgema astme kohtud tõhusamalt. Ülejäänud viies probleemses liikmesriigis on aga menetluste keskmine kestus kõrgema astme kohtutes isegi pikem kui esimese astme kohtutes.

⁵⁶ Horvaatia, Itaalia, Küpros, Ungari, Malta, Poola, Portugal ja Slovakkia, kellele esitati 2020. aasta Euroopa poolaasta raames riigipõhised soovitusel, ning Belgia, Bulgaaria, Iirimaa, Kreeka, Hispaania, Rumeenia ja Sloveenia, kelle probleeme on kajastatud 2020. aasta riigipõhiste soovitusel põhjendustes ja riigiaruannetes. Analüüsitud kümne aasta tulemustes esinevaid erinevusi võib selgitada taustteguritega (sissetulnud kohtuasjade arvu kõikumine enam kui 10 % on tavaline) või süsteemsete puudustega (paindlikkuse ja reageerimisvõime puudumine või järjekindlus reformimisel).

- Kõiki kohtuasju hõlmavas üldkategorias ning tsiviil- ja kaubandusvaidluste kategorias (joonised 10 ja 11) on võrreldes eelmise aastaga suurenenud ja alates 2020. aastast märkimisväärselt paranenud nende liikmesriikide koguarv, kus **algatatud ja lõpuleviidud kohtumenetluste määr** on üle 100 %. 2021. aastal teatas 21 liikmesriiki, sealhulgas need, kus esineb probleeme, kõrgeast alatatud ja lõpuleviidud kohtumenetluste määrast (üle 97 %). See tähendab, et kohtud tulevad neis kategooriates sissetulevate kohtuasjade menetlemisega üldjuhul toime. Haldusasjade puhul (joonis 12) jäi alatatud ja lõpuleviidud kohtumenetluste määr 2021. aastal kümnes liikmesriigis üldjoontes samasuguseks kui 2020. aastal. Kuigi haldusasjades alatatud ja lõpuleviidud kohtumenetluste määr on üldiselt madalam kui muudes kategooriates, teeb viis liikmesriiki jätkuvalt suuri edusamme. Eelkõige on seitse probleeme kogenud liikmesriiki teatanud haldusasjades alatatud ja lõpuleviidud kohtumenetluste määra tõusust alates 2012. aastast.
- Alates 2012. aastast on olenemata kohtuasjade kategooriast püsinud olukord stabiilne või jätkuvalt paranenud neis viies liikmesriikides, kus probleemid **kuhjunud kohtuasjadega** on kõige suuremad. Hoolimata pooleliolevate kohtuasjade arvu suurenemisest jäi liikmesriikides 2021. aastal pooleliolevate tsiviil- ja kaubandusasjade (joonis 14) ning haldusasjade (joonis 15) arv stabiilseks. Vahe suhteliselt väheste pooleliolevate kohtuasjadega liikmesriikide ja arvukate pooleliolevate kohtuasjadega liikmesriikide vahel on jäänud siiski märkimisväärses.

Tõhusus konkreetsetes liidu õiguse valdkondades

Andmed menetluste keskmise kestuse kohta konkreetsetes liidu õiguse valdkondades (joonised 16–23) annavad ülevaate kohtusüsteemide toimimisest konkreetset liiki ettevõtlusalaste vaidluste puhul.

Konkreetsetes liidu õiguse valdkondades tõhususe kohta andmete kogumisel on aluseks võetud kitsalt kindlaks määratud stsenaarium, seega võib asjaomaste kohtuasjade arv näida väike. Samas, kui tõhususe üldandmetes on esitatud menetluste arvestuslik kestus, siis need näitajad kajastavad kõikide aasta jooksul menetletud konkreetse õigusvaldkonnaga seotud asjaomaste kohtuasjade tegelikku keskmist kestust. Sestap väärib märkimist, et liikmesriigid, kellel tõhususe üldandmete põhjal ei tundu olevat probleeme, on teatanud konkreetsetes liidu õiguse valdkondades märkimisväärselt pikemast menetluste keskmisest kestusest. Samas võib menetluste kestus kõikuda õigusvaldkondade lõikes tunduvalt ka liikmesriigi piires.

Veel üks käsitletava aasta kohta esitatud näitaja keskendub kriminaalmenetluste kestusele, eelkõige altkäemaksu andmise ja/või võtmisega seotud menetluste puhul, mis näitab tõhusust selles liidu õiguse valdkonnas.

2023. aasta tulemustabel tugineb üldise õigusnormide täitmise tagamise ahela tõhususele. Näiteks konkurentsioigusega seotud kohtuasjade kohta on koostatud tabel, mis keskendub riikliku konkurentsiameti menetluste ja selle asutuse otsuste kohtuliku läbivaatamise kestusele. See on oluline positiivse ettevõtlus- ja investeerimiskeskkonna jaoks, tagades kohtuasjade õigeaegse lahendamise ja õiguskaitse.

Liidu õiguse konkreetseid valdkondi puudutavatest arvandmetest nähtuvad järgmised suundumused.

- Kui konkurentsiasjade liikmesriigi kohtute üldine töökoormus suurenes, siis **konkurentsiasjade kohtuliku läbivaatamise** kestus (joonis 16) lühenes või püsis stabiilne neljas liikmesriigis ja pikenes seitsmes liikmesriigis. Sellest mõõdukalt positiivsest suundumusest hoolimata teatas kuus liikmesriiki 2021. aasta keskmisest kestusest, mis ületas 1 000 päeva. **Liikmesriikide konkurentsiasutuste menetluste** kohta teatas seitse liikmesriiki, et menetlus kestis vähem kui 1 000 päeva. Neist liikmesriikidest, kellel oli probleeme konkurentsiasjade kohtuliku läbivaatamise tõhususega, oli kolme liikmesriigi konkurentsiasutuse menetluste tõhusus üks suurimaid.
- **Elektroonilise side** valdkonnas (joonis 18) on kohtute töökoormus võrreldes eelmiste aastatega vähenenud ja seega jätkus 2020. aastal täheldatud menetluste lühenemise positiivne suundumus. 13 liikmesriigis jäi 2021. aastal menetluste keskmine kestus 2020. aastaga võrreldes kas lühemaks või stabiilseks ja pikenes vaid kahes liikmesriigis
- **ELi kaubamärgiga seotud rikkumistega** (joonis 19) seotud üldine töökoormus 2021. aastal vähenes. Kui üheksas liikmesriigis tulid kohtud töökoormusega paremini toime ning menetluste kestus kas lühenes või jäi stabiilseks, siis kahes liikmesriigis täheldati menetluste keskmise kestuse selget pikenemist.
- **ELi tarbijaõiguse** valdkonnas on kajastatud nii haldusmenetlusi kui ka kohtulikku läbivaatamist hõlmava õigusnormide täitmise tagamise ahela võimalikku koostööju (joonised 20 ja 21). 2021. aastal teatas viis liikmesriiki, et nende tarbijakaitseasutustel kulus ELi tarbijaõiguse kohaldamisalasse kuulavas juhtumis otsuse tegemiseks keskmiselt vähem kui kolm kuud, samal ajal kui üheksas liikmesriigis kulus selleks üle kuue kuu. Tarbijakaitseasutuste otsuste kohtus vaidlustamise juhtudel olid haldusotsuse kohtuliku läbivaatamise kestuse suundumused 2021. aastal erinevad: võrreldes 2020. aastaga pikenes see kestus seitsmes liikmesriigis ja lühenes kuues liikmesriigis. Kahes liikmesriigis on kohtuliku läbivaatamise keskmine kestus endiselt üle 1 000 päeva.
- Tõhusad **rahapesuga** võitlemise meetmed on väga olulised, et kaitsta finantssüsteemi, tagada aus konkurents ja ennetada kahjulikke tagajärgi majandusele. Liiga pikad kohtumenetlused võivad takistada ELi suutlikkust võidelda rahapesuga või vähendada selles valdkonnas tehtavate jõupingutuste tõhusust. Joonisel 22 on esitatud ajakohastatud andmed rahapesukuritegudega seotud kohtumenetluste kestuse kohta. Jooniselt nähtub, et kui 15 liikmesriigis kestab esimese astme kohtumenetlus keskmiselt kuni aasta, siis seitsmes liikmesriigis kestab see keskmiselt kuni kaks aastat ja kahes liikmesriigis keskmiselt kuni 3,5 aastat⁽⁵⁷⁾.
- **Korruptsioon** on eriti ohtlik piiriülese mõõtmega kuritegu. Sellel on negatiivsed majanduslikud tagajärjed ja sellega saab tõhusalt võidelda üksnes kogu ELis kehtivate ühiste miinimumeeskirjadega. Käesoleva aasta tulemustabelis on esitatud esimesed arvandmed altkäemaksuasjade kohtumenetluste kestuse kohta. Joonisel 23 on kajastatud erinevused andmete kättesaadavuses liikmesriikides ja esimese astme kriminaalkohtutes

⁵⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23. oktoobri 2018. aasta direktiiviga (EL) 2018/1673 (rahapesu vastu võitlemise kohta kriminaalõiguse abil) kõrvaldatakse õiguslikud takistused, mille tõttu asja menetlemine võib viibida, näiteks tingimus, et rahapesujuhtumi menetlemine saab alata üksnes siis, kui selle aluseks oleva eelkuriteo menetlemine on lõppenud. Liikmesriigid pidid direktiivi üle võtma 8. detsembriks 2020.

toimuvate menetluste keskmises kestuses. 12 liikmesriigis viiakse menetlus lõpule umbes aasta jooksul, samal ajal kui ülejäänud viies liikmesriigis, mille kohta andmed olid kättesaadavad, võib menetlus kesta kuni neli aastat. Üldiselt sõltub altkäemaksuga seotud süütegude eest süüdistuse esitamise ja selles asjas otsuse tegemise keerukus kuriteo raskusest, mis kajastub ka menetluse kestuses.

3.2. Kohtusüsteemide kvaliteet

Kohtusüsteemi kvaliteedi mõõtmiseks ei ole üht kindlat viisi. 2023. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabelis jätkatakse selliste tegurite uurimist, mida peetakse kohtusüsteemi kvaliteedi parandamisel üldjuhul asjakohaseks. Need tegurid jagunevad nelja kategooriasse:

- 1) kodanike ja ettevõtjate juurdepääs õigusemõistmisele;
- 2) piisavad materiaalsed ja inimressursid;
- 3) hindamisvahendite kasutuselevõtt ning
- 4) digiteerimine.

3.2.1. Juurdepääsetavus

Juurdepääsetavus on vajalik kogu õigusemõistmise ahelas, et inimestel oleks võimalik saada asjakohast teavet kohtusüsteemi, nõude esitamise ja sellega seonduvate finantsaspektide ning menetluse seisu kohta kuni menetluse lõpuni ning et kohtuotsusega oleks võimalik veebis tutvuda.

– *Tasuta õigusabi, kohtulõivud ja õigusabikulud* –

Kohtuvaidlusega seotud kulud on oluline tegur, mis määrab juurdepääsu õigusemõistmisele. Suured kohtukulud, sealhulgas kohtulõivud⁽⁵⁸⁾ ja õigusabikulud⁽⁵⁹⁾ võivad takistada juurdepääsu õigusemõistmisele. Tsiviil- ja kaubandusvaidlustega seotud kulud ei ole ELi tasandil ühtlustatud. Neid kulusid reguleerivad siseriiklikud õigusaktid, mistõttu on need liikmesriigiti erinevad.

Juurdepääs tasuta õigusabile on põhiõigus, mis on sätestatud ELi põhiõiguste hartas⁽⁶⁰⁾. See võimaldab juurdepääsu õigusemõistmisele neile, kes ei suudaks muidu kohtuvaidlusega seotud kulusid tasuda või ette maksta. Enamik liikmesriike lähtub tasuta õigusabi andmisel taotleja sissetulekust⁽⁶¹⁾.

⁵⁸ Kohtulõiv on summa, mis tuleb tasuda menetluse (v.a kriminaalmenetluse) alustamiseks kohtus.

⁵⁹ Õigusabikulud on tasu teenuste eest, mida advokaadid osutavad klientidele.

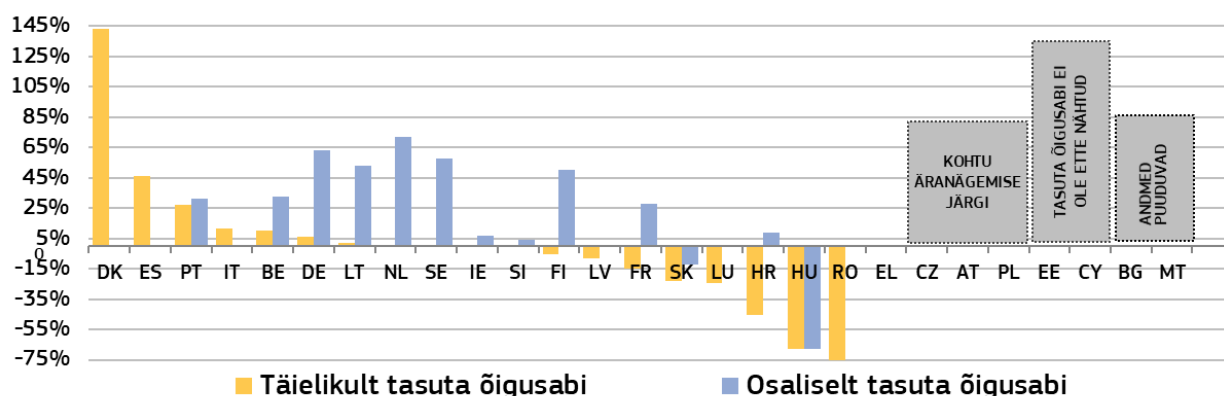
⁶⁰ ELi põhiõiguste harta artikli 47 kolmas lõik.

⁶¹ Liikmesriigid kasutavad tasuta õigusabi andmisel kohaldatava künnise kindlaksmääramiseks eri meetodeid, näiteks erinevaid võrdlusperioode (kuu- või aastasissetulek). 14 liikmesriigis kohaldatakse ka taotleja isikliku varaga seotud künnist. Seda siinkohal arvesse ei võetud. Belgias, Bulgaarias, Iirimaal, Hispaanias, Prantsusmaal, Horvaatias, Ungaris, Leedus, Luksemburgis, Madalmaades ja Portugalis on teatavatesse kategooriatesse kuuluvatel isikutel (nt isikutel, kes saavad teatavaid hüvitisi) automaatselt õigus saada tsiviil- ja kaubandusvaidlustes tasuta õigusabi. Joonisel ei kajastu lisakriteeriumid nagu näiteks põhjendatus, mida liikmesriigid võivad kasutada. Ehkki see ei ole joonisega otseselt seotud, ei piirdu tasuta õigusabi andmine mitmes liikmesriigis (Austrias, Tšehhis, Saksamaal, Taanis, Itaalias, Madalmaades, Poolas, Sloveenias) üksnes füüsiliste isikutega.

Joonisel 24 on näidatud täieliku või osalise tasuta õigusabi kättesaadavus tarbijavaidluses, mis hõlmab 6 000 euro suurust nõuet. Võrreldakse tasuta õigusabi andmisel kohaldatavaid sissetulekukünniseid, mis on väljendatud protsendina Eurostati vaesuspiirist igas liikmesriigis⁽⁶²⁾. Näiteks kui tasuta õigusabi andmisel on künnis 20 %, võib tasuta õigusabi saada veel taotleja, kelle sissetulek on Eurostati asjaomase liikmesriigi vaesuspiirist 20 % suurem. Kui aga tasuta õigusabi andmisel kohaldatav künnis on alla 0, tähendab see, et vaesuspiirist allapoole jääva sissetulekuga isik ei pruugi saada tasuta õigusabi.

Üheksas liikmesriigis on kasutusel õigusabisüsteem, mille raames kaetakse 100 % kohtuvaidlusega seotud kuludest (täielikult tasuta õigusabi) ning mida täiendab süsteem, mille raames kaetakse osa kuludest (osaliselt tasuta õigusabi), kusjuures viimase puhul rakendatakse tasuta õigusabi saamise õiguse tuvastamiseks teistsuguseid kriteeriume kui esimese puhul. Kümnes liikmesriigis on kasutusel vaid kas täielikult või osaliselt tasuta õigusabi süsteem. Kolmes liikmesriigis on kohtutel õigus otsustada tasuta õigusabi andmise üle.

Joonis 24. Sissetulekukünnis tasuta õigusabi saamiseks konkreetses tarbijavaidluses 2022. aastal(*) (Eurostati vaesuspiiri ja sissetulekukünnise erinevus protsentides) (allikas: Euroopa Komisjon ning Euroopa Advokatuuride ja Õigusliitude Nõukogu⁽⁶³⁾)

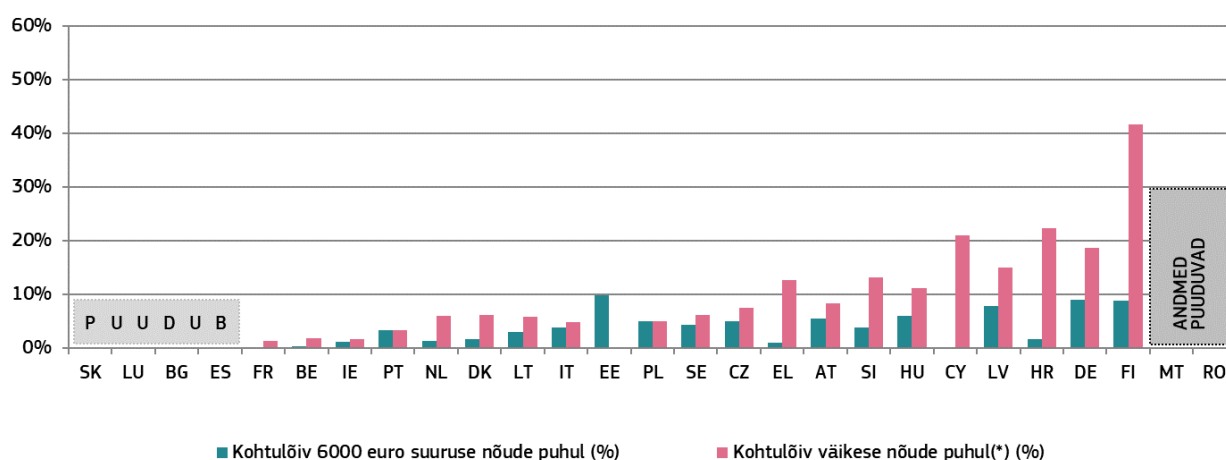
(*) Arvutused põhinevad 2021. aasta suhtelise vaesuse määra läviväärtustel. Belgias, Saksamaal, Hispaanias, Prantsusmaal, Horvaatias, Iirimaa, Itaalias, Leedus, Luksemburgis, Madalmaades, Sloveenias, Slovakkias ja Soomes võetakse tasuta õigusabi andmisel arvesse ka taotleja likviidset vara. Eestis ei põhine tasuta õigusabi andmise otsus taotleja rahaliste vahendite suurusel. Kreekas antakse tasuta õigusabi isikule, kelle aastasissetulek ei ületa kahte kolmandikku madalaimast aastapalgast, nagu on ette nähtud kehtivates õigusaktides.

⁶² Võrreldavate andmete saamiseks on iga liikmesriigi Eurostati vaesuspiir arvestatud ümber kuusissetulekuks. Suhtelise vaesuse määr on 60 % leibkonna mediaan-ekvivalentnetosissetulekust riigis. ELi statistika sissetulekute ja elamistingimuste kohta, Eurostati tabel ilc_li01: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_li01/default/table?lang=en.

⁶³ 2022. aasta andmed koguti Euroopa Advokatuuride ja Õigusliitude Nõukogu liikmete vastustest küsimustikule, mis põhines järgmisel stsenaariumil: tarbija vaidlus ettevõtjaga (kasutati kahte erineva suurusega nõuet: 6 000 eurot ja Eurostati andmete kohane suhtelise vaesuse piir asjaomases liikmesriigis). Kuna tasuta õigusabi saamise tingimused olenevad taotleja olukorrast, kasutati järgmist stsenaariumi: 35aastane vallaline töötav taotleja, kellel ei ole ülalpeetavaid ega õigusabikulude kindlustust, kuid kellel on regulaarne sissetulek ja kes elab üürikorteris.

21 liikmesriigis peavad menetluspooled maksma kohtumenetluse algatamiseks kohtulõivu. Tasuta õigusabi saajad on sageli vabastatud kohtulõivu tasumisest. Ainult kuues liikmesriigis (Bulgaaria, Eesti, Iirimaa, Madalmaad, Poola ja Sloveenia) ei ole tasuta õigusabi saajad kohtulõivu tasumisest automaatselt vabastatud. Tšehhis otsustab kohus tasuta õigusabi saaja kohtulõivu tasumisest vabastamise igal üksikjuhul eraldi. Luksemburgis ei pea menetlusosalised, kes saavad õigusabi, kohtutäituri tasu maksma. Joonisel 25 on võrreldud kahe stsenaariumi puhul nõude suuruse alusel kohtulõivu suhtelist suurust. Näiteks kui 6 000 euro suuruse nõudega on kohtulõiv 10 %, siis peab tarbija kohtumenetluse algatamiseks tasuma kohtulõivuna 600 eurot. Väikese nõude määratlus põhineb Eurostati andmete kohasel suhtelise vaesuse määral asjaomases liikmesriigis.

Joonis 25. Tarbijavaidluses kohtumenetluse algatamiseks nõutav kohtulõiv 2022. aastal(*)
(kohtulõivu suhteline suurus nõude suuruse alusel) (allikas: Euroopa Komisjon ning Euroopa Advokatuuride ja Õigusliitude Nõukogu⁶⁴)

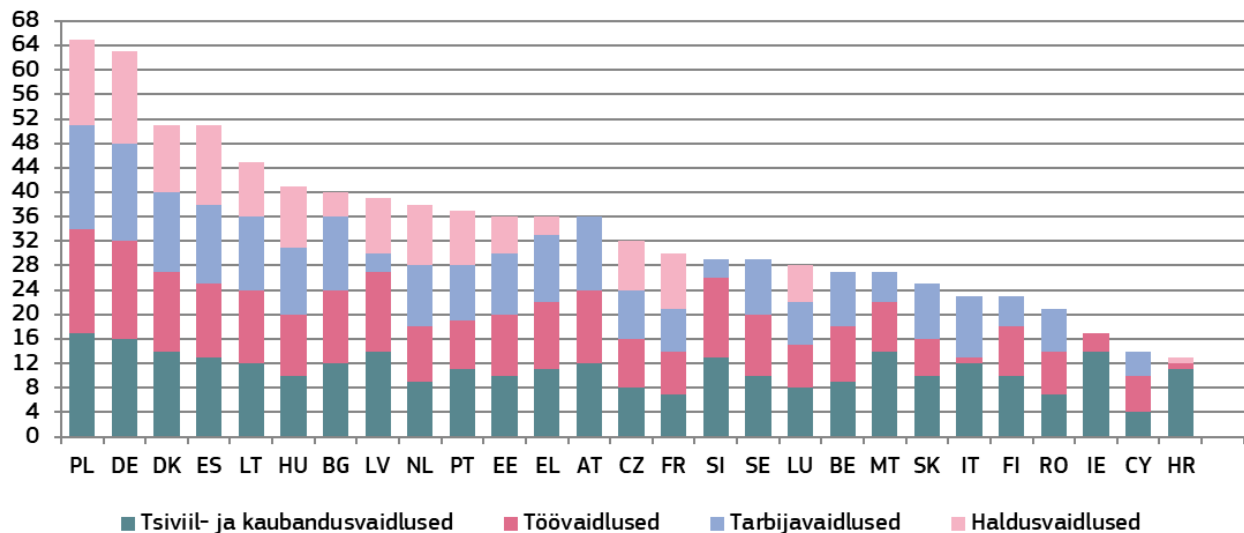
(*) Arvutused põhinevad 2021. aasta suhtelise vaesuse määra läviväärtustel. Väike nõue on nõue, mis vastab Eurostati andmete kohasele vallalise isiku vaesuspiirile asjaomases liikmesriigis, mis on ümber arvestatud kuusissetulekuks (nt 2021. aastal ulatus see 242 eurost **Rumeenias** 2 124 euroni **Luksemburgis**). Eesti ja Portugal: puuduvad andmed väikese nõude puhul tasutava kohtulõivu kohta. Madalmaad: kohtulõivud, kui menetlusosalise aastasissetulek on alla 29 400 euro.

⁶⁴ Andmed, mis kajastavad 2022. aastal kehtinud sissetulekukünniseid, on kogutud Euroopa Advokatuuride ja Õigusliitude Nõukogu liikmete vastustest küsimustikule, mis põhines järgmisel stsenaariumil: tarbijavaidlus üksikisiku ja ettevõtja vahel (kasutati kahte erineva suurusega nõuet: 6 000 eurot ja Eurostati andmete kohane suhtelise vaesuse piir asjaomases liikmesriigis).

– Juurdepääs vaidluste kohtuvälise lahendamise meetoditele –

Joonis 26 kajastab jõupingutusi, mida liikmesriigid on teinud selleks, et konkreetsete stiimulitega edendada vaidluste kohtuvälise lahendamise meetodite vabatahtlikku kasutamist. Need võivad olenevalt õigusvaldkonnast erineda⁽⁶⁵⁾.

Joonis 26. Vaidluste kohtuvälise lahendamise meetodite kasutamise edendamine ja stimuleerimine 2022. aastal(*) (allikas: Euroopa Komisjon⁽⁶⁶⁾)

(*) Suurim võimalik punktide arv: 68 punkti. Koondandmed, mis põhinevad järgmistel näitajatel: 1) veebisait, kus antakse teavet vaidluste kohtuvälise lahendamise kohta; 2) reklaamikampaaniad meedias; 3) üldsusele suunatud trükitised; 4) konkreetne teave vaidluste kohtuvälise lahendamise kohta, mida kohus annab taotluse korral; 5) vaidluste kohtuvälise lahendamise / vahendamise koordineerijad kohtutes; 6) vaidluste kohtuvälise lahendamise kohta hinnangute avaldamine; 7) vaidluste kohtuvälise lahendamise kasutamise statistika avaldamine; 8) vaidluste kohtuvälise lahendamise kulude osaline või täielik katmine tasuta õigusabiga; 9) kohtulõivude, sealhulgas tempelmaksude osaline või täielik tagastamine, kui vaidluse kohtuväline lahendamine on edukas; 10) vaidluse kohtuväliseks lahendamiseks ei nõuta advokaadi olemasolu; 11) kohtunik võib olla lepitajaks; 12) poolte saavutatud kokkulepe muutub kohtus täitmisele pööratavaks; 13) võimalus alata menetlus / esitada nõue ning esitada dokumentaalsed tõendid internetis; 14) pooli saab teavitada menetluse algamisest ja menetluse eri etappidest elektrooniliselt; 15) võimalus tasuda kohaldatavad tasud internetis; 16) kohtuvaidluste algatamise ja lahendamise hõlbustamiseks tehnoloogia (tehisintellektirakendused, juturobotid) kasutamine ning 17) muud vahendid. Iga eespool nimetatud 17 näitaja eest anti igas õigusvaldkonnas üks punkt. **Iirimaa:** haldusasjad kuuluvad tsiviil- ja kaubandusajade kategooriasse. **Kreeka:** vaidluste kohtuvälise lahendamise võimalus on olemas riigihankemenetluses kõrgemates halduskohtutes. **Hispaania:** tööõigusajades on vaidluste kohtuväline lahendamine kohustuslik. **Portugal:** tsiviil- ja kaubandusvaidlustes tagastatakse kohtulõiv üksnes rahukohtunike puhul. **Slovakkia:** Slovakkia õiguskorras ei toetata vaidluste kohtuvälise lahendamist haldusalastel põhjustel. **Soome:** tsiviilasjadeks loetakse ka tarbija- ja töövaidlusi. **Rootsi:** kohtunikel on vaidluse kohtuvälise lahendamise puhul menetluslik kaalutusõigus. Kohtunik on kohustatud otsima rahumeelset lahendust, välja arvatud juhul, kui see on asja laadi tõttu ebasobiv.

⁶⁵ Vaidluste kohtuvälise lahendamise edendamise ja stimuleerimise meetodid ei hõlma nõuet kasutada enne kohtusse minemist vaidluste kohtuvälise lahendamist. Selline nõue võib tekitada kahtluse, kas see on ikka kooskõlas ELi põhiõiguste hartas sätestatud õigusega tõhusale õiguskaitsevahendile kohtus.

⁶⁶ 2022. aasta andmed koguti koostöös liikmesriikide kohtusüsteemide kontaktisikute rühmaga.

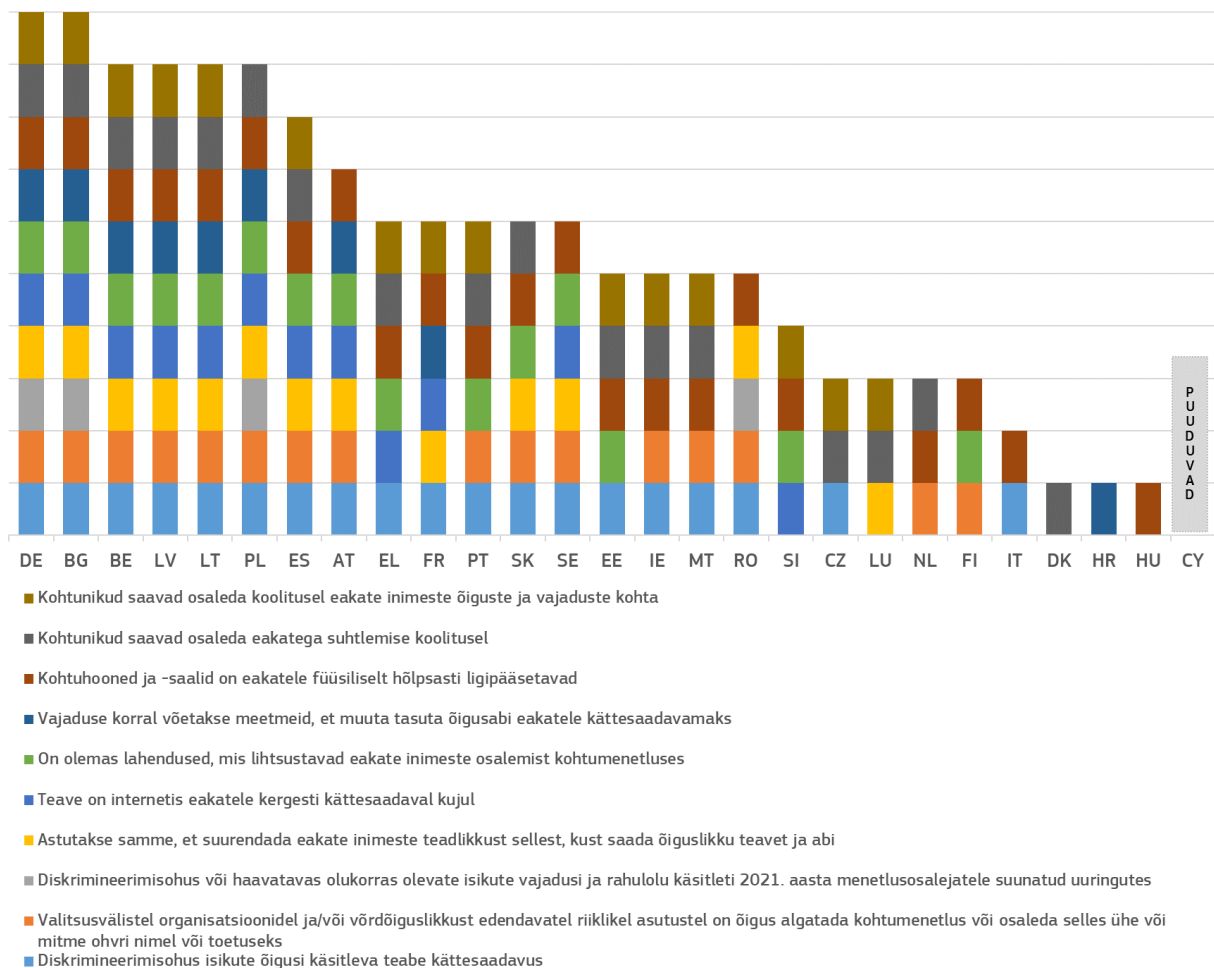
– Õigusemõistmisele juurdepääsu tagamise eriabinõud –

2022. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabelis esitati eraldi joonis eriabinõude kohta, mille eesmärk on hõlbustada puuetega inimeste võrdset juurdepääsu õigusemõistmisele. Käesolevas väljaandes jätkatakse selliste valitud eriabinõude põhjalikku analüüsimist, mis hõlbustavad võrdset juurdepääsu õigusemõistmisele diskrimineerimisohus isikutele üldiselt ja kahele konkreetsele rühmale: eakad ning naistevastase vägivalla ja perevägivalla ohvrid.

Kaks allpool esitatud joonist näitavad, milliseid meetmeid on iga liikmesriik võtnud, et hõlbustada õiguskaitse kättesaadavust nende rühmade jaoks. Joonisel 27 on näidatud valitud eriabinõud, mida kohaldatakse diskrimineerimisohus olevate isikute ja eakate suhtes. Need on muu hulgas ligipääsetavas vormis teabe kättesaadavus, kohtuhoonetele ja -saalidele füüsilise juurdepääsu tagamine või valitsusväliste organisatsioonide ja võrdõiguslikkust edendavate riiklike asutuste kohtumenetluses osalemise võimaldamine ohvri(te) nimel või toetuseks.

Joonis 27. Eriabinõud diskrimineerimisohus olevatele isikutele ja eakatele õigusemõistmisele juurdepääsu tagamiseks 2022. aastal(*) (allikas: Euroopa Komisjon⁶⁷)

⁶⁷ 2022. aasta andmed koguti koostöös liikmesriikide kohtusüsteemide kontaktisikute rühma ja Euroopa õiguslase koolituse võrgustikuga.

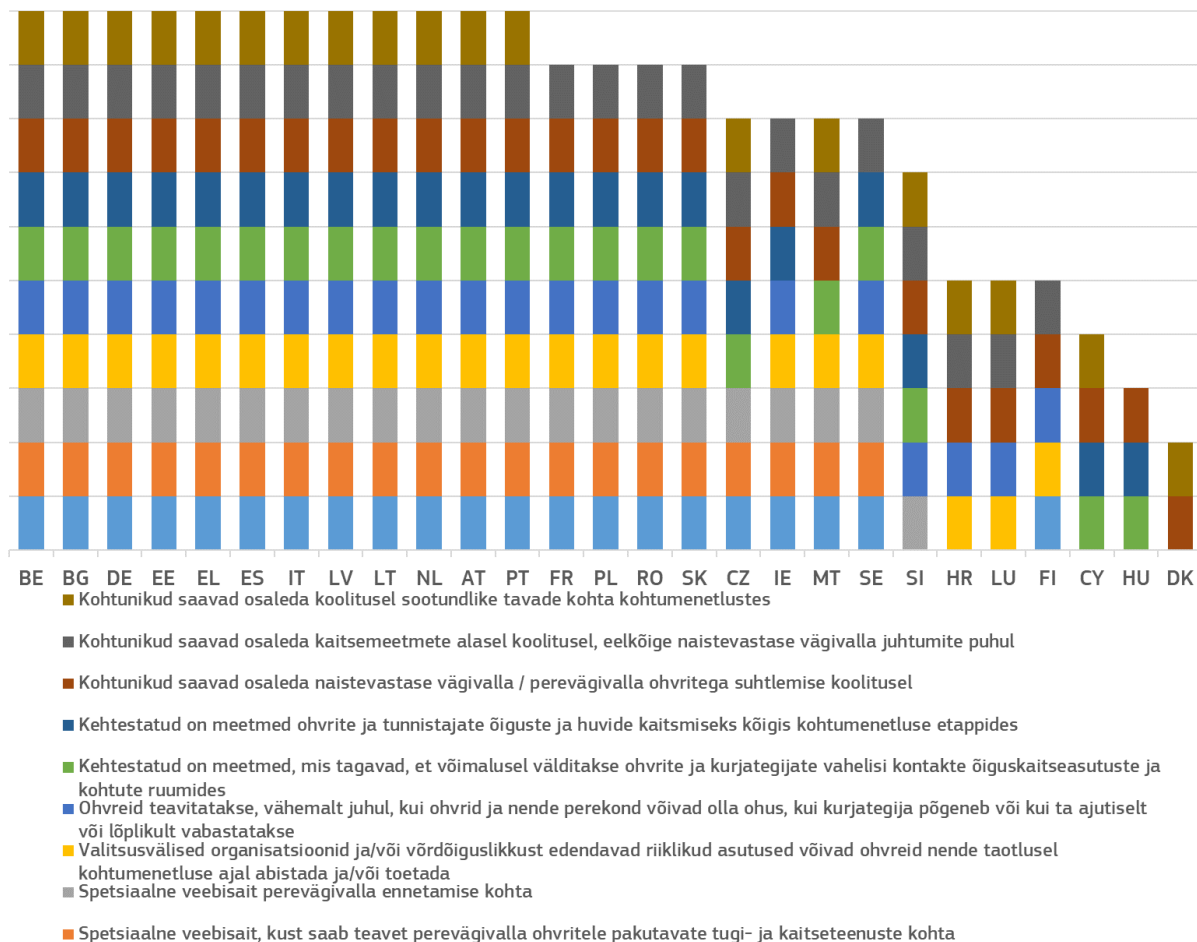

Joonisel 28 on näidatud liikmesriikide jõupingutused, et kaitsta ja toetada naistevastase vägivalla ja perevägivalla ohvreid⁽⁶⁸⁾ ning hõlbustada nende juurdepääsu õigusemõistmisele. Õigusemõistmisele juurdepääsu tähtsus naistevastase vägivalla ja perevägivalla vastu võitlemisel on suur. Koordineeritud ja integreeritud õiguskaitsemeetmed aitavad tagada ohvrite turvalisuse ja heaolu ning vältida teisest ohvristamist.

Joonis 28. Eriabinõud naistevastase vägivalla / perevägivalla ohvritele 2022. aastal(*) (allikas: Euroopa Komisjon⁽⁶⁹⁾)

⁶⁸ „Naistevastane vägivald“ – sooline vägivald, mis on suunatud naise või tütarlapse vastu seetõttu, et ta on naine või tütarlaps, või mis mõjutab naist või tütarlast ebaproportsionaalselt, sealhulgas kõik vägivallateod, mille tulemusena või võimaliku tulemusena tekitatakse füüsilist, seksuaalset, psühholoogilist või majanduslikku kahju või kannatust, sealhulgas selliste tegudega ähvardamine, sund või meelevaldne vabaduse võtmine, olenemata sellest, kas see leiab aset avalikult või eraldis. „Perevägivald“ – igasugune vägivald, mille tulemusena või võimaliku tulemusena tekitatakse füüsilist, seksuaalset, psühholoogilist või majanduslikku kahju või kannatust ning mis leiab aset perekonnas või leibkonnas, olenemata bioloogilistest või seaduslikest peresidemetest, või endiste või praeguste abikaasade või elukaaslaste vahel, olenemata sellest, kas vägivallatseja elab või on elanud ohvriga samas elukohas.

⁶⁹ 2022. aasta andmed koguti koostöös liikmesriikide kohtusüsteemide kontaktisikute rühma ja Euroopa õiguslase koolituse võrgustikuga.

– Võrdõiguslikkust edendavate riiklike asutuste valitud volitused aidata diskrimineerimise ohvritel pääseda juurde õigusemõistmisele –

2023. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabelis antakse esimest korda ülevaade võrdõiguslikkust edendavate riiklike asutuste valitud erivolitustest aidata diskrimineerimise ohvritel pääseda juurde õigusemõistmisele. Joonisel 29 on näidatud, millised on võrdõiguslikkust edendavate riiklike asutuste või teatavatel juhtudel muude konkreetsete asutuste volitused diskrimineerimisjuhtumite lahendamiseks igas liikmesriigis. Need on muu hulgas järgmised: pakkuda pooltele võimalust leida alternatiivne viis oma vaidluse lahendamiseks (näiteks vahendus- või lepitusmenetlus), teha diskrimineerimisasjades siduvaid otsuseid, tegutseda diskrimineerimisasjade puhul kohtus kas ohvrite või enda nimel või esitada diskrimineerimisasjades kohtule tähelepanekuid *amicus curiae* või eksperdina. Nende volituste kasutamine tegelikkuses on liikmesriigiti erinev.

Joonis 29. Võrdõiguslikkust edendavate riiklike asutuste valitud volitused aidata diskrimineerimise ohvritel pääseda juurde õigusemõistmisele 2022. aastal(*) (allikas: teave põhineb andmetel, mis koguti koostöös Equineti (Euroopa Liidu riiklike võrdõiguslikkust

edendavate asutuste võrgustik), võrdõiguslikkust edendavate riiklike asutuste ja Euroopa õigusekspertide võrgustikuga)

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE
Pakkuda pooltele vaidluste kohtuvälise lahendamise võimalust																											
Teha õiguslikult siduvaid otsuseid																											
Osaleda kohtumenetluses																											
Esitada kohtule märkusi																											

(*) Punkt näitab, et vähemalt ühel liikmesriigi võrdõiguslikkust edendaval riiklikul asutusel on asjakohased volitused. Mõnes liikmesriigis kasutab uuritud volitusi mõni võrdõiguslikkust edendavast riiklikust asutusest erinev asutus; sellisel juhul tabelis punkti ei ole. **Bulgaaria:** vastavalt 12. juulil 2022 vastu võetud seadusele 15/2022. **Tšehhi:** ombudsman on volitatud tegutsema amicus curiae'na ainult konstitutsioonikohtus. Tal puudub ametlik volitus esitada tähelepanekuid diskrimineerimisasju arutavatele kohtutele. **Hispaania:** vastavalt seadusele nr 15/2022, mis võeti vastu 12. juulil 2022, kuid mida ei ole veel täielikult rakendatud.

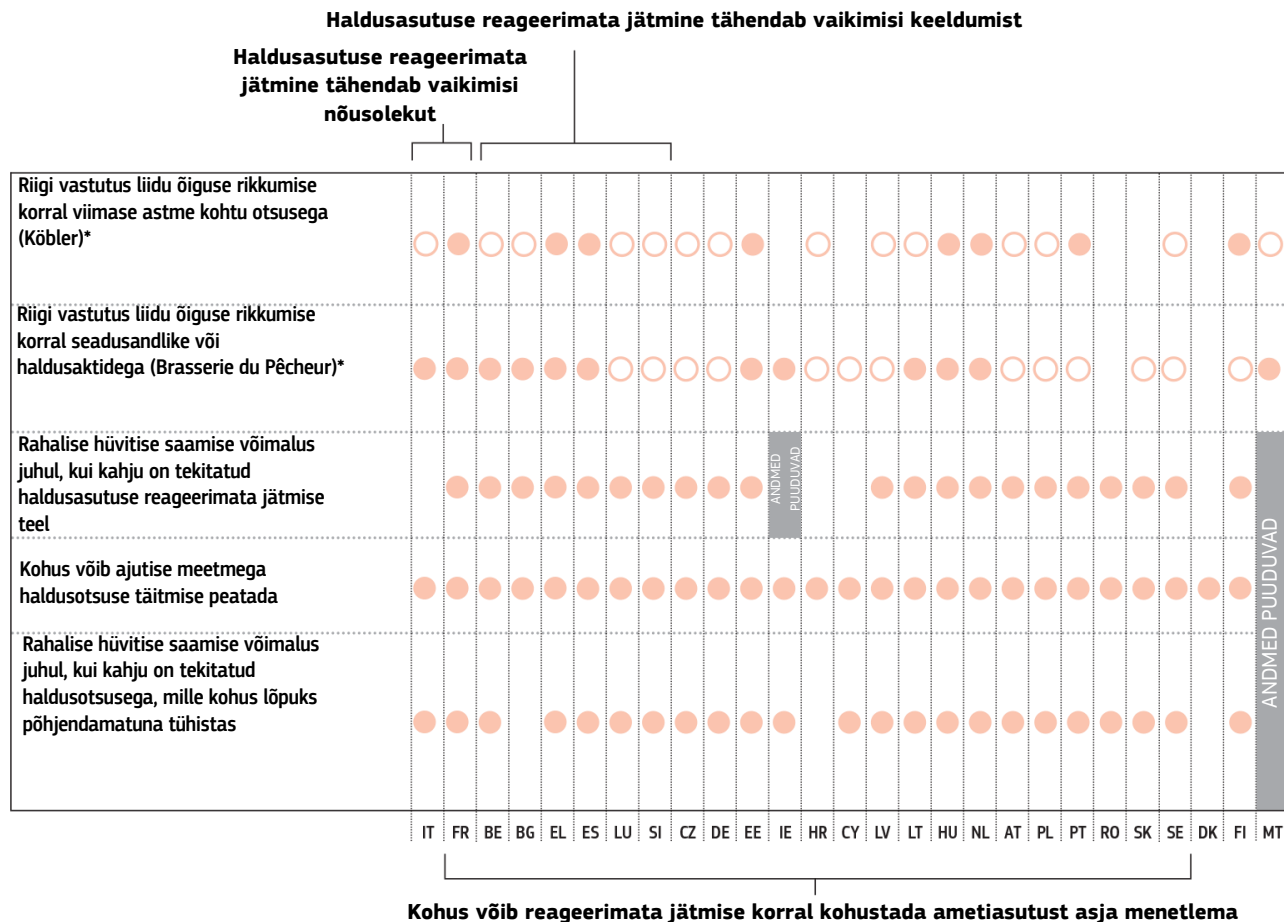
– Kohtulik kontroll avaliku halduse üle ettevõtlusega seotud stsenaariumide puhul –

2023. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabelis täiendatakse ülevaadet teatavatest õiguslikest kaitsemeetmetest, mida rakendatakse seoses haldusasutuste tegevuse või tegevusetusega ettevõtlusega seotud stsenaariumides,⁽⁷⁰⁾ mis esitati esimest korda tulemustabeli 2022. aasta väljaandes. Asjaomaste kaitsemeetmete hulka kuuluvad haldusotsuste ja ajutiste meetmete kohtulik läbivaatamine ning võimalus saada haldusasutuse reageerimata jätmise või põhjendamatu otsuse korral rahalist hüvitist. Need kõik aitavad parandada kohtusüsteemi

⁷⁰ Esimeses stsenaariumis nõuab haldusasutus sundvõõrandamisega seotud kohtumenetluses kaevandusettevõtjalt kaevandamise viivitamatut lõpetamist; tuginedes naaberküla majaomanike varasematele kaebustele, milles kaevandusettevõtja on juba kokkuleppele jõudnud. Haldusotsuse täitmise korral jääks ettevõtjal teenimata kasum 8 000 eurot päevas. Ettevõtja vaidlustab haldusotsuse kohtus, mis otsuse selle põhjendamatus tõttu lõpuks tühistab. Teises stsenaariumis taotleb liikmesriigis B asutatud ettevõtja liikmesriigi A pädevalt asutuselt luba ehitada liikmesriigi A pealinna 800 m² suurune jaekauplus. Ettevõtja ei saa pädevalt asutuselt ettenähtud tähtaja / eelduste kohaselt mõistliku aja jooksul mingit vastust (haldusasutuse reageerimata jätmise aeg). Jooniselt on näha, kas ettevõtja saab taotleda rahalist hüvitist kahju eest, mis on tekkinud seetõttu, et pädev asutus viivitas (haldusasutuse reageerimata jätmise aeg) ehitusloa andmisega (eeldusel, et ehitusluba lõpuks antakse).

kvaliteeti ning on ettevõtlus- ja investeerimiskeskonna ning ühtse turu toimimise seisukohast väga olulised.

Joonis 30. Haldusasutuste otsuste või tegevusetuse suhtes kohaldatavad õiguslikud kaitsemeetmed 2022. aastal(*) (allikas: Euroopa Komisjon⁽⁷¹⁾)

(*) '●': Riigi vastutuse erivormi tunnustatakse liikmesriigi õiguskorras ja seda on viimase kümne aasta jooksul praktikas kohaldatud vähemalt ühes kohtuasjas; '○': Riigi vastutuse erivormi tunnustatakse liikmesriigi õiguskorras, kuid seda ei ole viimase kümne aasta jooksul praktikas kohaldatud üheski kohtuasjas; tühja lahtrit ei tohiks mõista kui avaldust, mis on seotud liidu õigusest tulenevate nõuete olemasoluga. **Prantsusmaa**: kuigi üldiselt tähendab haldusasutuse reageerimata jätmise vaikimisi nõusolekut, siis teatavatel seaduses loetletud erandjuhtudel tähendab see vaikimisi keeldumist. **Slovakkia**: enamikul juhtudel võib kohus taotluse korral haldusotsuse täitmise peatada. Liikmesriikide viited kohtuasjadele, millega määratakse kindlaks riigi vastutus liidu õiguse rikkumise korral viimase astme kohtu otsusega (Köbler): **Tšehhi**: võib eksisteerida kohtuasju, millega määratakse kindlaks selline riigi vastutus. Mitmes sellist riigi vastutust käsitlevas kohtuasjas saatis kõrgeim kohus asja tagasi uuesti arutamiseks esimese astme kohtule, kuid uue menetluse tulemused ei ole avalikult kättesaadavad (vt näiteks kõrgeima kohtu 26. juuli 2019. aasta otsus nr 30 Cdo 3856/2017, ECLI:CZ:NS:2019:30.CDO.3856.2017.1); **Taani**: rahalise hüvitise nõude õiguslik alus peaks põhinema tavapärastel Taani õiguspõhimõtetel, nimelt süü põhimõttel, mille kohaselt peab ettevõtja muu hulgas tõendama oma vastutust. Teatavatel haldusasutuste reageerimata jätmise erandjuhtudel, kui

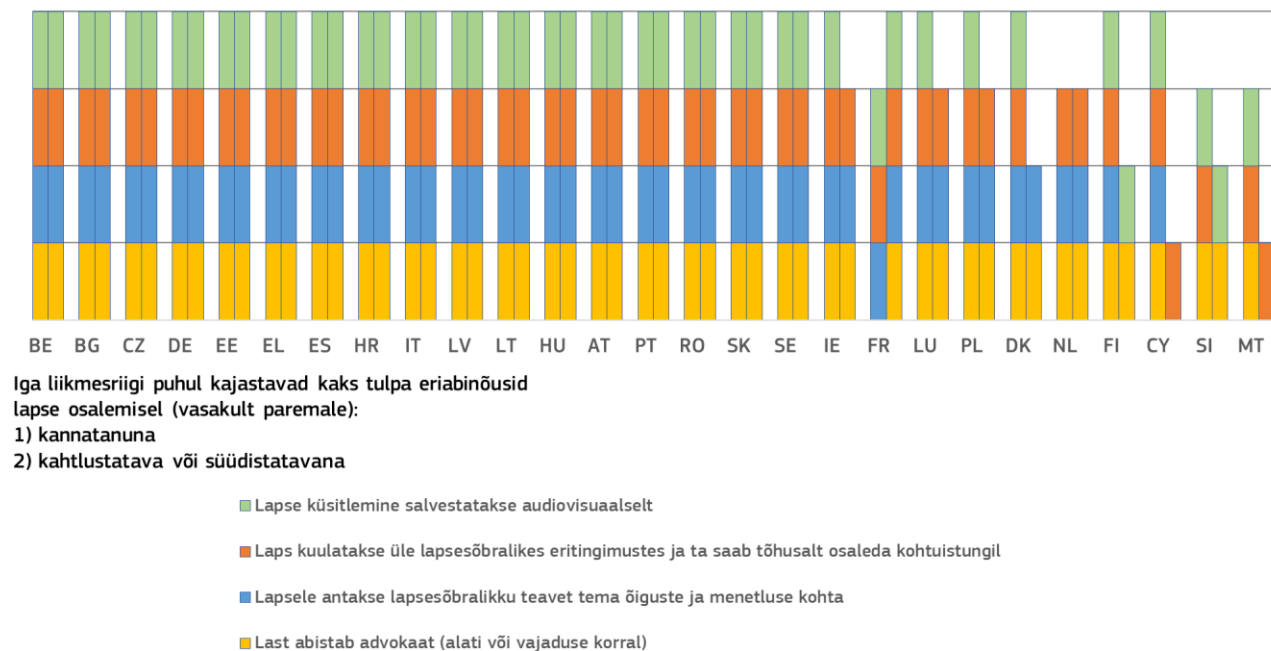
⁷¹ 2021. ja 2022. aasta andmed koguti koostöös liikmesriikide kohtusüsteemide kontaktisikute rühmaga.

tegutsemata jätmist peetakse ebaseaduslikuks tegevusetuseks, võib valitsusasutus anda kohalikele omavalitsustele korralduse tegutseda; **Eesti**: Riigikohtu halduskolleegiumi 20. mai 2022. aasta otsus haldusasjas nr 3–20–1684; **Kreeka**: Riiginõukogu täiskogu otsused 799–803/2021; **Hispaania**: üleriigilise kohtu otsus 415/2009 – Sentencia de la Audiencia Nacional AN 415/2009 – ECLI:ES:AN:2009:415, Audiencia Nacional. Sala de lo Contencioso. Sección:3 10/02/2009, Nº de Recurso:553/2007; **Prantsusmaa**: Tribunal administratif de Paris, 21. aprill 2021, n° 1823994; **Ungari**: Kúria, Pfv. III. 22.112/2012/13 (doktriin kinnitatud, nõue tagasi lükatud), Kúria, Pfv.III.21.591/2013/5; **Madalmaad**: ECLI:NL:HR:2018:2396, ECLI:NL:RBDHA:2021:15447, ECLI:NL:HR:2018:2396; **Soome**: KKO2013:58; riigi vastutus liidu õiguse rikkumise korral seadusandlike või haldusaktidega (Brasserie du Pêcheur); **Belgia**: Civ. Fr. Brussels (4ème ch.) 17. juuni 2021. Brüsseli apellatsioonikohtu 9. märtsi 2021. aasta otsus (Fernand Ullens de Schooten vs. Belgia riik); **Bulgaaria**: kriminaalasjade erikohtu 2. märtsi 2021. aasta otsus nr 16 kohtuasjas nr 1914/2020; **Tšehhi**: võib olla kohtuasju, millega määratakse selline riigi vastutus. Näiteks mitmes riigi sellist vastutust käsitlevas kohtuasjas saatis kõrgeim kohus asja uuesti arutamiseks tagasi esimese astme kohtusse, kuid uue menetluse tulemused ei ole avalikult kättesaadavad (vt näiteks kõrgeima kohtu 25. aprilli 2018. aasta otsus nr 30 Cdo 1945/2016, ECLI:CZ:NS:2018:30.CDO.1945.2016.1); **Eesti**: Tallinna ringkonnakohtu 31. oktoobri 2017. aasta otsus haldusasjas nr 3–13–366; **Iirimaa**: Ogieriakhi vs. MJE jt (kohtuasi C-244/13); **Kreeka**: riiginõukogu otsused 607/2016, 4403/2015; **Hispaania**: kõrgeima kohtu halduskolleegiumi 26. mai 2021. aasta otsus kohtuasjas nr 352/2019, ECLI:ES:TS:2021: 2143; kõrgeima kohtu halduskolleegiumi 29. oktoobri 2021. aasta otsus kohtuasjas nr 3409/2016, ECLI:ES:TS: 2021:4019; **Prantsusmaa**: TA Rouen, 28. juuni 2022, n°2001360; TA Clermont-Ferrand, 14. detsember 2021, nr 2000090 (viis eri kohtuasja); Ta Poitiers, 26. november 2020, nr 1901176; CAA Versailles, 24. november 2020, IP Celimo SAS, nr 15VE02812); **Itaalia**: Itaalia kõrgeima kohtu (kassatsioonikohtu) III kolleegiumi 24. novembri 2020. aasta otsus nr 26757 ja kassatsioonikohtu 29. septembri 2021. aasta otsus nr 26302; kassatsioonikohtu liidetud kolleegiumide 23. juuni 2022. aasta otsus nr 20278; kassatsioonikohtu III kolleegiumi 13. mai 2020. aasta otsus nr 8889, kassatsioonikohtu I kolleegiumi 30. oktoobri 2018. aasta otsus nr 27690; kassatsioonikohtu III kolleegiumi 16. oktoobri 2020. aasta otsus nr 22631; **Ungari**: Fővárosi Ítéltábla, 3. Pf. 20.182/2014/2. Fővárosi Ítéltábla, 5.Pf.21.081/2016/6. Fővárosi Ítéltábla Pf. 21.340/2017/5.3. Fővárosi Ítéltábla Pf.20.602/2017/5/II; **Malta**: Daniel James Cassar vs. Direttur tas-Sahha Istituzzjonali et; **Madalmaad**:ECLI:NL:GHDHA:2013:3791 (cassatieberoep: ECLI:NL:HR:2015:2722 en ECLI:NL:HR:2015:2723); ECLI:NL:RVS:2020:898, ECLI:NL:RVS:2020:899, ECLI:NL:RVS:2020:900 ja ECLI: NL:RVS:2020:901; ECLI:NL:HR:2018:1973; ECLI:NL:GHDHA:2013:3791.

– Lapsesõbralik õigusemõistmine –

2023. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabelis jätkatakse lapsesõbraliku õigusemõistmise analüüsimist. Joonisel 31 on näidatud eriabinõud, mida rakendatakse juhul, kui laps on kaasatud kannatanu või kahtlustatava/süüdistatavana.

Joonis 31. Eriabinõud lapsesõbralike menetluste tagamiseks seoses lastega, kes on kaasatud kannatanu või kahtlustatava või süüdistatavana 2022. aastal(*) (allikas: Euroopa Komisjon⁽⁷²⁾)

(*) Lapsed: alla 18aastased isikud.

⁷² 2022. aasta andmed koguti koostöös liikmesriikide kohtusüsteemide kontaktisikute rühmaga.

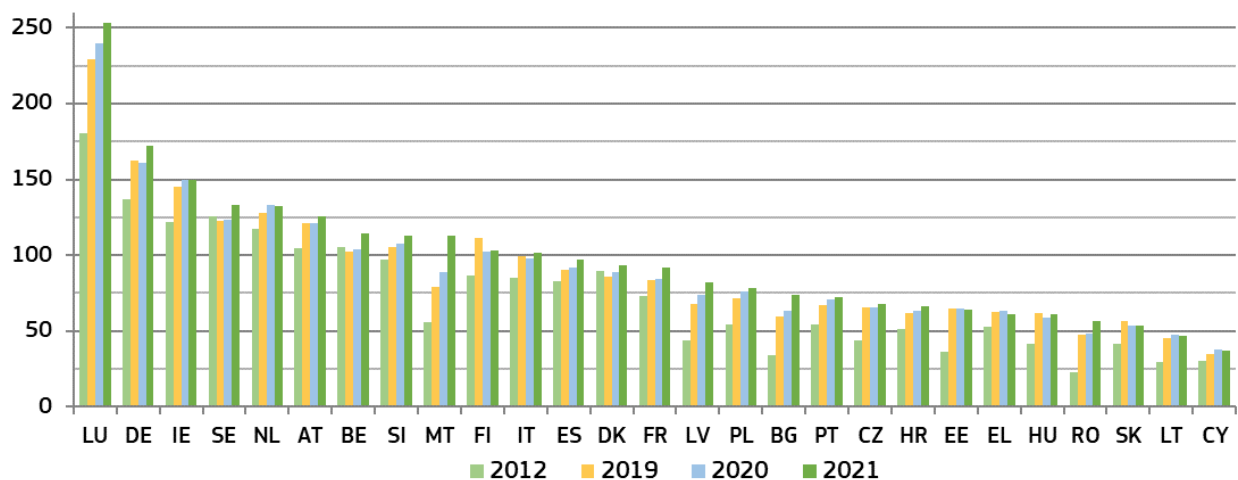
3.2.2. Ressursid

Kohtusüsteemi nõuetekohaseks toimimiseks on tarvis piisavalt ressursse, sealhulgas vajalikke investeeringuid füüsilisse ja tehnilisse taristusse, ning mitmesuguseid kvalifitseeritud, koolitatud ja piisavalt tasustatud töötajaid. Ilma piisavate ruumide, töövahendite ja töötajateta, kellel on nõutav kvalifikatsioon ja oskused ning keda järjepidevalt koolitatakse, on ohus menetluste ja otsuste kvaliteet.

– *Rahalised vahendid* –

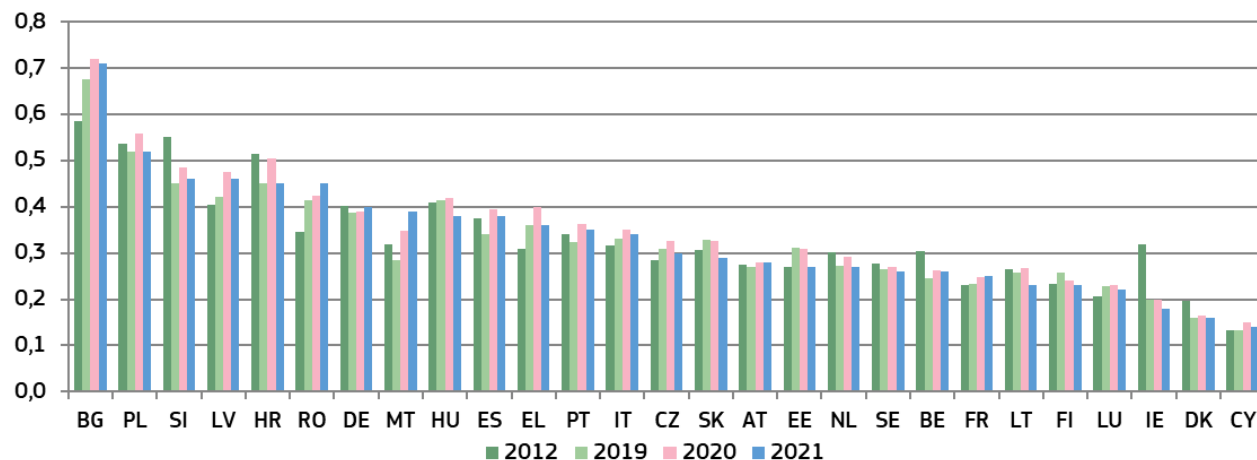
Alljärgnevatel joonistel on näidatud valitsemissektori tegelikud kulutused kohtusüsteemi (v.a vanglad) käitamisele nii elaniku kohta (joonis 32) kui ka osana sisemajanduse koguproduktist (SKP) (joonis 33).

Joonis 32. Valitsemissektori kogukulutused kohtutele eurodes elaniku kohta 2012. ja 2019.–2021. aastal(*) (allikas: Eurostat)

(*) Liikmesriigid on järjestatud 2021. aasta kulutuste alusel (kõige suuremate kulutustega riikidest kõige väiksemate kulutustega riikideni). Kuigi COVID-19 pandeemia majandusliku ja sotsiaalse mõju leevendamiseks võetud valitsuse meetmete registreerimise ühtlustamiseks tehti märkimisväärsed jõupingutusi, ei ole võrdlusaastate 2020 ja 2021 andmete täielikku ühtlustamist veel saavutatud. Seega on tõenäosus, et andmeid tulevikus parandatakse, tavapärasest suurem ning ELi ja euroala andmed 2021. aasta kohta on esialgsed. Teiste aastate andmed on esialgsed Saksamaa, Hispaania, Prantsusmaa ja Portugali puhul.

Joonis 33. Valitsemissektori kogukulutused kohtutele protsendina SKPst 2012. ja 2019.–2021. aastal(*) (allikas: Eurostat)

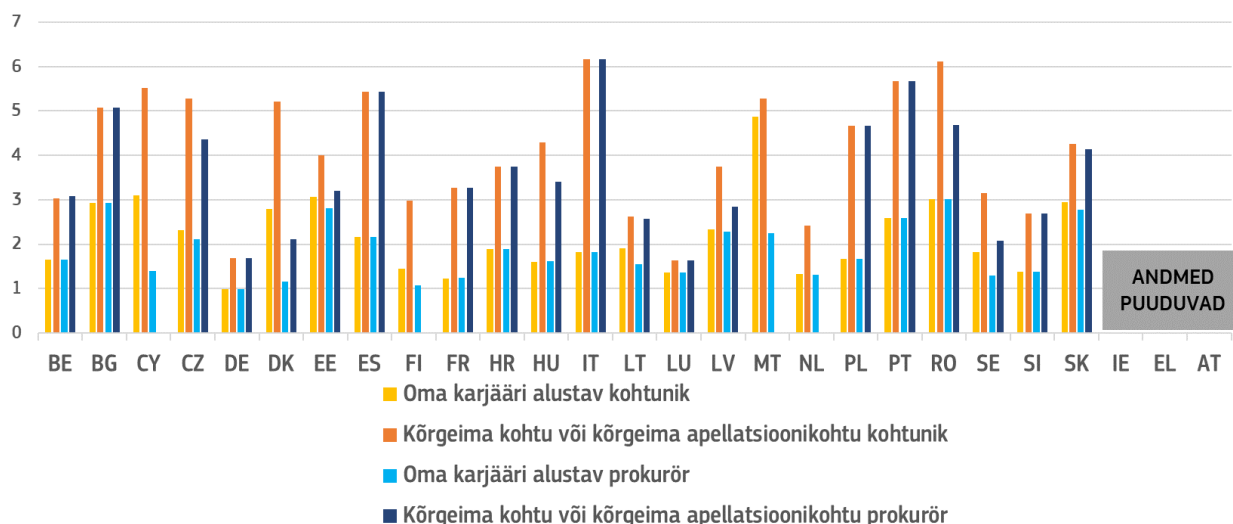

(*) Liikmesriigid on järjestatud 2020. aasta kulutuste alusel (kõige suuremate kulutustega riikidest kõige väiksemate kulutustega riikideni). Kuigi COVID-19 pandeemia majandusliku ja sotsiaalse mõju leevendamiseks võetud valitsuse meetmete registreerimise ühtlustamiseks tehti märkimisväärseid jõupingutusi, ei ole võrdlusaastate 2020 ja 2021 andmete täielikku ühtlustamist veel saavutatud. Seega on tõenäosus, et andmeid tulevikus parandatakse, tavapärasest suurem ning ELi ja euroala andmed 2021. aasta kohta on esialgsed. Teiste aastate andmed on esialgsed Saksamaa, Hispaania, Prantsusmaa ja Portugali puhul.

Joonisel 34 on esitatud kohtunike ja prokuröride aastapalga suhe riigi keskmise aastapalgaga. Kahes esimeses tulbas on esitatud iga riigi kohtunike ja prokuröride palgad nende karjääri alguses ja haripunktis. Euroopa Liidu lepingu artikli 19 lõike 1 kohaselt peavad liikmesriigid tagama, et nii nende kohtud tervikuna kui ka üksikud kohtunikud on liidu õigusega hõlmatud valdkondades sõltumatud. Kuigi töötasu ajutist vähendamist kokkuhoiumeetmete raames ei ole peetud selle sättega vastuolus olevaks, on Euroopa Kohus sedastanud, et kohtunike töötasu suurus, mis vastab nende ülesannete tähtsusele, on kohtunike sõltumatusega lahutamatult seotud tagatis⁽⁷³⁾.

⁷³ Kohtuotsuse Associação Sindical dos Juizes Portugueses, C-64/16, punkt 45: „Ent nagu asjassepuutuva organi liikmete ametist tagandamise keeld (vt eelkõige 19. septembri 2006. aasta kohtuotsus, Wilson, C-506/04, EU:C:2006:587, punkt 51), on ka nende poolt palga saamine, mis vastab nende täidetavate ülesannete olulisusele, kohtu sõltumatusega lahutamatult seotud tagatis.“

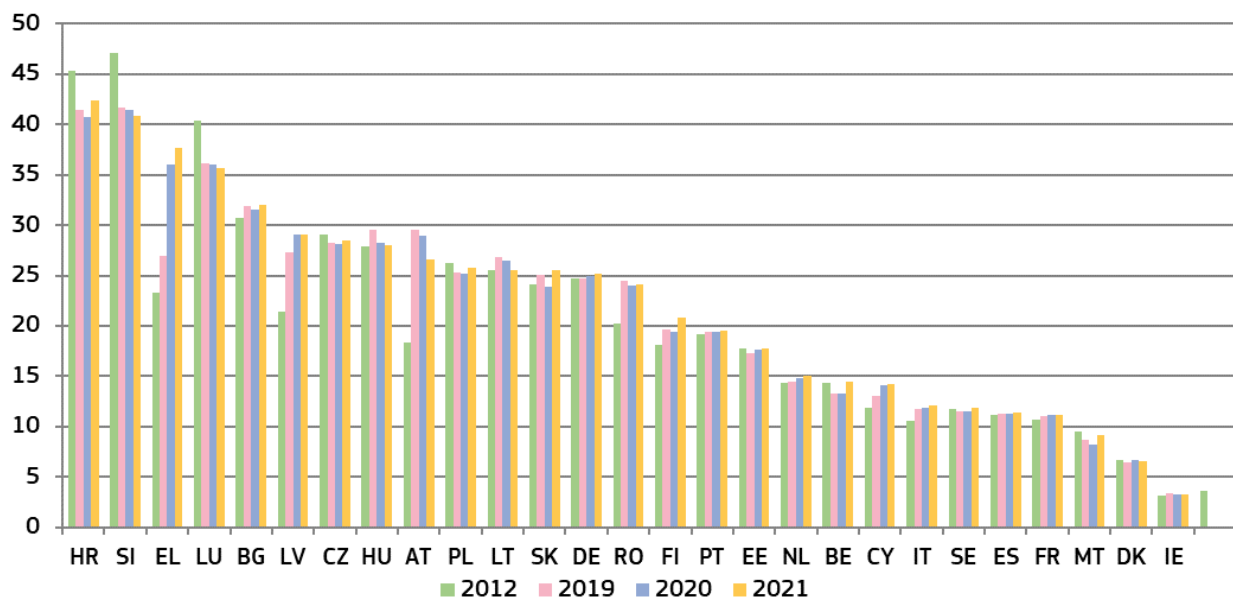
Joonis 34. Kohtunike ja prokuröride aastapalga suhe riigi keskmise aastase brutopalgaga 2021. aastal(*) (100 000 elaniku kohta) (allikas: Euroopa Nõukogu kohtute efektiivsust hindava komisjoni (CEPEJ) uuring)

– Inimressursid –

Kohtusüsteemi kvaliteedi jaoks on piisavad inimressursid väga olulised. Kohtunike mitmekesisus, sh sooline tasakaal, rikastab teadmisi, oskusi ja kogemusi ning peegeldab ühiskonnas valitsevat tegelikku olukorda.

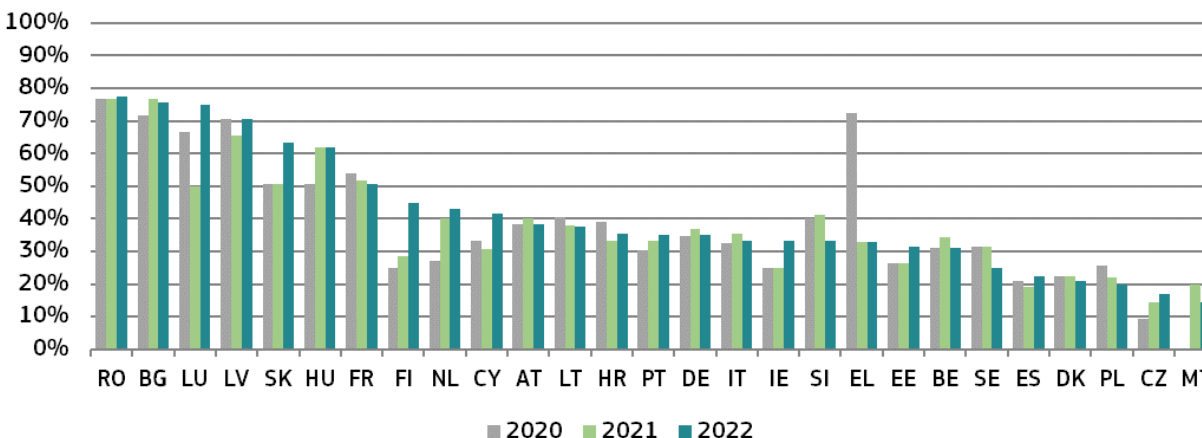
Joonis 35. Kohtunike arv 2012. ja 2019.–2021. aastal(*) (100 000 elaniku kohta) (allikas: Euroopa Nõukogu kohtute efektiivsust hindava komisjoni (CEPEJ) uuring)

(*) CEPEJ metoodika kohaselt hõlmab see kategooria täiskohaga töötavaid kohtunikke. Sellesse ei kuulu kohtuametnikud (Rechtspfleger, court clerk), kes on mõnes liikmesriigis olemas. **Austria:** halduskohtute andmeid on arvesse võetud alates 2016. aastast. **Kreeka:** alates 2016. aastast sisaldab elukutseliste kohtunike arv kõigi

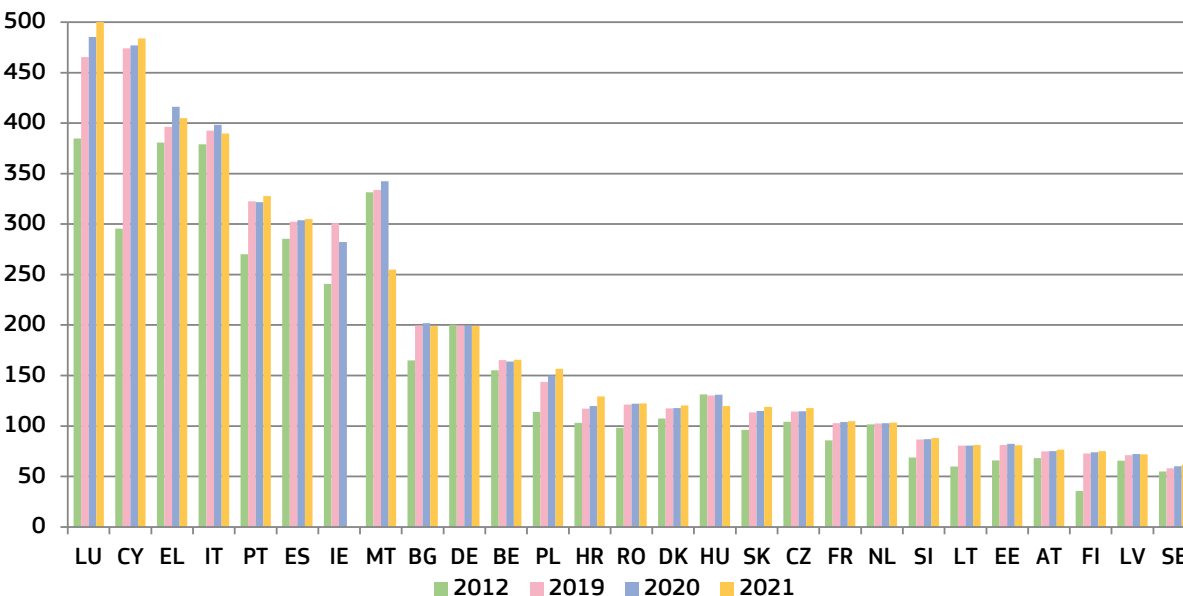
kohtuastmete kriminaal- ja tsiviilkohtute, samuti halduskohtute kohtunikke. **Itaalia:** arvesse ei ole võetud piirkondlikke auditikomiteesid, kohalikke maksukomisjone ega sõjakohtuid. Halduskohtute andmeid on arvesse võetud alates 2018. aastast.

Joonis 36. Naiskohtunike osakaal kõrgeimates kohtutes 2020. – 2022. aastal(*) (allikas: Euroopa Komisjon⁽⁷⁴⁾)

(*) Andmed on järjestatud 2022. aasta väärtuste alusel kõige suuremast kõige väiksemani. **Maltal** ei olnud 2020. aastal kõrgeimas kohtus ühtki naiskohtunikku.

Joonis 37. Advokaatide arv 2012. ja 2019.–2021. aastal(*) (100 000 elaniku kohta) (allikas: Euroopa Nõukogu kohtute efektiivsust hindava komisjoni (CEPEJ) uuring)

(*) CEPEJ metoodika järgi on advokaat siseriikliku õiguse kohaselt kvalifitseeritud ja volitatud isik, kes võib oma klientide nimel esineda kaitsjana või osutada õigusteenuseid, esineda kohtus ning nõustada või esindada oma kliente õigusküsimustes (Euroopa Nõukogu ministrite komitee soovitus Rec(2000)21 advokaadi kutsealal tegutsemise

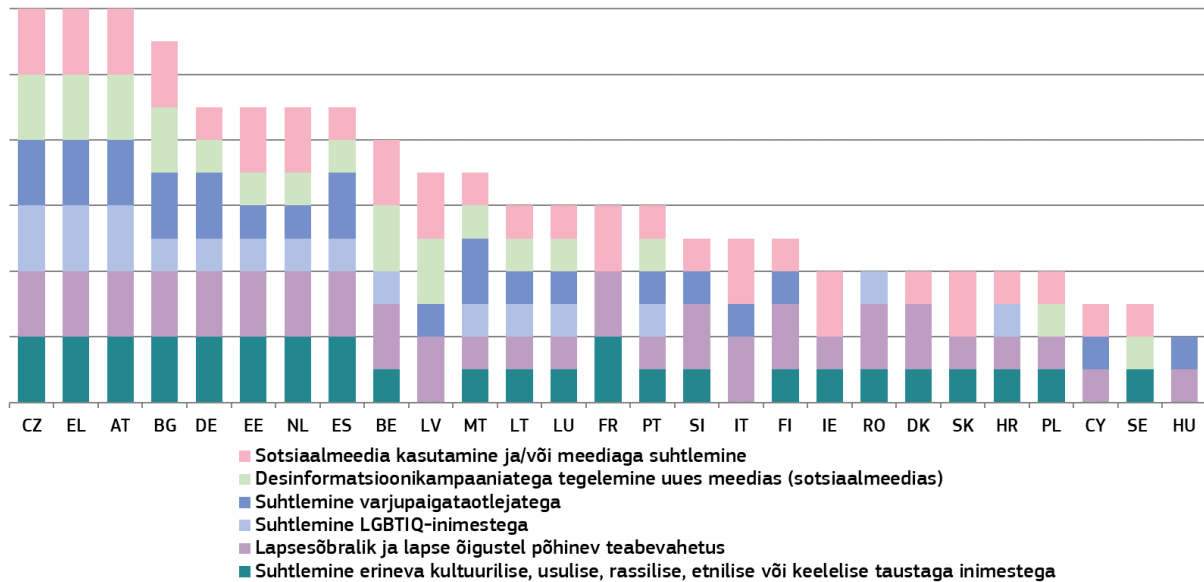
⁷⁴ Euroopa Soolise Võrdõiguslikkuse Instituut, soolise statistika andmebaas: https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_jud_natrcr_wmid_natrcr_supcr/datatable.

vabaduse kohta). **Saksamaa:** advokaate ei eristata kategooriate (näiteks õigusnõustaja ja vandeadvokaat) alusel. **Soome:** alates 2015. aastast esitatud advokaatide arv hõlmab nii erasektoris kui ka avalikus sektoris töötavaid advokaate.

– Koolitus –

Kohtunike koolitamisel on kohtuotsuste ja kodanikele osutatava õigusemõistmise teenuse kvaliteedi seisukohast oluline roll. Allpool esitatud andmed käsitlevad kohtunike koolitamist menetlusosalistega ning sotsiaalmeedias suhtlemise vallas.

Joonis 38. Kohtunike suhtluskoolituse kättesaadavus 2022. aastal(*) (allikas: Euroopa Komisjon⁽⁷⁵⁾)

(*) Suurim võimalik punktide arv: 12 punkti. Liikmesriikidele anti üks punkt, kui eespool nimetatud teemadel pakutakse põhikoolitust, ning üks punkt, kui pakutakse täienduskoolitust (mõlema koolituse eest kokku maksimaalselt kaks punkti).

⁷⁵ 2022. aasta andmed koguti koostöös Euroopa õiguslase koolituse võrgustikuga.

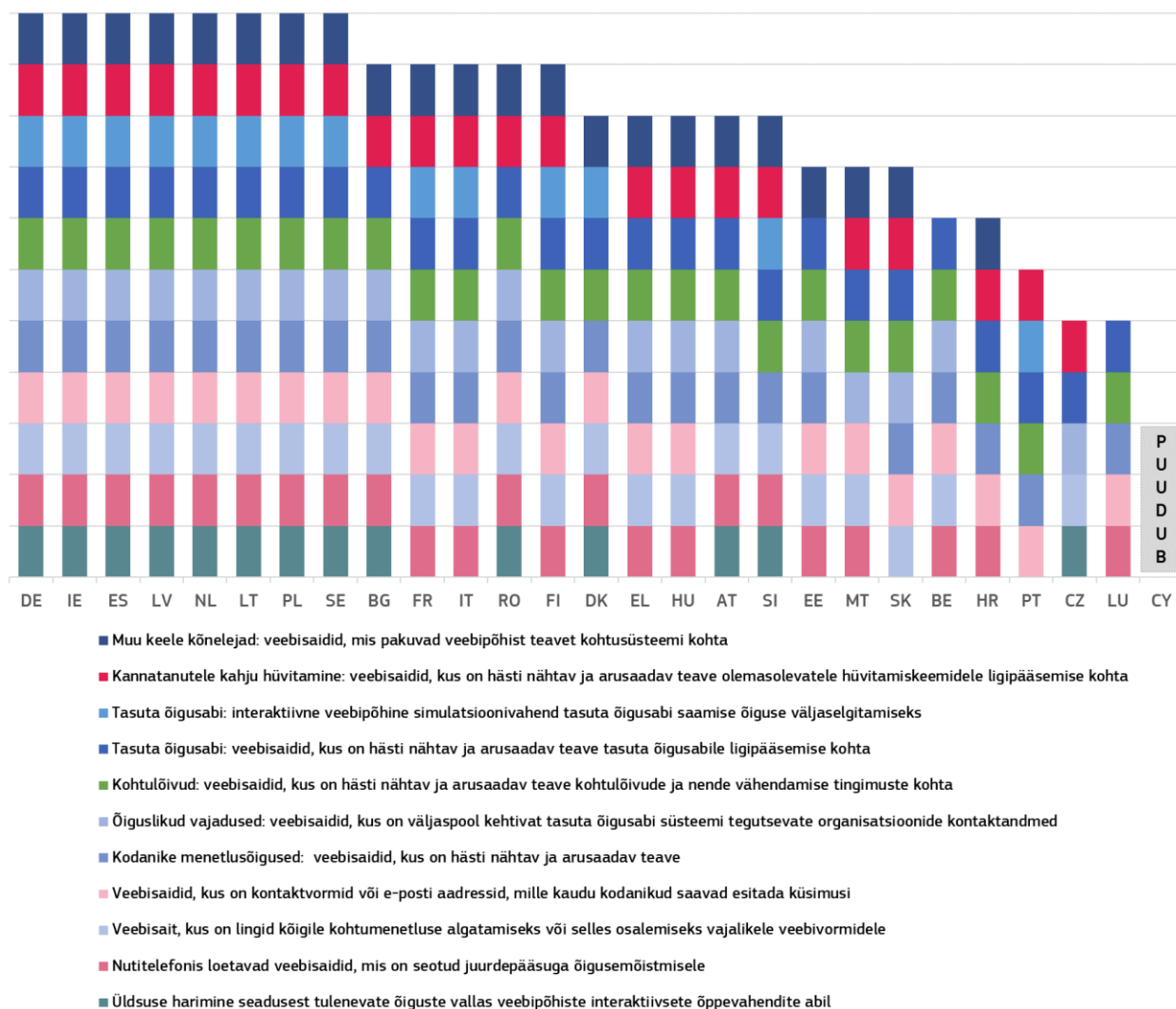
2. detsembri 2020. aasta teatises õigusemõistmise digipöörde kohta ELis,⁽⁷⁷⁾ on tulemustabelit oluliselt täiendatud lisaandmetega, mis käsitlevad digiteerimist liikmesriikides. See peaks võimaldama edusammude ja lahendamist vajavate probleemide põhjalikumat jälgimist.

Lisaks sellele, et teave riigi kohtusüsteemi kohta peab olema kergesti kättesaadav, on kodanikukeskse õigusemõistmise jaoks vajalik, et see teave on kohandatud konkreetsetele ühiskonnarühmadele, kellel oleks muidu teabele ligipääsemisel raskusi. Joonisel 41 on näidatud veebipõhise teabe ja selliste konkreetsete avalike teenuste kättesaadavus, mis võivad aidata inimestel pääseda ligi õigusemõistmisele.

Joonis 40. Kohtusüsteemi käsitleva veebipõhise teabe kättesaadavus üldsusele 2022. aastal(*)
(allikas: Euroopa Komisjon⁽⁷⁸⁾)

⁷⁷ Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Õigusemõistmise digipööre Euroopa Liidus. Võimalusterohked töövahendid“, COM(2020) 710, ja sellele lisatud dokument SWD(2020) 540.

⁷⁸ 2022. aasta andmed koguti koostöös liikmesriikide kohtusüsteemide kontaktisikute rühmaga.

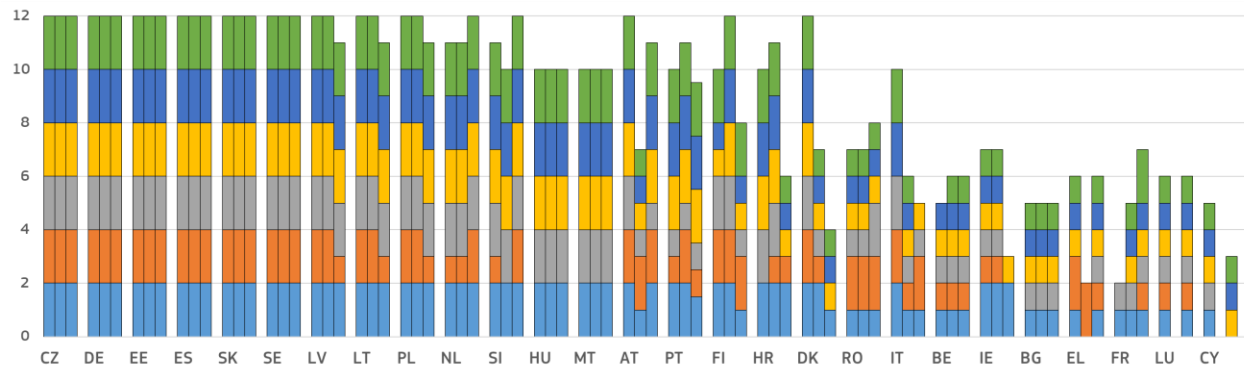

(*) **Saksamaal** otsustatakse igal liidumaal ja föderaaltasandil, millist teavet veebis avaldada.

– Digiteerimist toetavad menetlusnormid –

Digilahenduste kasutamine tsiviil-/kaubandus-, haldus- ja kriminaalasjades eeldab sageli asjakohast reguleerimist riiklike menetlusnormidega. Joonis 41 kajastab eri osalistele seadusega ette nähtud võimalusi kasutada kohtumenetluses ja kohtuga seotud menetlustes kaugsidetehnoloogiat (nt videokonverentsi) ning praegust olukorda seoses digitaalsete tõendite vastuvõetavusega.

Joonis 41. Menetlusnormid, mis võimaldavad kasutada kohtus tsiviil-/kaubandus-, haldus- ja kriminaalasjades digitehnoloogiat, 2022(*) (allikas: Euroopa Komisjon⁽⁷⁹⁾)

Iga liikmesriigi puhul kajastavad kolm tulp menetlusnorme, mis võimaldavad kasutada kohtus digitehnoloogiat järgmistes menetlustes (vasakult paremale):

1. tsiviil-/kaubandusajad,
2. haldusajad,
3. kriminaalasjad.

- Kaugsidetehnoloogia kasutamise ajal on olemas suulise tõlke võimalus
- Eksperte saab ära kuulata kaugsidetehnoloogia abil
- Tunnistajaid saab ära kuulata kaugsidetehnoloogia abil
- Menetluse suuline osa võib täies ulatuses toimuda kaugsidetehnoloogia abil
- Ainult digitaalselt esitatud tõendite vastuvõetavus
- Menetlusosalisi/kostjaid/kannatanuid saab ära kuulata kaugsidetehnoloogia abil

(*) Iga liikmesriigi puhul kajastab esimene tulp tsiviil-/kaubandusajade menetlusnorme, teine tulp haldusajade menetlusnorme ja kolmas tulp kriminaalasjade menetlusnorme. Suurim võimalik punktide arv: 12 punkti. Iga kriteeriumi puhul anti kaks punkti, kui vastav võimalus on olemas kõikide tsiviil-/kaubandus-, haldus- ja kriminaalasjade menetlemisel (kriminaalasjade puhul jagati menetlusosaliste ära kuulamise võimalus kaheks, et hõlmata nii süüdistatavad kui ka kannatanud). Punktid jagati kahega, kui vastavat võimalust kõikidel juhtudel ei ole. Nendes liikmesriikides, kus tsiviil-/kaubandus- ja haldusajad ei eristata, anti mõlemas valdkonnas sama arv punkte. **Küpros ja Luksemburg:** sellised menetlusnormid puuduvad haldusajade puhul.

⁷⁹ 2022. aasta andmed koguti koostöös liikmesriikide kohtusüsteemide kontaktisikute rühmaga.

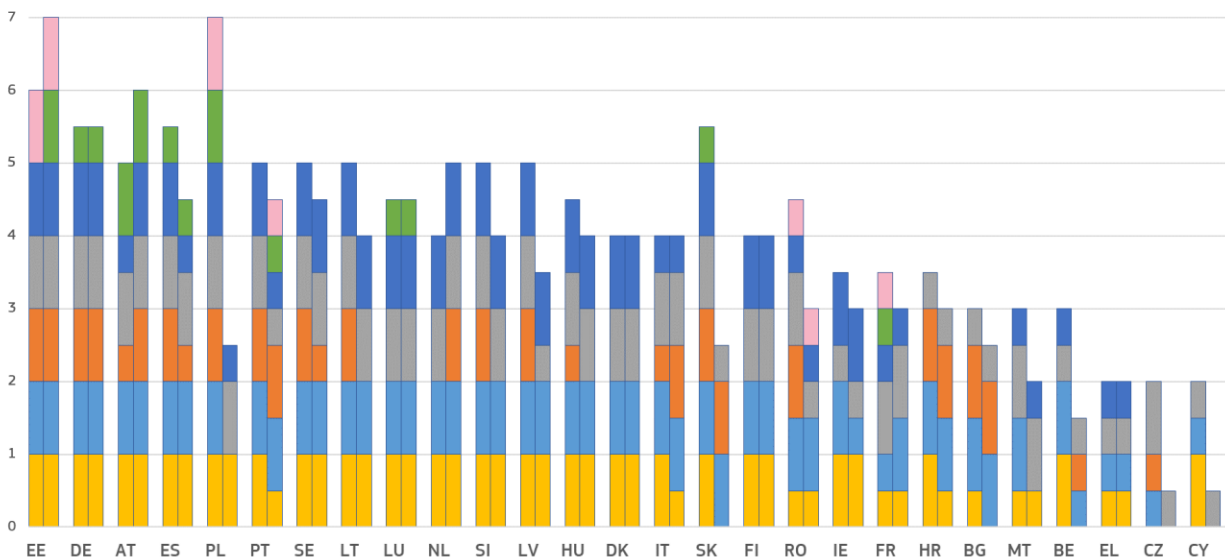
– Digivahendite kasutamine –

Lisaks digiteerimist toetavatele menetlusnormidele peavad kohtutel ja prokuratuuridel olema asjakohased vahendid ja sobiv taristu, et võimaldada kaugsidet ja turvalist kaugjuurdepääsu töökohale (joonis 42). Piisavat taristut ja seadmeid on vaja ka turvaliseks elektrooniliseks teabevahetuseks kohtute/prokuratuuride ning õigusala töötajate ja institutsioonide vahel (joonised 43 ja 44).

IKT-l, sealhulgas uuenduslikul tehnoloogial, on oluline roll õigusasutuste töö toetamisel. Seepärast aitab see märkimisväärselt kaasa kohtusüsteemi kvaliteedi parandamisele. Erinevate digivahendite kättesaadavus kohtunikele, prokuröridele ja kohtutöötajatele võib muuta tööprotsessid sujuvamaks, tagada töökoormuse õiglase jaotuse ja võimaldada märkimisväärset aja kokkuhoidu.

Joonis 42. Digitehnoloogia kasutamine kohtutes ja prokuratuurides 2022. aastal(*) (allikas: Euroopa Komisjon⁽⁸⁰⁾)

⁸⁰ 2022. aasta andmed koguti koostöös liikmesriikide kohtusüsteemide kontaktisikute rühmaga.

Iga liikmesriigi puhul kajastavad kaks tulpa digitehnoloogia kasutamist järgmistes asutustes (vasakult paremale):
1) kohtud,
2) prokuratuurid.

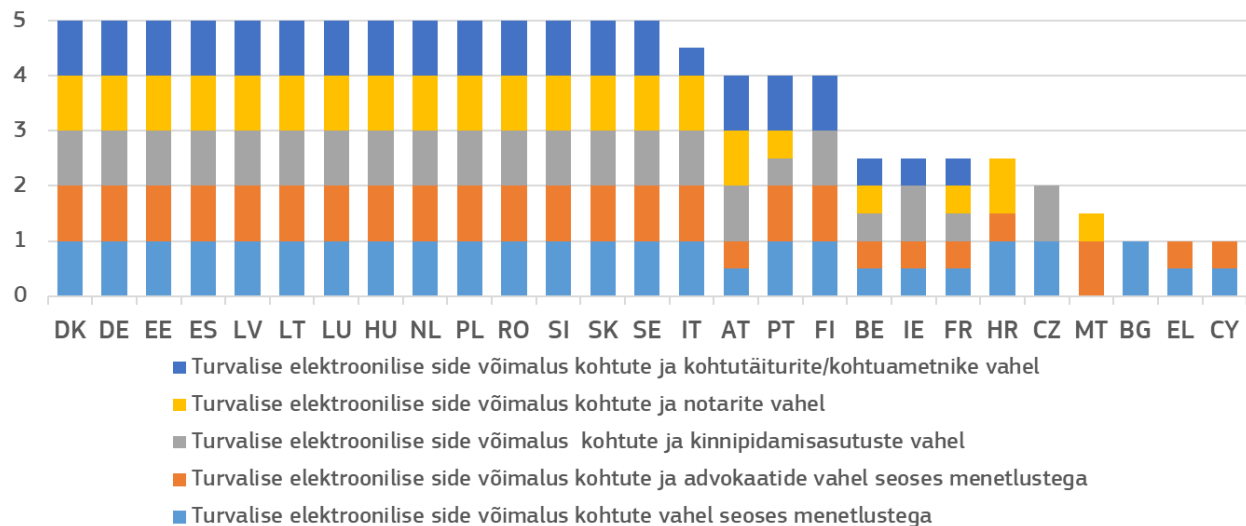
- Hajusraamatu tehnoloogia (plokiahela) kasutamine
- Tehisintellekti kasutavate rakenduste kasutamine põhitegevuses
- Töötajad saavad turvaliselt kaugtööd teha
- Kaugside tehnoloogia kasutamine, eelkõige videokonferentside korraldamiseks
- Kohtuasjade automaatne elektrooniline jaotamine objektiivsete kriteeriumide alusel
- Elektroonilise kohtuasjade haldamise süsteemi kasutamine
- Kohtunikud/prokurörid saavad turvaliselt kaugtööd teha

(*) Suurim võimalik punktide arv: 7 punkti. Iga kriteeriumi puhul anti üks punkt, kui vastavalt kohtud või prokuratuurid kasutavad asjaomast tehnoloogiat, ja 0,5 punkti, kui nad ei kasuta seda alati.

Turvaline elektrooniline side võib aidata parandada kohtusüsteemide kvaliteeti. Kohtute võimalus suhelda elektrooniliselt nii omavahel kui ka õigusala töötajate ja teiste institutsioonidega võib lihtsustada protsesse ning vähendada vajadust paberipõhise suhtluse ja füüsilise kohaloleku järele, mille tulemusel lüheneb kohtueelse tegevuse ja kohtumenetluste kestus.

Joonis 43. Kohtud: elektroonilised sidevahendid 2022. aastal(*) (allikas: Euroopa Komisjon⁽⁸¹⁾)

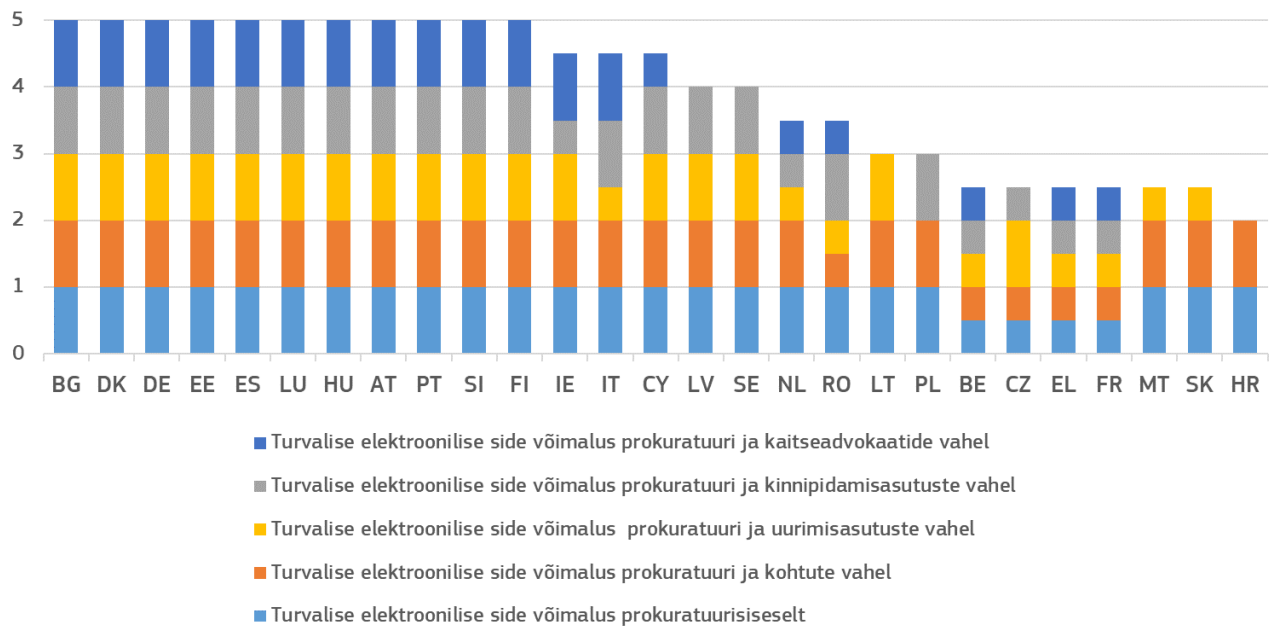
⁸¹ 2022. aasta andmed koguti koostöös liikmesriikide kohtusüsteemide kontaktisikute rühmaga.

(*) Suurim võimalik punktide arv: 5 punkti. Iga kriteeriumi puhul anti üks punkt, kui kohtute käsutuses on turvaline elektrooniline side. Kui asjaomast võimalust kõikidel juhtudel ei ole, anti 0,5 punkti. **Soome:** notarite tööülesanded ei ole seotud kohtutega. Seepärast ei ole põhjust neile turvaliste sidekanalite tagamiseks.

Prokuratuurid on kriminaalõigussüsteemi toimimiseks hädavajalikud. Ka neile võib olla kasulik juurdepääs turvalisele elektroonilisele sidekanalile, mis võib hõlbustada nende tööd ja seega parandada kohtumenetluste kvaliteeti. Võimalus turvaliseks elektrooniliseks teabevahetuseks prokuratuuri ning uurimisasutuste, kaitseadvokaatide ja kohtute vahel võimaldab kohtumenetluse otstarbekamat ja tõhusamat ettevalmistamist.

Joonis 44. Prokuratuur: elektroonilised sidevahendid 2022. aastal(*) (allikas: Euroopa Komisjon⁽⁸²⁾)

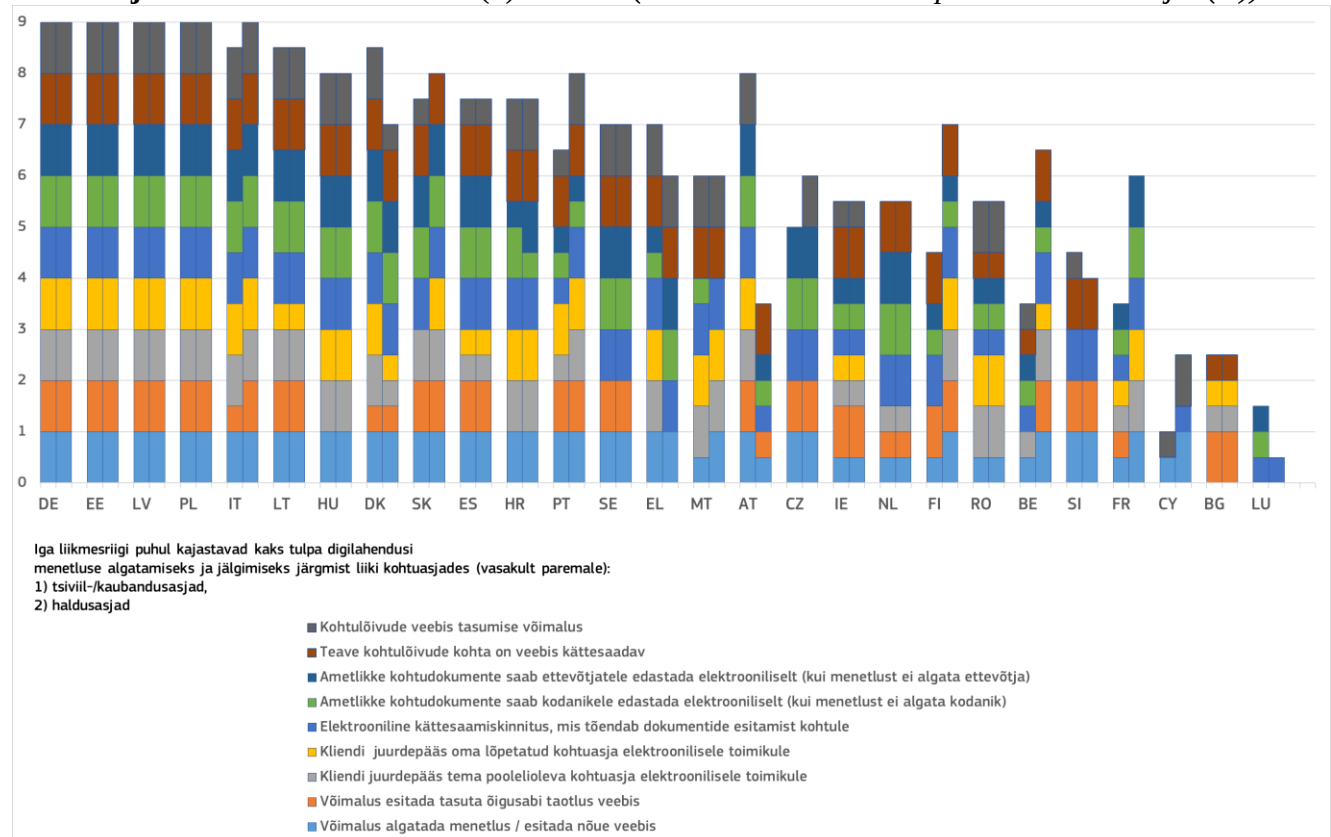
(*) Suurim võimalik punktide arv: 5 punkti. Iga kriteeriumi puhul anti üks punkt, kui prokuratuuride käsutuses on turvaline elektrooniline side. Kui asjaomast võimalust kõikidel juhtudel ei ole, anti 0,5 punkti. Elektrooniliste sidevahendite kättesaadavus prokuratuuris hõlmab teabevahetust prokuratuuri palgatud advokaatidega.

⁸² 2022. aasta andmed koguti koostöös liikmesriikide kohtusüsteemide kontaktisikute rühmaga.

– Veebipõhine juurdepääs kohtutele –

Võimalus kasutada kohtumenetluse teatavate etappide läbimiseks elektroonilisi vahendeid on oluline kohtusüsteemi kvaliteedi näitaja. Nõuete elektrooniline esitamine ning võimalus jälgida menetlust ja teha toiminguid veebi teel või dokumente elektrooniliselt kätte toimetada võib tuntavalt lihtsustada kodanike ja ettevõtjate (või nende seaduslike esindajate) juurdepääsu õigusemõistmisele ning vähendada viivitusi ja kulusid. Selliste digitaalsete avalike teenuste kättesaadavus aitaks lähendada kohtuid kodanikele ja ettevõtjatele ning seeläbi suurendada usaldust kohtusüsteemi vastu.

Joonis 45. Digilahendused menetluste algatamiseks ja jälgimiseks tsiviil-/kaubandus- ja haldusajades 2022. aastal(*) (allikas: Euroopa Komisjon⁽⁸³⁾)

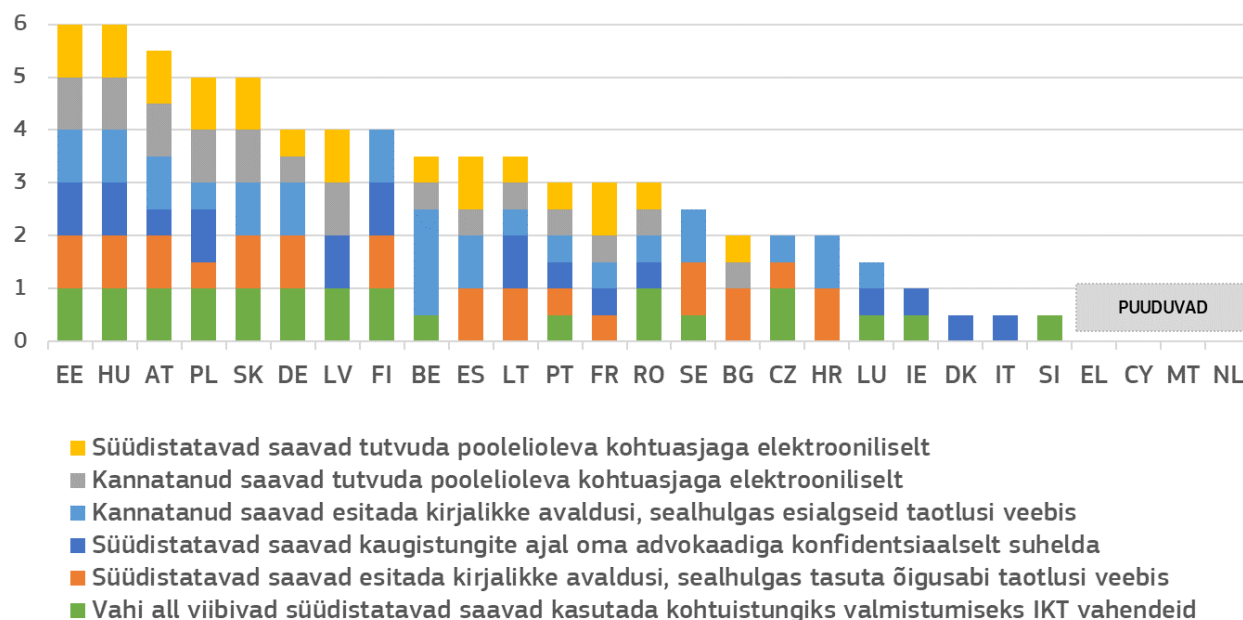

(*) Suurim võimalik punktide arv: 9 punkti. Iga kriteeriumi puhul anti üks punkt, kui vastav võimalus on olemas kõigi tsiviil-/kaubandus- ja haldusajade menetlemisel. Kui asjaomast võimalust kõikidel juhtudel ei ole, anti 0,5 punkti. Nendes liikmesriikides, kus tsiviil-/kaubandus- ja haldusajad ei eristata, anti mõlemas valdkonnas sama arv punkte.

⁸³ 2022. aasta andmed koguti koostöös liikmesriikide kohtusüsteemide kontaktisikute rühmaga.

Digivahendite kasutamine kriminaalmenetluste läbiviimiseks ja jälgimiseks võib aidata ka tagada kannatanute ja süüdistatavate õigusi. Näiteks võivad digilahendused võimaldada konfidentsiaalset kaugsuhtlust süüdistatavate ja nende advokaatide vahel, võimaldada kinnipeetutel valmistuda kohtuistungiks või aidata kuriteoohvritel vältida teistkordset ohvristamist.

Joonis 46. Digilahendused kohtumenetluste läbiviimiseks ja jälgimiseks kriminaalasjades 2022. aastal(*) (allikas: Euroopa Komisjon⁽⁸⁴⁾)

(*) Suurim võimalik punktide arv: 6 punkti. Iga kriteeriumi puhul anti üks punkt, kui vastav võimalus on olemas kõigi kriminaalasjade menetlemisel. Kui asjaomast võimalust kõikidel juhtudel ei ole, anti 0,5 punkti.

– Juurdepääs kohtuotsustele –

Kohtuotsustele veebi kaudu juurdepääsu tagamine parandab kohtusüsteemi läbipaistvust, aitab kodanikel ja ettevõtjatel aru saada oma õigustest ning võib aidata kaasa kohtupraktika järjepidevusele. Kohtuotsuste veebis avaldamise asjakohane kord on oluline selleks, et luua kasutusmugavaid otsingusüsteeme,⁽⁸⁵⁾ mis teevad kohtupraktika õigusala töötajatele ja üldsusele kättesaadavamaks. Sujuv juurdepääs kohtupraktikale ja selle hõlbustamine soodustab algoritmide kasutamist kohtusüsteemis, võimaldades luua õigusala töötajate toetamiseks uuenduslikke õigustehnolisi rakendusi.

Kohtuotsuste veebis avaldamisel tuleb õigus- ja poliitikaraamistikega seatud piirides arvestada mitmesuguste huvidega. Kohtutepoolse isikuandmete töötlemise suhtes kohaldatakse täielikult isikuandmete kaitse üldmäärust⁽⁸⁶⁾. Hinnates, milliseid andmeid avalikustada, tuleb leida õiglane tasakaal andmekaitseõiguse ja kohtuotsuste avalikustamise kohustuse vahel, et tagada

⁸⁴ 2022. aasta andmed koguti koostöös liikmesriikide kohtusüsteemide kontaktisikute rühmaga.

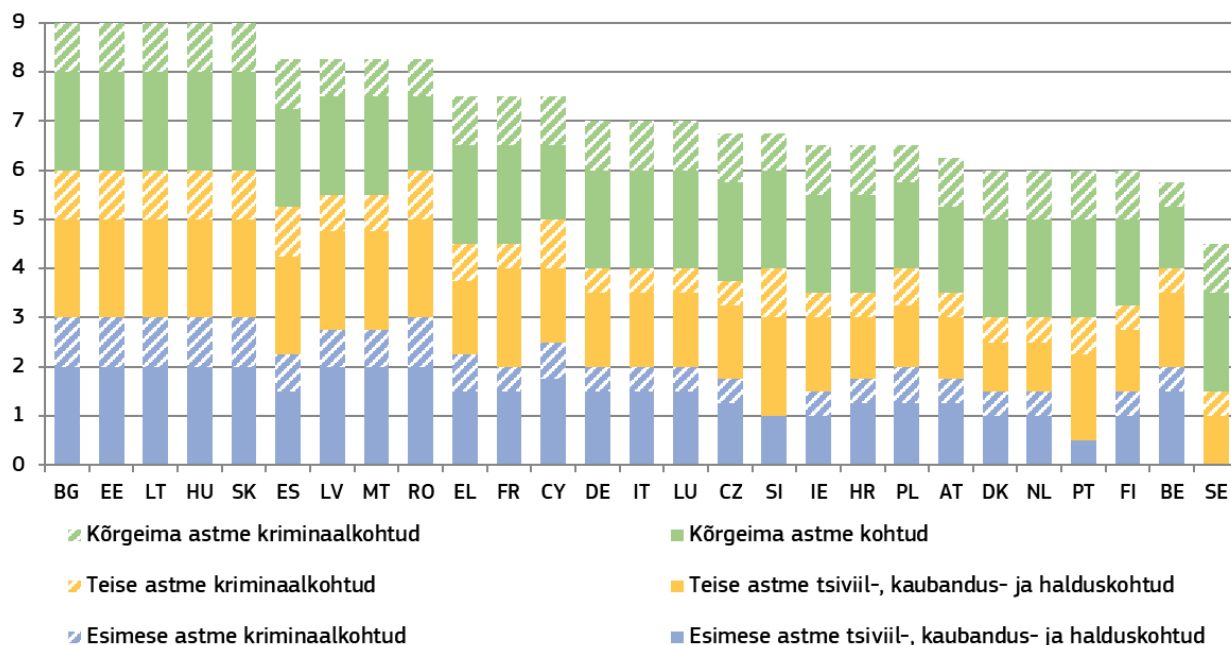
⁸⁵ Vt heade tavade juhend „Best practice guide for managing Supreme Courts“, lk 29.

⁸⁶ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. aprilli 2016. aasta määrus (EL) 2016/679 füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus) (ELT L 119, 4.5.2016, lk 1).

kohtusüsteemi läbipaistvus. Seda eriti juhul, kui tegemist on valdava avaliku huviga, mis õigustab nende andmete avalikustamist. Paljudes riikides tuleb seaduse või tavade kohaselt kohtuotsused enne nende avaldamist kas süsteemselt või taotluse alusel anonüümida või pseudonüümida⁽⁸⁷⁾. Kohtusüsteemis toodetud andmeid reguleeritakse ka ELi õigusaktidega, mis käsitlevad avaandmeid ja avaliku sektori teabe taaskasutamist⁽⁸⁸⁾.

Joonisel 49 näidatud kohtuotsuste kättesaadavus masinloetaval kujul⁽⁸⁹⁾ hõlbustab algoritmide kasutamist kohtusüsteemis⁽⁹⁰⁾.

Joonis 47. Üldsuse veebipõhine juurdepääs avaldatud kohtuotsustele 2022. aastal(*) (tsiviil- ja kaubandusajad, haldusajad ja kriminaalajad, kõik kohtuastmed) (allikas: Euroopa Komisjon⁽⁹¹⁾)

(*) Suurim võimalik punktide arv: 9 punkti. Kui kõik tsiviil-/kaubandusajades, haldusajades ja kriminaalajades tehtud otsused on veebis kättesaadavad, anti iga astme eest üks punkt, kui kättesaadavad on enamik kohtuotsuseid (üle 50 %), anti 0,75 punkti ja kui kättesaadavad on vaid mõned kohtuotsused (alla 50 %), anti 0,5 punkti. Kui liikmesriigis on vaid kaks kohtuastet, on punktide andmisel kolmele astmele antud vastava olemasoleva kõrgema astme punktid ka puuduvale astmele. Liikmesriikides, kus nimetatud

⁸⁷ Anonüümimise/pseudonüümimise tõhusust suurendab algoritmi kasutamine. Seejuures on siiski vajalik inimese järelevalve, sest algoritmid ei mõista konteksti.

⁸⁸ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. novembri 2003. aasta direktiiv 2003/98/EÜ avaliku sektori valduses oleva teabe taaskasutamise kohta (ELT L 345, 31.12.2003, lk 90) ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. juuni 2019. aasta direktiiv (EL) 2019/1024 avaandmete ja avaliku sektori valduses oleva teabe taaskasutamise kohta (ELT L 172, 26.6.2019, lk 56).

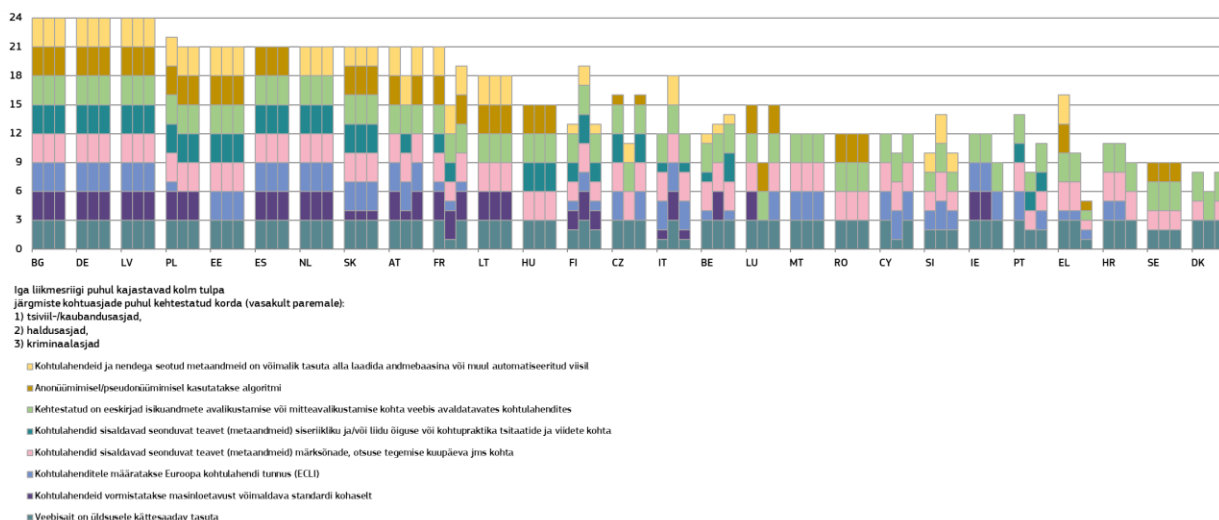
⁸⁹ Standardi (nt Akoma Ntoso) järgi vormistatud otsuseid ja nendega seotud metaandmeid on võimalik tasuta alla laadida andmebaasina või muul automatiseeritud viisil (nt rakendusliides).

⁹⁰ Vt ka komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Euroopa andmestrateegia“ (COM(2020) 66 final); komisjoni valge raamat tehisintellekti kohta „Euroopa käsitus tiptasemel ja usaldusväärsest tehnoloogiast“ (COM(2020) 65 final) ning nõukogu ja nõukogus kokku tulnud liikmesriikide valitsuste esindajate järeldused, mis käsitlevad kohtuotsuste internetis avaldamise parimaid tavasid (ELT C 362, 8.10.2018, lk 2).

⁹¹ 2022. aasta andmed koguti koostöös liikmesriikide kohtusüsteemide kontaktisikute rühmaga.

kahte õigusvaldkonda (tsiviil-/kaubandus- ja haldusasjad) ei eristata, anti samad punktid mõlemale valdkonnale. **Belgia:** tsiviil- ja kriminaalasjade puhul otsustab iga kohus oma otsuste avaldamise ise. **Saksamaa:** esimese astme kohtu otsuste veebis avaldamine otsustatakse iga liidumaa tasandil. **Austria:** esimese ja teise astme puhul otsustavad kohtunikud, millised otsused avaldatakse. Ei avaldata neid kõrgeima üldkohtu otsuseid, millega lükatakse apellatsioonikaebus tagasi ilma üksikasjaliku põhjendusega. Kõrgeima halduskohtu otsused, mille on teinud üks kohtunik, avaldatakse, kui asjaomane kohtunik otsustab otsuse avaldada. Otsuseid sellistes õiguslikes küsimustes, mille kohta on kõrgeima halduskohtu järjekindel kohtupraktika juba olemas, ja lihtsaid otsuseid menetluse lõpetamise kohta ei avaldata. **Madalmaad:** otsuste avaldamise otsustavad kohtud kooskõlas avaldatud kriteeriumidega. **Portugal:** avaldamise otsuse teeb kohtus tegutsev komisjon. **Sloveenia:** ei avaldata menetlusotsuseid, mis on kohtupraktika seisukohast vähetahtsad või tähtsusetud. Otsuste tegemisel kohtuasjades, mis on sisult identsed, avaldatakse üksnes esimene otsus (koos sama sisuga toimikute loeteluga). Kõrgeimad kohtud otsustavad ise, millised otsused on võimalik avaldada. **Slovakkia:** ei avaldata otsuseid mitmesugustes tsiviilasjades, nagu pärimisasjad või isaduse tuvastamine. **Soome:** kohtud otsustavad, millised kohtuotsused avaldatakse.

Joonis 48. Masinloetavate kohtulahendite tegemise kord 2022. aastal(*) (tsiviil-/kaubandus-, haldus- ja kriminaalasjad, kõik kohtuastmed) (allikas: Euroopa Komisjon⁽⁹²⁾)

(*) Suurim võimalik punktide arv: 24 punkti kohtuasja liigi kohta. Kõigi kolme astme (esimene, teine, viimane) puhul võib anda ühe punkti, kui hõlmatud on kõik otsused. Kui teataval astmel on hõlmatud vaid mõni otsus, anti vaid pool punkti. Kui liikmesriigis on vaid kaks kohtuastet, on punktide andmisel kolmele astmele antud vastava olemasoleva kõrgema astme punktid ka puuduvale astmele. Liikmesriikides, kus haldusasju ning tsiviil-/kaubandusasju ei eristata, anti samad punktid mõlemale õigusvaldkonnale. **Hispaania:** kohtute üldnõukogu andmebaasi kasutamine ärieesmärkidel või teabe ulatuslik allalaadimine ei ole lubatud. Teabe taaskasutamisel andmebaaside arendamiseks või ärieesmärkidel tuleb järgida kohtute üldnõukogu kohtudokumentide keskuses kehtestatud korda ja tingimusi. **Iirimaa:** kohtuotsused anonümitakse perekonnaõiguse, lapsehoolduse ja muudes valdkondades, kui seda nõuab seadus või kui kohtunik otsustab, et osalisi või seotud isikuid ei avalikustata.

⁹² 2022. aasta andmed koguti koostöös liikmesriikide kohtusüsteemide kontaktisikute rühmaga.

3.2.5. Kokkuvõtte kohtusüsteemide kvaliteedi kohta

Kohtusüsteemi head kvaliteeti aitavad tagada lihtne juurdepääs, piisavad ressursid, tõhusad hindamisvahendid ja digiteerimine. Kodanikud ja ettevõtjad ootavad tulemuslikult kohtusüsteemilt kvaliteetseid lahendeid. 2023. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabelis on esitatud nende tegurite võrdlev analüüs.

Juurdepääsetavus

2023. aasta tulemustabelis vaadeldakse taas hulka elemente, mis aitavad luua inimsõbralikku kohtusüsteemi.

- 1) Õigusemõistmisele juurdepääsul on otsustava tähtsusega **tasuta õigusabi kättesaadavus** ja **kohtulõivude suurus**, eriti vaesuses või suhtelises vaesuses elavate inimeste jaoks. Jooniselt 24 nähtub, et viies liikmesriigis ei saaks Eurostati vaesuspiirist väiksema sissetulekuga inimesed tasuta õigusabi. Kohtulõivude suurus (joonis 25) on püsinud alates 2016. aastast üldjoontes stabiilsena, kuigi viies liikmesriigis olid kohtulõivud väiksemad kui 2021. aastal, eelkõige väikeste nõuete puhul. Väikeste nõuete puhul on kohtulõivud jätkuvalt proportsionaalselt koormavamad. Neljas liikmesriigis võivad raskused tasuta õigusabi saamisel koos suurte kohtulõivudega heidutada vaesuses elavaid inimesi kohtusse pöördumast.
- 2) 2023. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabelis jätkatakse selle analüüsimist, kuidas liikmesriigid edendavad **vaidluste kohtuvälise lahendamise meetodite** vabatahtlikku kasutamist (joonis 26), sealhulgas digitehnoloogia kasutamise võimalust. Üldine olukord ei ole alates 2021. aastast muutunud: kolm liikmesriiki on oma jõupingutusi suurendanud ja kolm liikmesriiki edendusmeetmete arvu vähendanud. Üldiselt on viise vaidluste kohtuvälise lahendamise meetodite kasutamise edendamiseks haldusvaidluste puhul vähem kui tsiviil-, kaubandus-, töö- või tarbijavaidluste puhul.
- 3) 2023. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabelis tehakse esimest korda kokkuvõtte eriabinõudest, mis on kasutusele võetud selleks, et toetada **diskrimineerimisohus olevate isikute ja eakate** juurdepääsu õigusemõistmisele. Jooniselt 27 nähtub, et 17 liikmesriiki on teinud kättesaadavaks teabe diskrimineerimisohus olevate isikute õiguste kohta ja 22 liikmesriiki pakuvad hõlpsat füüsilist juurdepääsu kohtuhoonetele. 14 liikmesriiki võimaldavad valitsusvälistel organisatsioonidel alata menetlusi või osaleda menetlustes diskrimineerimisohus isikute nimel või nende toetamiseks ning on lihtsustanud eakate osalemist kohtumenetlustes. Lisaks astus kolmandik liikmesriikidest samme, et muuta tasuta õigusabi eakatele kättesaadavamaks, samal ajal kui 2021. aastal menetlusosaliste seas tehtud uuringutes küsis ainult neli liikmesriiki küsimusi diskrimineerimisohus olevate isikute vajaduste ja rahulolu suuruse kohta.
- 4) Jooniselt 29 nähtub, et liikmesriigid on andnud **võrdõiguslikkust edendavatele riiklikele asutustele** ka volitused abistada ohvreid õigusemõistmisele juurdepääsemisel. Käesoleva aasta tulemustabel annab sellest esimest korda ülevaate. Kolmandikus liikmesriikides võivad võrdõiguslikkust edendavad riiklikud asutused teha siduvaid otsuseid diskrimineerimisjuhtumite kohta. 22 liikmesriigis võivad nad pakkuda pooltele vaidluste

kohtuvälise lahendamise võimalust (näiteks vahendus- või lepitusmenetlust). 18 liikmesriigis võivad võrdõiguslikkust edendavad riiklikud asutused diskrimineerimisjuhtumite korral tegutseda kohtus kas ohvrite või enda nimel ning 16 liikmesriigis võivad nad esitada kohtule märkusi eksperdina või *amicus curiae*'na (isik, kes ei ole menetlusosaline, kuid kellel on lubatud kohut abistada, pakkudes teavet, eksperditeadmisi või teavet, mis on asjakohane kohtuasjaga seotud küsimustes).

- 5) Esimest korda esitatakse ka valitud eriabinõud **naistevastase vägivalla ja perevägivalla ohvrite** jaoks. Joonisel 28 on näidatud, kui palju uuritud kaitsemeetmeid on igas liikmesriigis kehtestatud. 12 liikmesriigis on kehtestatud kõik kaitsemeetmed, näiteks ohvritele erikaitse pakkumine või veebipõhine juurdepääs konkreetsele teabele. Aga peaaegu veerandis liikmesriikidest ei pakuta veebipõhist juurdepääsu konkreetsele teabele perevägivalla ennetamise, tugi- ja kaitseteenuste kohta ega õigusteabele naistevastase vägivalla / perevägivalla ja ohvrite õiguste kohta.
- 6) 2023. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabeliga laiendatakse **haldusasutuste tegevuse ja tegevusetuse kohtuliku kontrolli** teatavate aspektide kaardistamist konkreetsete ärietsenaariumide alusel (joonis 30). Joonis kajastab riigi vastutuse konkreetsete vormide tunnustamist ja kohaldamist liikmesriikide õiguskordades, kui riigi tegevus, millega rikutakse liidu õigust, tekitab kahju, või kui liidu õiguse rikkumine tuleneb viimase astmena asja menetleva kohtu otsusest. Seda juba kohaldata viie liikmesriigi kohtutes konkreetsetes kohtuasjades, mis käsitlesid riigi tegevusega tekitatud kahju, ja kümne liikmesriigi kohtutes kohtuasjades, mis käsitlesid viimase astmena asja menetlevate kohtute lahenditega tekitatud kahju. Lisaks nendele konkreetsetele kaitsemeetmetele võivad olemas olla ka muud, üldisemad riigi vastutuse vormid. 24 liikmesriigis võivad äriühingud saada rahalist hüvitist kahju eest, mille on tekitanud haldusotsused või haldusasutuse reageerimatus, ning kohtud võivad haldusotsuste täitmise peatada. Need võivad mõjutada investorite usaldust, ettevõtluskeskkonda ja ühtse turu toimimist ning nõuavad hoolikamat järelevalvet.
- 7) 2023. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabelis antakse ülevaade valitud meetmetest, mida liikmesriigid on võtnud **lapsesõbraliku kohtusüsteemi** tagamiseks. Joonisel 31 vaadeldakse eriabinõusid, mida rakendatakse juhul, kui laps on kaasatud kannatanu või kahtlustatava/süüdistatavana. Võrreldes 2021. aastaga näib olukord üldiselt olevat paranenud. Kokku on praeguseks teatatud 17 liikmesriigist, kes pakuvad laste küsitlemise audiovisuaalse salvestamise võimalust, tagavad lapsesõbraliku keskkonna ja laste tulemusliku osalemise kohtuistungitel, annavad teavet lapsesõbralikul viisil ning korraldavad advokaadi abi. Hoolimata sellest, et olukord on paranenud, eelkõige seoses lastele antava õigusabiga, on kahtlustatava või süüdistatavana menetluses osalevate laste jaoks kasutusel endiselt vähem konkreetseid kaitsemeetmeid kui ohvrite jaoks.

Ressursid

Selleks et liikmesriikide kohtusüsteemid oleksid kvaliteetsed, on tarvis piisavaid rahalisi vahendeid ja inimressursse. Selleks on vaja asjakohaseid investeeringuid füüsilisse ja tehnilisse taristusse, põhi- ja täienduskoolitust ning mitmekesist kohtunikukonda, sealhulgas sooliselt tasakaalus kohtunikukonda. 2023. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabel näitab järgmist.

- 8) **Rahaliste vahenditega** seoses nähtub andmetest, et 2021. aastal jäid valitsemissektori

kogukulutused kohtutele enamikus liikmesriikides stabiilseks, kuid tegelikud summad olid nii eurodes elaniku kohta kui ka protsendina SKPst liikmesriigiti endiselt väga erinevad (joonis 32 ja 33). 21 liikmesriiki suurendasid 2021. aastal oma kulutusi protsendina SKPst (kasv võrreldes 2020. aastaga) ja kolm liikmesriiki suurendasid ka oma kulutusi elaniku kohta.

- 9) Selle aasta tulemustabelis esitatakse esimest korda kohtunike ja prokuröride **aastapalga** suhe riigi keskmise aastapalgaga (joonis 34).
- 10) **Naisi** on kõrgeimate kohtute kohtunike hulgas 20 liikmesriigis endiselt alla 50 % (joonis 36), samal ajal kui seitsmes liikmesriigis on pooled või üle poolte kõrgeimate kohtute kohtunikest naised. Kolme aasta (2020–2022) andmetest on näha, et liikmesriigiti on naiste osakaal ja suundumused erinevad.
- 11) Selleks et **parandada suhtlemist** haavatavate elanikkonnarühmadega (joonis 38), pakuvad kõik liikmesriigid koolitust selle kohta, kuidas suhelda varjupaigataotlejate ja/või erineva kultuurilise, usulise, etnilise või keeletaustaga inimestega. Lisaks pakub 15 liikmesriiki sotsiaalmeedia kasutamise ja meediaga suhtlemise koolitust ning 15 liikmesriiki suurendab teadlikkust desinformatsioonist ja pakub desinformatsiooniga toimetuleku alast koolitust.

Hindamisvahendid

- 12) 2021. aastal tehti menetlusosaliste ja õigusala töötajate seas rohkem **uuringuid** kui varasematel aastatel (joonis 39) ning ainult kümnes liikmesriigis ei tehtud ühtegi uuringut (2020. aastal viieteistkümnes). Korduvateks uuringuteemadeks olid juurdepääsetavus, klienditeenindus, kohtuistungid ja üldine usaldus kohtusüsteemi vastu, kuid ainult kaheksa liikmesriiki uurisid erivajadustega isikute rahulolu või üksikisikute teadlikkust oma õigustest.

Digiteerimine

Alates 2021. aastast on ELi õigusemõistmise tulemustabel sisaldanud ulatuslikku osa, milles käsitletakse üksikasjalikult õigusemõistmise digiteerimisega seotud aspekte. Kuigi liikmesriigid juba kasutavad digilahendusi mitmesugustes kontekstides ja erineval määral, on arenguruumi veel palju.

- 13) 26 liikmesriiki annavad **oma kohtusüsteemi kohta mõningast veebipõhist teavet**, muu hulgas on olemas veebisaidid selge teabega tasuta õigusabi kättesaadavuse, kohtulõivude ja kohtulõivude vähendamise kriteeriumide kohta (joonis 40). Olukord on eelmise aastaga võrreldes paranenud, kuid liikmesriikide vahel esineb endiselt mõningaid erinevusi teabe põhjalikkuses ja selles, mil määral see vastab inimeste vajadustele. Näiteks pakuvad 14 liikmesriiki interaktiivset veebisimulatsiooni, mille abil inimesed saavad teada, kas neil on õigus saada tasuta õigusabi, või pakuvad juriidiliste õiguste alast koolitust interaktiivsete veebipõhiste õppevahendite kaudu. 24 liikmesriiki pakuvad veebisaiti, mis sisaldab arusaadavat teavet menetlusõiguste kohta, sealhulgas veebipõhiseid vorme ettevõtjatele ja üksikisikutele ning teavet teist keelt rääkivatele inimestele.
- 14) Kaheksas liikmesriigis on kehtestatud **digiteerimist toetavad menetlusnormid** (joonis 41), mis võimaldavad täielikult või peamiselt kasutada kaugsidet ja aktsepteerida tõendeid, mis on esitatud ainult digitaalsel kujul. 19 liikmesriigis on see võimalik vaid teatavatel juhtudel. Sellegipoolest on alates 2020. aastast selles valdkonnas üldiselt tehtud pidevalt edusamme.

- 15) Joonisel 42 on kujutatud **digitehnoloogia kasutamist kohtutes ja prokuratuurides**. Joonisest nähtub, et liikmesriigid (kahe erandiga) ei kasuta täielikult ära oma menetlusnormidega lubatud võimalusi (vt joonis 41). Liikmesriikide kohtute, prokuröride ja kohtutöötajate käsutuses on juba mitmesuguseid digivahendeid, nagu kohtuasjade haldamise süsteemid, videokonverentsisüsteemid ja kaugtöö tegemise kord. Elektrooniliste juhtumite jaotamise süsteemidega, mis võimaldavad automaatset, objektiivsetel kriteeriumidel põhinevat jaotamist, on siiski võimalik veelgi edusamme teha.
- 16) Kõigi liikmesriikide kohtute käsutuses on **turvalised elektroonilised sidevahendid**. Neid vahendeid saab kasutada kohtutevaheliseks ning kohtute ja advokaatide vaheliseks suhtluseks. Kümnel liikmesriigil puuduvad siiski endiselt vahendid digitaalseks suhtlemiseks notarite, kinnipidamisasutuste või kohtutäiturite/kohtuametnikega (joonis 43). Kõigis liikmesriikides on nüüd tagatud turvaline elektrooniline teabevahetus prokuratuurides ning prokuratuuride ja kohtute vahel ning olukord on võrreldes 2021. aastaga paranenud (joonis 44). Kolmandikul liikmesriikidest puuduvad siiski endiselt vahendid prokuratuuri ja kaitseadvokaatide vaheliseks elektrooniliseks suhtluseks.
- 17) Tsiviil-, kaubandus- ja haldusasjades pakuvad 21 liikmesriiki üksikisikutele ja ettevõtjatele (või nende esindajatele) **veebipõhist juurdepääsu oma pooleliolevatele või lõpetatud kohtuasjadele** (joonis 45), kuigi erineval määral. 25 liikmesriigis on nüüd võimalik algatada menetlus või esitada nõue veebis, mis tähendab märkimisväärt edasiminekut võrreldes 2021. aastaga. 21 liikmesriigis on kriminaalasjades (joonis 46) süüdistatavatel ja kannatanutel siiski vaid piiratud võimalused jälgida oma kohtuasja või osaleda menetluses elektroonilisel teel, kusjuures kolmandik liikmesriikidest kriminaalasjades digilahendusi ei paku või pakuvad neid väga vähe.
- 18) **Veebipõhine juurdepääs kohtuotsustele** (joonis 47) on võrreldes 2021. aastaga üldiselt veidi paranenud, eelkõige seoses esimese ja teise astme kohtulahendite avaldamisega. Mis puudutab kõrgeimat kohtuastet, siis on veebipõhine juurdepääs kohtuotsustele üldiselt püsinud stabiilsena.
- 19) Nagu varasematelgi aastatel, analüüsitakse 2023. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabelis **masinloetavate kohtulahendite koostamise korda** (joonis 48). Kõikides liikmesriikides on tsiviil-/kaubandus-, haldus- ja kriminaalasjade jaoks kehtestatud vähemalt mingi taoline kord, kuigi liikmesriikide vahel on märkimisväärt erinevusi. Üldiselt on asjaomaseid kordi hakatud rohkem kehtestama, eelkõige selleks et võimaldada kohtuotsuste tasuta allalaadimist (andmebaasid ja muud automaatsed lahendused), kohtuotsuste koostamisel nende masinloetavaks muutmist, või kohtuotsuste anonüümimist/pseudonüümimist algoritmide abil. Kaheksa liikmesriiki teatasid 2022. aastal olukorra paranemisest võrreldes eelmise aastaga, samal ajal kui kümnes liikmesriigis püsis olukord stabiilsena. Nende kohtusüsteemide puhul, kus on kehtestatud kord, millega nõutakse kohtuotsuste koostamisel masinloetavust võimaldavate standardite järgimist, on nähtavasti rohkem potentsiaali saavutada tulevikus paremaid tulemusi.

3.3. Sõltumatus

Kohtusüsteemi sõltumatus kui õigusemõistmise lahutamatu osa on liidu õiguse nõue, mis tuleneb ELi lepingu artiklis 19 osutatud tulemusliku õiguskaitse põhimõttest ja ELi põhiõiguste harta artiklis 47 sätestatud õigusest tõhusale õiguskaitsevahendile kohtus⁽⁹³⁾. See nõue eeldab järgmist:

a) **väline sõltumatus**, mis tähendab seda, et asjaomane organ täidab oma ülesandeid täiesti iseseisvalt, olemata kellegagi hierarhilises või alluvussuhtes ja saamata kelleltki korraldusi või juhiseid, ning on seega kaitstud väljastpoolt tuleva sekkumise või surve eest, mis võib kahjustada selle organi liikmete otsustusvabadust ja mõjutada nende otsuseid, ning

b) **sisemine sõltumatus ja erapooletus**, mis tähendab seda, et menetlusosalistega ja nende vastavate huvidega säilitatakse menetluse eset arvestades võrdne distants⁽⁹⁴⁾ ning et üksikuid kohtunikke kaitstakse kohtusüsteemisisese lubamatu surve eest⁽⁹⁵⁾.

Kohtusüsteemi sõltumatus tagab kõigi liidu õigusega isikutele antud õiguste ja Euroopa Liidu lepingu artiklis 2 osutatud liikmesriikide ühiste väärtuste, eeskätt õigusriigi väärtuse kaitse⁽⁹⁶⁾. ELi õiguskorra säilimine on äärmiselt oluline kõigi kodanike ja ettevõtjate jaoks, kelle õigused ja vabadused on liidu õigusega kaitstud.

Kohtusüsteemi suur tajutav sõltumatus on väga tähtis, pidades silmas usaldust, mida õigusemõistmine ühes õigusriigi põhimõttest lähtuvas ühiskonnas peaks üksikisikutes tekitama, ning see edendab majanduskasvu jaoks soodsat ettevõtluskeskkonda, samal ajal kui sõltumatuse tajutav puudumine võib investeeringud eemale peletada. Tulemustabel sisaldab näitajaid kohtute sõltumatuse kohta seoses investeeringute kaitse tõhususega. Lisaks mitmesugustest allikatest kogutud näitajatele kohtusüsteemi tajutava sõltumatuse kohta esitatakse tulemustabelis hulk näitajaid selle kohta, kuidas on kohtusüsteemid korraldatud kohtute sõltumatuse kaitsmiseks

⁹³ Vt <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=ET>.

⁹⁴ Kohtuotsus, Euroopa Kohus, 16. november 2021, kriminaalasjad WB jt suhtes, liidetud kohtuasjad C-748/19 kuni C-754/19; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 6. oktoober 2021, W. Ž., C-487/19; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 15. juuli 2021, komisjon vs. Poola, C-791/13; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 2. märts 2021, AB, C-824/18; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 19. november 2019, A. K. jt, C-585/18, C-624/18 ja C-625/18, ECLI:EU:C:2019:982, punktid 121 ja 122; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 5. november 2019, komisjon vs. Poola, C-192/18; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 24. juuni 2019, komisjon vs. Poola, C-619/18, ECLI:EU:C:2019:531, punktid 73 ja 74; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 27. veebruar 2018, Associação Sindical dos Juizes Portugueses, C-64/16, ECLI:EU:C:2018:117, punkt 44; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 25. juuli 2018, Minister for Justice and Equality, C-216/18 PPU, ECLI:EU:C:2018:586, punkt 65.

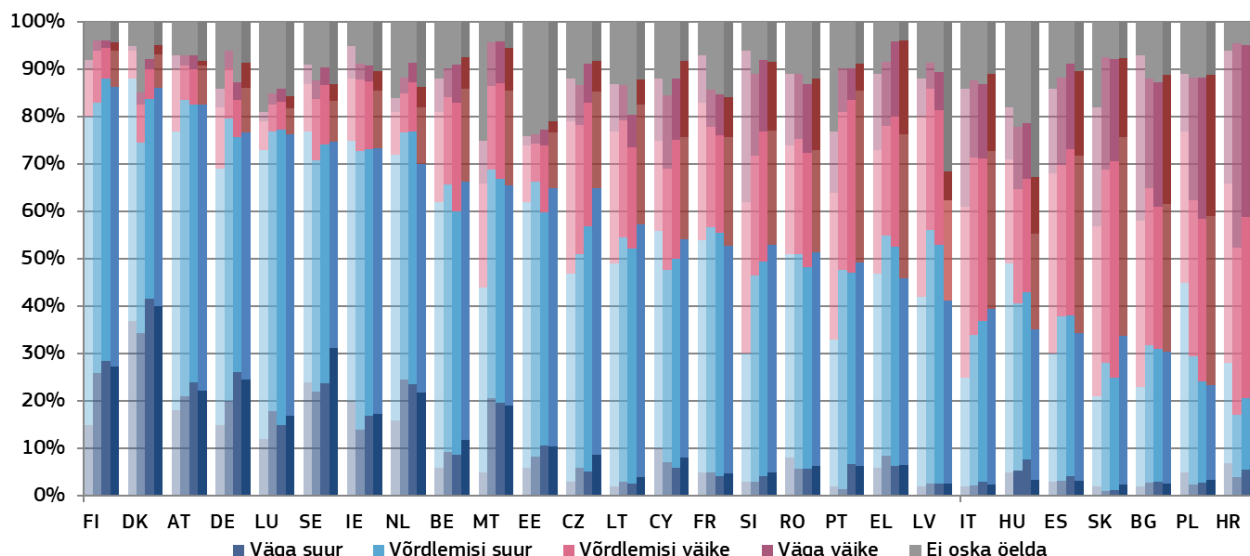
⁹⁵ Kõrgeimad kohtud kui viimase astme kohtud ja kõrgemad kohtud / apellatsioonikohtud üldisemalt on olulised, et tagada õiguse ühetaoline kohaldamine liikmesriikides. Kohtusüsteemi hierarhiline ülesehitus ei tohiks siiski õhnestada individuaalset sõltumatust (soovitus CM/Rec(2010)12, punkt 22). Kõrgemad kohtud ei tohiks anda kohtunikele juhiseid selle kohta, kuidas konkreetses asjas otsustada, välja arvatud riigisiseste eelotsuste korral või seadusest tulenevate õiguskaitsevahendite kohta otsuste tegemisel (soovitus CM/Rec(2010)12, punkt 23). Kohtusüsteemi hierarhiline ülesehitamine nii, et kohtunikud alluvad oma otsuste tegemisel kõrgematele kohtuastmetele, oleks Veneetsia komisjoni sõnul sisemise sõltumatuse põhimõtte selge rikkumine (Veneetsia komisjoni 16. märtsi 2010. aasta aruanne „Report on the independence of the judicial system. Part I: the independence of courts“, uuring nr 494/2008, CDL-AD(2010)004, punktid 68–72). Kohtupraktika ühtlustamise menetlus peab olema alati kooskõlas võimude lahususe aluspõhimõttega ning isegi pärast kõrgema/kõrgeima kohtu otsust kohtupraktika järjepidevuse kohta peaks kõigile kohtutele ja kohtunikele jääma pädevus hinnata kohtuasju sõltumatult ja erapooletult ning uusi kohtuasju varem kõrgema/kõrgeima kohtu ühtlustatud tõlgenduse suhtes eristada (2022. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabel, lk 45).

⁹⁶ Kohtuotsus, Euroopa Kohus, 24. juuni 2019, komisjon vs. Poola, C-619/18, ECLI:EU:C:2019:531, punkt 44.

teatavat liiki olukordades, kus kohtute sõltumatus võib olla ohus⁹⁷). Lähtudes Euroopa kohtute haldamise nõukodade võrgustikult, ELi kõrgeimate kohtute esimeeste võrgustikult, rahapesu ja terrorismi rahastamist käsitlevalt eksperdirühmalt ning riiklikelt korruptsioonivastase võitluse kontaktisikutelt saadud andmetest, esitatakse käesolevas tulemustabelis kohtute haldamise nõukodade ning kõrgeimate kohtute esimeeste ja peaprokuröride ametisse nimetamisel osalevate asutuste volituste näitajad ning antakse esimene ülevaade korruptsiooni ennetamise ja selle eest süüdistuse esitamisega tegelevatest erineva spetsialiseerumistasemega organitest.

3.3.1. Kohtusüsteemi tajutav sõltumatus ja investeeringute kaitse tulemuslikkus

Joonis 49. Kuidas tajub üldsus kohtute ja kohtunike sõltumatust?(*) (Allikas: Eurobaromeeter⁹⁸) – heledad värvid: 2016., 2021. ja 2022. aasta; tumedad värvid: 2023. aasta)

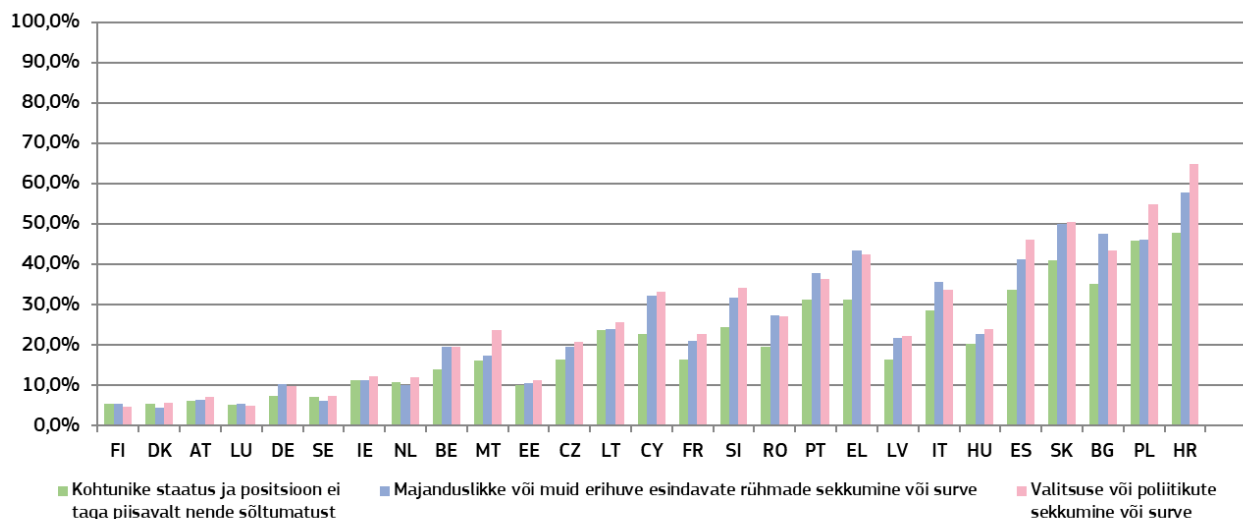
(*) Liikmesriigid on järjestatud esmalt nende vastanute osakaalu järgi, kes märkisid, et kohtute ja kohtunike sõltumatus on väga suur või võrdlemisi suur (kogunäitaja „suur“); kui kogunäitaja „suur“ osakaal on samasugune mitme liikmesriigi puhul, siis on nad järjestatud nende vastanute osakaalu järgi, kes märkisid, et kohtute ja kohtunike sõltumatus on võrdlemisi väike või väga väike (kogunäitaja „väike“); kui nii kogunäitaja „suur“ kui ka kogunäitaja „väike“ osakaal on samasugune mitme liikmesriigi puhul, siis on nad järjestatud nende vastanute osakaalu järgi, kes märkisid, et kohtute ja kohtunike sõltumatus on väga suur; kui kogunäitajate „suur“, „väike“ ja „võrdlemisi suur“ osakaalud on samasugused mitme liikmesriigi puhul, siis on nad järjestatud nende vastanute osakaalu järgi, kes märkisid, et kohtute ja kohtunike sõltumatus on väga väike.

Joonisel 50 on esitatud vastanute nimetatud peamised põhjused, miks tajutakse, et kohtud ja kohtunikud ei ole sõltumatud. Üldsuse hulgest pärit vastanud, kes andsid kohtusüsteemi sõltumatusele hinnangu „võrdlemisi väike“ või „võrdlemisi väike“, said oma hinnangu selgitamiseks valida kolme põhjuse vahel. Liikmesriigid on loetletud samas järjekorras kui joonisel 49.

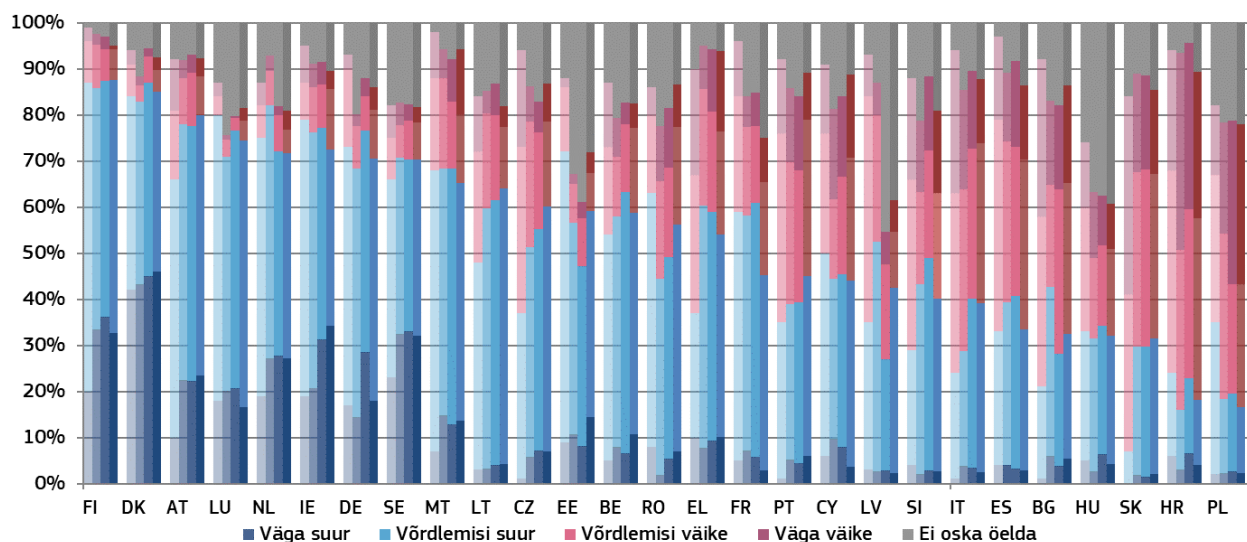
⁹⁷ Maailma Majandusfoorum ei ole alates 2020. aastast avaldanud ülemaailmse konkurentsivõime indeksi (GCI) pingeridasid.

⁹⁸ Eurobaromeetri uuring FL519, mis korraldati 16.–24. jaanuaril 2023. Vastused küsimusele „Kuidas hindate (oma riigi) kohtusüsteemi kohtute ja kohtunike sõltumatust? Kas see on väga suur, võrdlemisi suur, võrdlemisi väike või väga väike?“, vt [https://ec.europa.eu/info/strategy/justice-and-fundamental-rights/effective-justice/eu-justice-scoreboard-et-uuringud-FL-503-\(2022\),-FL-489-\(2021\),-FL-435-\(2016\),-kattesaadavad-ka-Eurobaromeetri-veebisaidil-aadressil-https://europa.eu/eurobarometer/screen/home](https://ec.europa.eu/info/strategy/justice-and-fundamental-rights/effective-justice/eu-justice-scoreboard-et-uuringud-FL-503-(2022),-FL-489-(2021),-FL-435-(2016),-kattesaadavad-ka-Eurobaromeetri-veebisaidil-aadressil-https://europa.eu/eurobarometer/screen/home).

Joonis 50. Peamised põhjused, miks üldsus tajub sõltumatuse puudumist (osakaal kõikidest vastanutest – suurem väärtus tähendab suuremat mõju) (allikas: Eurobaromeeter⁽⁹⁹⁾)

Joonis 51. Kuidas tajuvad ettevõtjad kohtute ja kohtunike sõltumatust?(*) (Allikas: Eurobaromeeter⁽¹⁰⁰⁾ – heledad värvid: 2016., 2021. ja 2022. aasta; tumedad värvid: 2023. aasta)

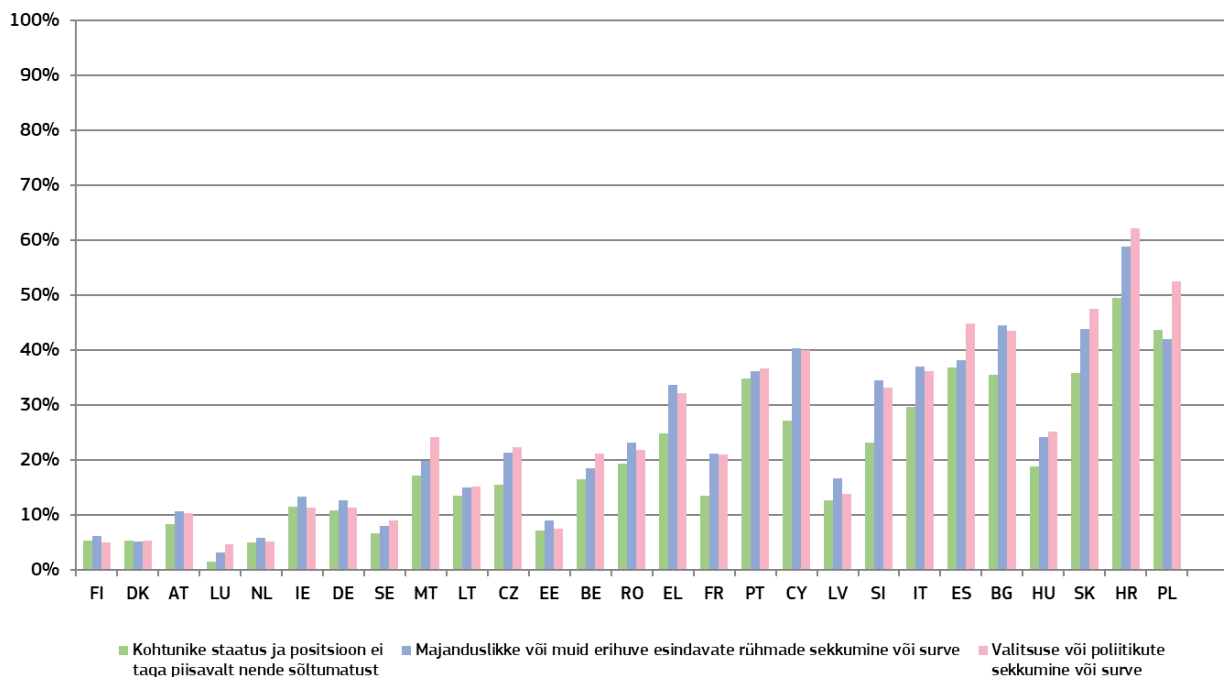
⁹⁹ Eurobaromeetri uuring FL519, vastused küsimusele „Mil määral selgitab iga nimetatud põhjus teie antud hinnangut (oma riigi) kohtusüsteemi sõltumatuse kohta, kas suuresti, mõnevõrra, mitte eriti, üldse mitte?“, kui vastus 1. küsimusele oli „võrdlemisi väike“ või „väga väike“.

¹⁰⁰ Eurobaromeetri uuring FL520, mis korraldati 16.–30. jaanuaril 2023, vastused küsimusele „Kuidas hindate (oma riigi) kohtusüsteemi kohtute ja kohtunike sõltumatust? Kas see on väga suur, võrdlemisi suur, võrdlemisi väike või väga väike?“. Vt https://ec.europa.eu/info/strategy/justice-and-fundamental-rights/effective-justice/eu-justice-scoreboard_et; alates 2021. aastast suurendati uuringuga hõlmatud ettevõtjate valimit 500ni kõigis liikmesriikides, välja arvatud Malta, Küpros ja Luksemburg, kus valimi suurus oli 250. Varasematel aastatel oli valimi suurus kõigi liikmesriikide puhul 200, välja arvatud Saksamaa, Hispaania, Prantsusmaa, Poola ja Itaalia, kus valimi suurus oli

(*) Liikmesriigid on järjestatud esmalt nende vastanute osakaalu järgi, kes märkisid, et kohtute ja kohtunike sõltumatus on väga suur või võrdlemisi suur (kogunäitaja „suur“); kui kogunäitaja „suur“ osakaal on samasugune mitme liikmesriigi puhul, siis on nad järjestatud nende vastanute osakaalu järgi, kes märkisid, et kohtute ja kohtunike sõltumatus on võrdlemisi väike või väga väike (kogunäitaja „väike“); kui nii kogunäitaja „suur“ kui ka kogunäitaja „väike“ osakaal on samasugune mitme liikmesriigi puhul, siis on nad järjestatud nende vastanute osakaalu järgi, kes märkisid, et kohtute ja kohtunike sõltumatus on väga suur; kui kogunäitajate „suur“, „väike“ ja „väga suur“ osakaalud on samasugused mitme liikmesriigi puhul, siis on nad järjestatud nende vastanute osakaalu järgi, kes märkisid, et kohtute ja kohtunike sõltumatus on väga väike.

Joonisel 52 on esitatud vastanute nimetatud peamised põhjused, miks tajutakse, et kohtud ja kohtunikud ei ole sõltumatud. Ettevõtjatest vastanud, kes andsid kohtusüsteemi sõltumatusesse hinnangu „võrdlemisi väike“ või „väga väike“, said oma hinnangu selgitamiseks valida kolme põhjuse vahel. Liikmesriigid on loetletud samas järjekorras kui joonisel 51.

Joonis 52. Peamised põhjused, miks ettevõtjad tajuvad sõltumatusse puudumist (osakaal kõikidest vastanutest – suurem väärtus tähendab suuremat mõju) (allikas: Eurobaromeeter⁽¹⁰¹⁾)

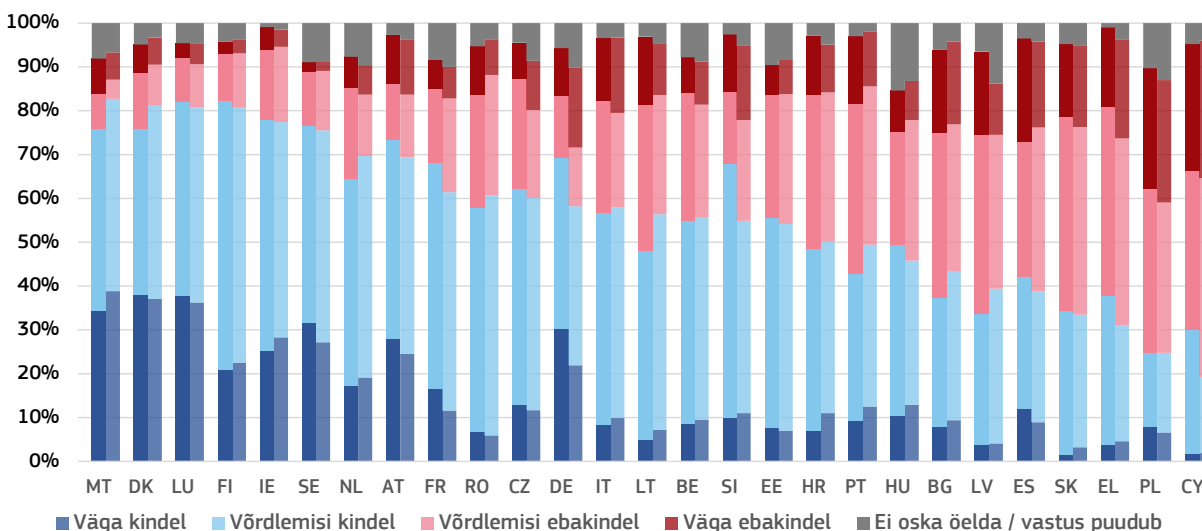

400. Uuringud FL 504 (2022), FL 490 (2021), FL 436 (2016) on kättesaadavad ka Eurobaromeetri veebisaidil ([Eurobarometer – Public opinion in the European Union \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurobarometer/)).

¹⁰¹ Eurobaromeetri uuring FL520; vastused küsimusele „Mil määral selgitab iga nimetatud põhjus teie antud hinnangut (oma riigi) kohtusüsteemi sõltumatusse kohta, kas suuresti, mõnevõrra, mitte eriti, üldse mitte?“, kui vastus 1. küsimusele oli „võrdlemisi väike“ või „väga väike“.

Joonis 53 kajastab teist korda näitajat selle kohta, kuidas tajuvad ettevõtjad seadusega ja kohtute tagatava investeeringute kaitse tulemuslikkust riigi otsuste korral, mis on ettevõtjate meelest põhjendamatud, või riigi tegevusetuse korral.

Joonis 53. Kuidas tajuvad ettevõtjad seadusega ja kohtute tagatava investeeringute kaitse tulemuslikkust?(*) (Allikas: Eurobaromeeter¹⁰²) – heledad värvid: 2022. aasta; tumedad värvid: 2023. aasta)

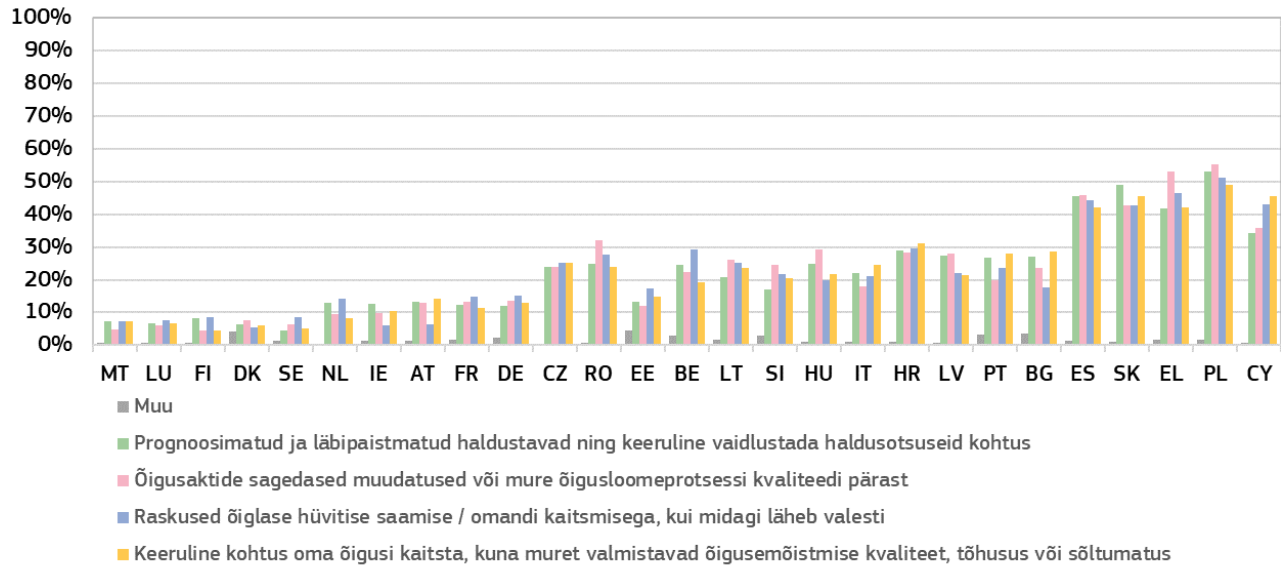

(*) Liikmesriigid on järjestatud nende vastanute osakaalu järgi, kes märkisid, et nad on väga või võrdlemisi kindlad selles, et seadused ja kohtud tagavad investeeringute kaitse (kogunäitaja „kindel“).

¹⁰² Eurobaromeetri uuring FL520; vastused küsimusele „Kui kindel te olete, et seadused ja kohtud (teie riigis) kaitsevad teie investeeringud, kui midagi läheb valesti?“. Investeering oli määratletud uuringus kui ettevõtja omanduses või kontrolli all olev mis tahes liiki vara, mida iseloomustab kapitali või muude ressursside paigutamine, tulu- või kasumiootus või riski võtmine.

Joonisel 54 on esitatud vastanute nimetatud peamised põhjused, miks tajutakse, et investeeringute kaitse ei ole tulemuslik. Ettevõtjatest vastanud, kes andsid oma kindlustunnet hinnates hinnangu „võrdlemisi ebakindel“ või „väga ebakindel“, said oma hinnangu selgitamiseks valida nelja põhjuse vahel (mõni märkis põhjuseks ka „muu“). Liikmesriigid on loetletud samas järjekorras kui joonisel 53.

Joonis 54. Peamised põhjused, miks ettevõtjad tajuvad tulemusliku investeeringute kaitse puudumist (osakaal kõikidest vastanutest – suurem väärtus tähendab suuremat mõju) (allikas: Eurobaromeeter⁽¹⁰³⁾)

¹⁰³ Eurobaromeetri uuring FL520; vastused küsimusele „Mis on peamised põhjused, miks te tunnete muret investeeringute kaitse tulemuslikkuse pärast?“, kui vastus 3. küsimusele oli „võrdlemisi ebakindel“ või „väga ebakindel“.

3.3.2. Struktuurne sõltumatus

Struktuurse sõltumatuse tagatise eeldavad selliste õigusnormide olemasolu, mis käsitlevad eelkõige kohtu koosseisu ning liikmete ametisse nimetamist ja ametiaega ning hääletamisest hoidumise, taandamise ja tagasikutsumise aluseid. Need õigusnormid hajutavad kõik õigussubjektide põhjendatud kahtlused selle kohta, kas kohus on väljaspool väliste tegurite haardeulatust ja kas ta on tema menetluses olevate huvide suhtes neutraalne⁽¹⁰⁴⁾. Need õigusnormid peavad eelkõige võimaldama välistada mitte ainult igasuguse otsese mõju juhistest vormis, vaid ka kaudsema mõju, mis võib asjaomaste kohtunike otsuseid mõjutada⁽¹⁰⁵⁾.

Välja on töötatud (eelkõige on seda teinud Euroopa Nõukogu) Euroopa normid, mis on esitatud näiteks *Euroopa Nõukogu 2010. aasta soovitus kohtunike sõltumatuse, tulemuslikkuse ja vastutuse kohta*⁽¹⁰⁶⁾. ELi õigusemõistmise tulemustabelis on esitatud teatavad näitajad küsimuste kohta, mis võimaldavad hinnata seda, kuidas kaitstakse kohtusüsteemi korralduse kaudu kohtusüsteemi sõltumatust.

Käesolev tulemustabel sisaldab uusi näitajaid järgmise kohta: i) kõrgeima kohtu esimeeste ametisse nimetamisel osalevad asutused (joonised 56 ja 57);⁽¹⁰⁷⁾ ii) teatavad korruptsiooni ennetamisega tegelevad asutused, võttes arvesse mõningaid nende peamisi volitusi (joonis 58) ja nende ametisse nimetamisel osalevaid asutusi (joonis 59); iii) korruptsioonivastases võitluses osalevate asutuste spetsialiseerumine (joonis 60); iv) korruptsioonile spetsialiseerunud prokuratuurijuhtide ametisse nimetamisel osalevad asutused (joonis 61);⁽¹⁰⁸⁾ v) peaprokuröride

¹⁰⁴

Vt kohtuotsus, Euroopa Kohus, 16. november 2021, kriminaalasjad WB jt suhtes, liidetud kohtuasjad C-748/19 kuni C-754/19, punkt 67; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 6. oktoober 2021, W. Ž., C-487/19, punkt 109; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 15. juuli 2021, komisjon vs. Poola, C-791/19, punkt 59; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 2. märts 2021, AB, C-824/18, punkt 117; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 19. november 2019, A. K. jt (kõrgeima kohtu distsiplinaarkolleegiumi sõltumatus), C-585/18, C-624/18 ja C-625/18, ECLI:EU:C:2019:982, punktid 121 ja 122; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 24. juuni 2019, komisjon vs. Poola, C-619/18, ECLI:EU:C:2019:531, punktid 73 ja 74; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 25. juuli 2018, LM, C-216/18 PPU, ECLI:EU:C:2018:586, punkt 66; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 27. veebruar 2018, Associação Sindical dos Juizes Portugueses, C-64/16, EU:C:2018:117, punkt 44. Vt ka soovitus CM/Rec(2010)12 kohtunike sõltumatuse, tulemuslikkuse ja vastutuse kohta, mille Euroopa Nõukogu ministrite komitee võttis vastu 17. novembril 2010 (punktid 46 ja 47), ning soovitus seletuskiri. Nende kohaselt peaks kohtunike valiku ja karjääri üle otsustav organ olema seadusandlikust ja täitevvõimust sõltumatu. Sõltumatuse tagamiseks peaksid vähemalt pooled selle organi liikmetest olema kohtunikud, kelle on valinud nende ametikaaslased. Kui aga põhiseaduses või muudes õigusaktides on ette nähtud, et kohtunike valimise ja karjääri üle otsustab riigipea, valitsus või seadusandja, peaks sõltumatu ja pädev organ, mis koosneb suures osas kohtunikest (ilma et see piiraks IV peatükis sisalduvaid kohtute haldamise nõukodade suhtes kehtivaid eeskirju), saama anda soovitusi või väljendada oma arvamust, millest asjakohane ametisse nimetav organ saab juhinduda.

¹⁰⁵ Vt kohtuotsus, Euroopa Kohus, 2. märts 2021, A.B., C-824/18, punkt 119; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 19. november 2019, A. K. jt (kõrgeima kohtu distsiplinaarkolleegiumi sõltumatus), C-585/18, C-624/18 ja C-625/18, ECLI:EU:C:2019:982, punkt 123; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 24. juuni 2019, komisjon vs. Poola, C-619/18, ECLI:EU:C:2019:531, punkt 112.

¹⁰⁶ Vt soovitus CM/Rec(2010)12 kohtunike sõltumatuse, tulemuslikkuse ja vastutuse kohta, mille Euroopa Nõukogu ministrite komitee võttis vastu 17. novembril 2010, ning selle seletuskiri (edaspidi „soovitus CM/Rec(2010)12“).

¹⁰⁷ Joonised põhinevad vastustel uuendatud küsimustikule, mille komisjon koostas tihedas koostöös Euroopa kohtute haldamise nõukodade võrgustikuga. Vastused uuendatud küsimustikule liikmesriikidelt, kus puudub kohtute haldamise nõukoda või kes ei ole Euroopa kohtute haldamise nõukodade võrgustiku liikmed (Tšehhi, Saksamaa, Eesti, Küpros, Luksemburg, Austria ja Poola), saadi koostöös ELi kõrgeimate kohtute esimeeste võrgustikuga.

¹⁰⁸ Joonised 58–61 põhinevad vastustel küsimustikule, mille komisjon koostas tihedas koostöös riiklike korruptsioonivastase võitluse kontaktsikutega.

ametisse nimetamisel osalevad asutused (joonis 62);⁽¹⁰⁹⁾ ning vi) esimene ülevaade liikmesriikides kasutusele võetud eri lahendustest, et tagada põhiseaduslike õiguste kaitse kõrgeimas kohtuastmes ja organite valitud volitused (joonised 63 ja 64)⁽¹¹⁰⁾. Samuti esitatakse ajakohastatud ülevaade kohtute haldamise nõukodade teatavatest põhivolitustest (joonis 55)⁽¹¹¹⁾ ning ajakohastatud arvamused advokatuuride ja advokaatide sõltumatuse kohta (joonis 65)⁽¹¹²⁾. Joonised kajastavad riiklikke raamistikke 2022. aasta detsembri seisuga.

Tulemustabelis esitatud joonistega ei anta hinnangut ega kvantitatiivset teavet kaitsemeetmete tulemuslikkuse kohta. Nendega ei püüta kajastada menetluste ja nendega kaasnevate kaitsemeetmete keerukust ega üksikasju. Kohtusüsteemi sõltumatuse tagamisel on oluline rakendada ka strateegiaid ja tavasid, millega suurendatakse kohtute usaldusväärsust ja ennetatakse kohtutes korruptsiooni. Lõppkokkuvõttes nõuab kohtute sõltumatuse tõhus kaitse lisaks mis tahes vajalikele õigusnormidele ka aususe ja erapooletuse kultuuri, mille on omaks võtnud kohtunikud ja mida austab laiem ühiskond.

– Kohtute haldamise nõukodade volitused –

Joonisel 55 on esitatud ajakohastatud ülevaade, mis sisaldus esimest korda 2016. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabelis, kohtute haldamise nõukodade (Euroopa kohtute haldamise nõukodade võrgustiku liikmed) teatavatest põhivolitustest, nagu volitused kohtunike ametisse nimetamisel ja volitused, mis mõjutavad kohtunike karjääri. Seda on laiendatud, et hõlmata volitused hinnata kohtute toimimist (nt kvaliteet, tõhusus), menetleda menetlusosaliste kaebusi ja otsustada kohtunike ametikohtade arvu üle igas kohtus.

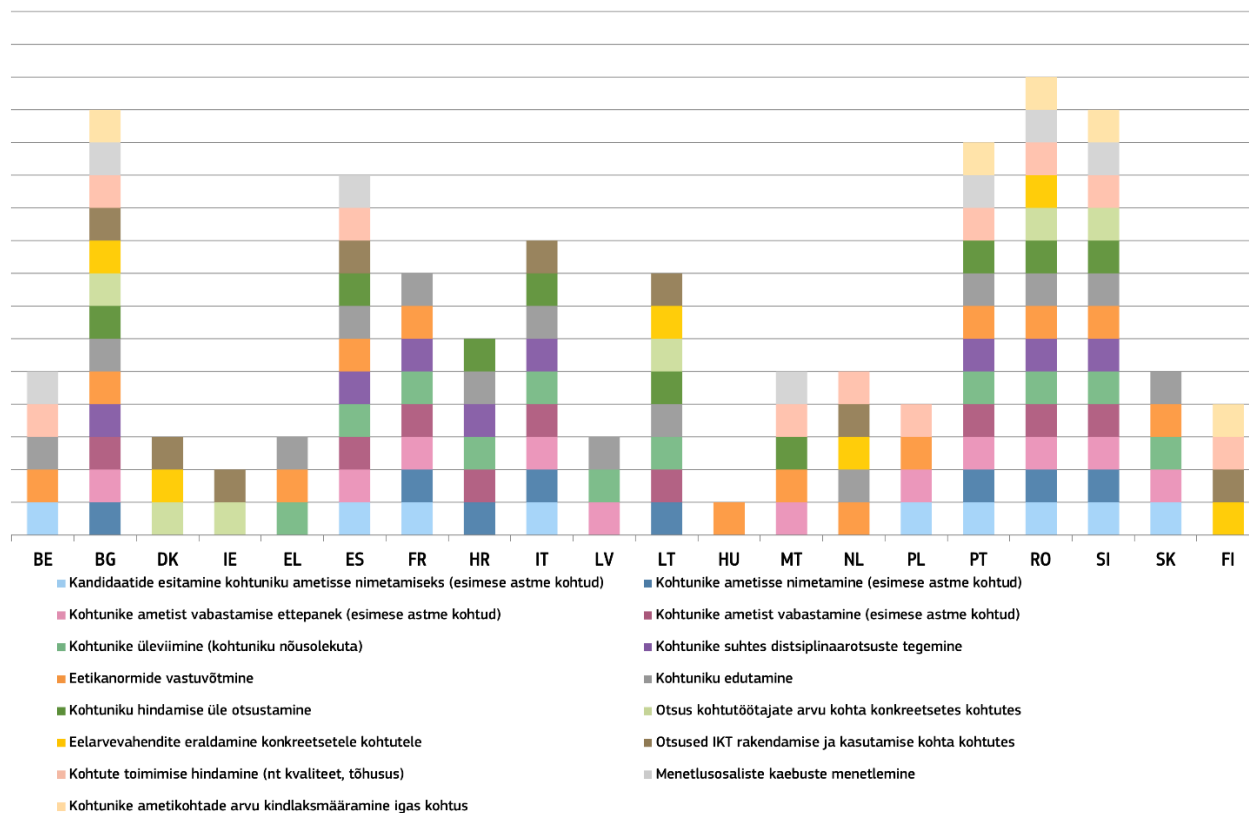
¹⁰⁹ Joonis 62 põhineb vastustel, mis anti uuendatud küsimustikule, mille komisjon koostas tihedas koostöös rahapesu ja terrorismi rahastamist käsitleva eksperdirühmaga.

¹¹⁰ Joonised 63 ja 64 on koostanud komisjon.

¹¹¹ Joonis 55 põhineb vastustel, mis anti uuendatud küsimustikule, mille komisjon koostas tihedas koostöös Euroopa kohtute haldamise nõukodade võrgustikuga. Vastused uuendatud küsimustikule liikmesriikidelt, kes ei ole Euroopa kohtute haldamise nõukodade võrgustiku liikmed (Poola), saadi koostöös ELi kõrgeimate kohtute esimeeste võrgustikuga.

¹¹² Joonis 65 põhineb vastustel, mis anti uuendatud küsimustikule, mille komisjon koostas tihedas koostöös Euroopa Advokatuuride ja Õigusliitude Nõukoguga (CCBE).

Joonis 55. Kohtute haldamise nõukodade volitused (allikas: Euroopa kohtute haldamise nõukodade võrgustik ja ELi kõrgeimate kohtute esimeeste võrgustik¹¹³)

(*) Joonis kajastab vaid teatud volitusi ja ei ole ammendav. Kohtute haldamise nõukodadel on teisigi volitusi, mida ei ole siin nimetatud. Taani, Iirimaa, Ungari ja Portugali puhul pärinevad andmed 2021. aasta kohtute sõltumatuse küsimustikust ning puudub teave nende nõukodade võimalike volituste kohta hinnata kohtute toimimist, menetleda menetlusosaliste kaebusi ja otsustada kohtunike ametikohtade arvu üle igas kohtus. Kreeka: tulp kajastab mõlema justiitsnõukogu, kõrgeima tsiviil- ja kriminaalkohtute justiitsnõukogu ning kõrgeima halduskohtute justiitsnõukogu volitusi; kõrgeimal halduskohtute justiitsnõukogul on täiendav pädevus otsustada IKT rakendamise ja kasutamise üle kohtutes. Itaalia: tulp kajastab mõlema justiitsnõukogu: tsiviil- ja kriminaalkohtute justiitsnõukogu (CSM) ning halduskohtute justiitsnõukogu (CPGA) volitusi; CPGA-l on täiendav volitus eraldada eelarvevahendeid konkreetsetele kohtutele; Läti: teatud volitused, nt seoses distsipliini ja eetikaga, on antud muudele sõltumatutele kohtuorganitele.

– Kõrgeima kohtu esimeeste ametisse nimetamine –

Kõrgeimad kohtud kui viimase astme kohtud on olulised, et tagada õiguse ühetaoline kohaldamine liikmesriikides. Kõrgeimate kohtute esimeeste tähtsus on suur, kuna neile on sageli antud volitused hallata kõrgeimat kohut. Liikmesriikide ülesanne on korraldada kõrgeima kohtu kohtunike ja esimeeste ametisse nimetamine nii, et on tagatud nende sõltumatus ja erapooletus. Sellega seoses kohustab liidu õigus liikmesriike tagama, et ametisse nimetatud kohtunikud on oma ülesannete

¹¹³ Andmed koguti uuendatud küsimustiku kaudu, mille komisjon koostas tihedas koostöös Euroopa kohtute haldamise nõukodade võrgustikuga. Poola puhul NPSC kaudu kogutud andmed.

täitmisel vabad ametisse nimetava asutuse mõjust või survest⁽¹¹⁴⁾. Samuti tuleb tagada, et ametisse nimetamise otsuste vastuvõtmist reguleerivad sisulised tingimused ja üksikasjalik menetluslik kord oleksid sellised, et need ei saaks tekitada õigussubjektidel põhjendatud kahtlusi selle suhtes, kas asjaomased kohtunikud on väljaspool väliste tegurite haardeulatust ja kas nad on vastanduvaid huvisid arvestades neutraalsed⁽¹¹⁵⁾. Sõltumatute organite, näiteks kohtute haldamise nõukodade osalemine kohtunike ametisse nimetamise protsessis võib põhimõtteliselt aidata muuta seda protsessi objektiivsemaks, tingimusel et selline organ ise on seadusandlikust ja täidesaatvast võimust piisavalt sõltumatu⁽¹¹⁶⁾.

Joonisel 56 on esitatud ülevaade organitest ja asutustest, kes esitavad kandidaate kõrgeima kohtu esimehe ametikohale, asutustest, kes nad ametisse nimetavad, ja asutustest, kellega konsulteeritakse (nt kõrgeima kohtu kohtunikud, kohtute haldamise nõukojad).

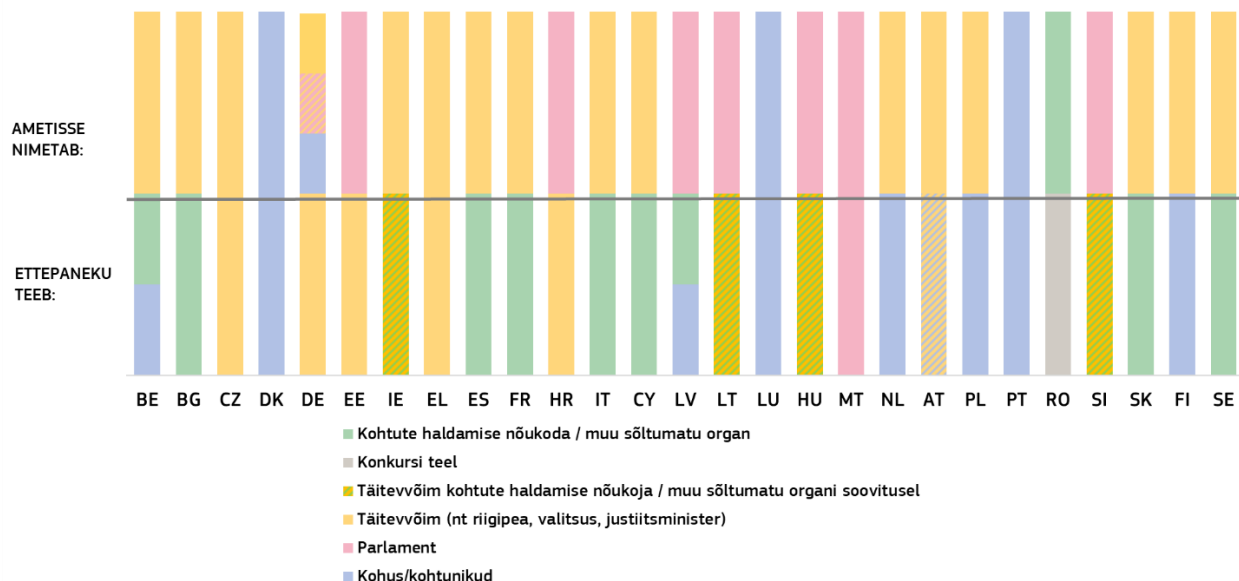
Joonis 56. Kõrgeima kohtu esimeeste ametisse nimetamine: ettepanekuid esitavad ja ametisse nimetavad asutused(*) (allikas: Euroopa kohtute haldamise nõukodade võrgustik ja ELi kõrgeimate kohtute esimeeste võrgustik⁽¹¹⁷⁾)

¹¹⁴ Euroopa Kohus on alates 2019. aastast teinud mitu otsust kohtunike ametisse nimetamise ja sellega seotud liidu õiguse nõuete kohta (vt kohtuotsus, Euroopa Kohus, 20. aprill 2021, Republika ja Il-Prim Ministru, C-896/19, punkt 56; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 2. märts 2021, AB, C-824/18, punkt 122; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 19. november 2019, AK jt, liidetud kohtuasjad C-585/18, C-624/18 ja C-625/18, punkt 133).

¹¹⁵ Kohtuotsus, Euroopa Kohus, 20. aprill 2021, Republika ja Il-Prim Ministru, C-896/19, ECLI:EU:C:2021:311, punkt 57. kohtuotsus, Euroopa Kohus, 2. märts 2021, AB, C-824/18, ECLI:EU:C:2021:153, punkt 123; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 19. november 2019, AK jt, liidetud kohtuasjad C-585/18, C-624/18 ja C-625/18, ECLI:EU:C:2019:982, punktid 134 ja 135.

¹¹⁶ Kohtuotsus, Euroopa Kohus, 20. aprill 2021, Republika ja Il-Prim Ministru, C-896/19, punkt 66; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 2. märts 2021, AB, C-824/18, punktid 66, 124 ja 125; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 19. november 2019, AK jt, liidetud kohtuasjad C-585/18, C-624/18 ja C-625/18, punktid 137 ja 138.

¹¹⁷ Andmed koguti uuendatud küsimustiku kaudu, mille komisjon koostas tihedas koostöös Euroopa kohtute haldamise nõukodade võrgustikuga. Vastused uuendatud küsimustikule liikmesriikidelt, kus puudub kohtute haldamise nõukoda või kes ei ole Euroopa kohtute haldamise nõukodade võrgustiku liikmed, saadi koostöös Euroopa Liidu kõrgeimate kohtute esimeeste võrgustikuga.

(*) **Belgia:** ettepaneku teeb kohtute haldamise nõukoda, kes peab konsulteerima kõrgeima kohtuga; ametisse nimetab riigipea (kuningas). **Bulgaaria:** esialgseid ettepanekuid kandidaatide kohta esitavad vähemalt kolm kohtute haldamise nõukoja kohtunike kolleegiumi liiget, justiitsminister ning kõrgeima kassatsioonikohtu ja kõrgeima halduskohtu täiskogu liikmed. Kohtute haldamise nõukoja täiskogu saadab pärast valikumenetlust ühe kandidaadi ametliku ettepaneku Vabariigi Presidendile, kes seejärel nimetab ametisse kõrgeima kassatsioonikohtu või kõrgeima halduskohtu esimehe. **Tšehhi:** kõrgeima kohtu esimehe nimetab kõrgeima kohtu kohtunike hulgast ametisse Vabariigi President. Vabariigi President nimetab ühe kõrgeima halduskohtu kohtuniku ametisse kõrgeima halduskohtu esimehena, mida kinnitab allkirjaga peaminister. **Taani:** kõrgeima kohtu esimehe valivad teised kõrgeima kohtu kohtunikud. **Iirimaa:** ettepaneku teeb kohtunike ametisse nimetamise nõuandekogu, kes valib ja esitab sobivuse korral valitsusele ametisse nimetamiseks kandidaadid, kes parasjagu ei tööta kohtunikuna. Ametisolevaid kohtunikke võib kõrgemale ametikohale määramiseks valida valitsus; ametisse nimetab president valitsuse soovitusel. **Austria:** ettepaneku teeb justiitsminister kohtunikest koosneva personalikomisjoni ettepanekul; ametisse nimetab liidupresident. **Luksemburg:** ettepaneku teeb ja ametisse nimetab Cour supérieure de justice. **Saksamaa:** ettepaneku teeb justiitsminister, ametisse nimetab kogu föderaalvalitsus pärast konsulteerimist Präsidialratiga (kõrgeima kohtu esimehe nõukogu, kuhu kuuluvad kohtu esimees ja kohtu kõigi kohtunike valitud kohtunikud ning esitab põhjendatud arvamuse iga kandidaadi isikliku ja ametialase sobivuse kohta) ning Richterwahlausschussi (kohtunike valikukomisjon, mis koosneb 16 liidumaa justiitsministrist ja 16 föderaalparlamendi (Bundestag) valitud liikmest) kohustuslikul nõusolekul; ametlikult nimetab ametisse president. Kõrgeima föderaalkohtu esimeheks nimetamine eeldab ka selle föderaalkohtu kohtunikuks valimist. Sellega seoses ei ole föderaalkohtuniku valimisel eritunnuseid. **Eesti:** ettepaneku teeb Vabariigi President, ametisse nimetab Riigikogu. **Kreeka:** kolme kõrgeima kohtu (kõrgeima halduskohtuna tegutsev riiginõukogu, kõrgeim kohus, riigikontroll) esimehed nimetatakse ametisse sama korra kohaselt; ettepaneku teeb valitsus justiitsministri ettepanekul ja parlamentaarse organi arvamuse alusel, ametisse nimetab Vabariigi President presidendi dekreediga. **Madalmaad:** ettepaneku teeb kõrgeim kohus, ametisse nimetab valitsus. **Poola:** Poola Vabariigi President nimetab kõrgeima kohtu esimehe ametisse kolmeks aastaks kõrgeima kohtu esimese esimehe arvamuse alusel kolme kandidaadi seast, kelle valib kõrgeima kohtu kohtunike kogu. **Portugal:** kõrgeima kohtu esimehe valivad teised kõrgeima kohtu kohtunikud. **Rumeenia:** kõrgeim kohtunike nõukogu (kohtunike kolleegium) nimetab ametisse esimehe, aseesimehed ning kõrgeima kohtu ja kassatsioonikohtu kolleegiumide esimehed pärast vestlust, mis hõlmab juhtimiskava esitamist, juhtimis- ja suhtlemisoskuste kontrollimist, keskendudes peamiselt korralduslikule suutlikkusele, otsuste tegemise kiirusele, stressitaluvusele, enesetäiendamisele, analüüsi-, sünteesimise ja prognoosimise võimele, lühiajalisele, keskmise pikkusega ja pikaajalisele strateegiale ja planeerimisele, algatusvõimele, kiirele kohanemisvõimele, võrgustike loomisele ja suhtlemisoskusele ning kandidaadi taotletud rollis/ametikohal vajalike eriteadmiste kontrollimisele. **Küpros:** ametisse nimetab president nõuandva justiitsnõukogu ettepanekul (kohtukorralduse seadus nr 145(I)/2022). **Hispaania:** kõrgeima kohtu esimehe nimetab ametisse kuningas valitsusjuhi allkirjaga kinnitatud kuningliku dekreediga kohtute

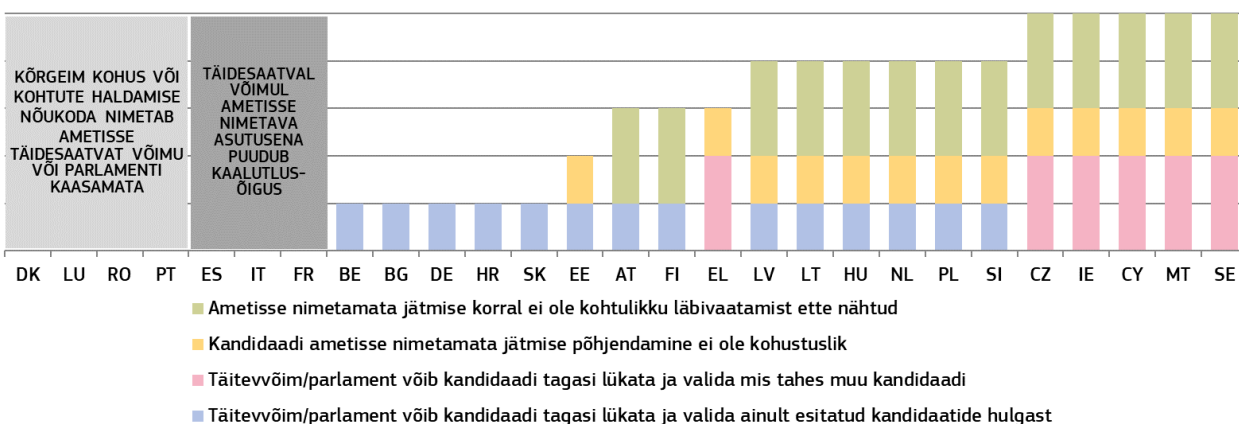
haldamise nõukoja ettepanekul. Kandidaat annab kuninga ees vande või lubaduse ning astub ametisse kõrgeima kohtu täiskogu ees. Kui esimees on töötanud kohtunikuna, kuulutatakse ta pärast ametisse nimetamist eriteenistujaks (kohtute konstitutsioonilise seaduse artiklid 351.a ja 593). Ametiaja kestus langeb kokku tema valinud nõukogu ametiajaga ning teda võib uueks ametiajaks tagasi valida ja ametisse nimetada ainult üks kord (kohtute konstitutsioonilise seaduse artikkel 587). **Leedu:** joonis kajastab kõrgeima kohtu esimehe jaoks ette nähtud menetlust; ettepaneku teeb Vabariigi President (kandidaadid valib valikukomisjon), ametisse nimetab parlament. Kõrgeima halduskohtu esimehe nimetab ametisse Vabariigi President. **Läti:** ettepaneku teeb kõrgeima kohtu täiskogu istungil justiitsnõukogu kohustusliku soovitusel, ametisse nimetab parlament. **Luksemburg:** ettepaneku teeb ja ametisse nimetab Cour supérieure de justice. Menetlus muutub alates 1. juulist 2023, mil alustab tööd kohtute haldamise nõukoda. **Itaalia:** ettepaneku teeb kõrgeim kohtunike nõukogu (CSM) või halduskohtunike kohtute haldamise nõukoda (CPGA), ametisse nimetab Vabariigi President; **Prantsusmaa:** ettepaneku teeb kõrgem kohtute haldamise nõukoda (CSM), ametisse nimetab Vabariigi President. Nõukoda avaldab kandideerimiskutse ja kandideerida võivad kõik kohtunikud. Kõrgeima halduskohtu (Conseil d'Etat) esimehe nimetab ametisse Vabariigi President. **Horvaatia:** ettepaneku teeb Vabariigi President pärast vaba ametikoha nõuetele vastavate kandidaatide nimekirja saamist; kõrgeima kohtu üldkogu ja pädev parlamendikomisjon esitavad kandidaatide kohta oma arvamuse kas enne või pärast seda, kui president esitab kandidaadi. Nagu konstitutsioonikohus on selgitanud (U-I-1039/2021), ei ole kõigi kandidaatide kohta esitatavad arvamused Vabariigi Presidendi jaoks siduvad. Ametisse nimetab parlament. **Ungari:** ettepaneku teeb Vabariigi President OBT (riiklik justiitsnõukogu) koostatud sobivate kandidaatide nimekirja alusel. Parlamendi õiguskomisjon vestleb kandidaadiga, ametisse nimetab parlament, kes valib kandidaadi kahe kolmandiku hääleteenamusega üheksaks aastaks. Tagasivalimine ei ole võimalik. **Malta:** Kõrgeima kohtu esimehe nimetab ametisse president vastavalt parlamendi resolutsioonile vähemalt kahe kolmandiku kõigi parlamendiliikmete nõusolekul. **Sloveenia:** ettepaneku teeb justiitsminister pärast justiitsnõukogult arvamuse saamist. Justiitsnõukogu vestleb vabale ametikohale kandideerijatega ning taotleb arvamuse saamiseks kõrgeima kohtu täiskogu istungit. Vestlusel võib viibida ka justiitsminister, kellel on õigus esitada küsimusi; ametisse nimetab parlament. **Slovakkia:** ettepaneku teeb justiitsnõukogu, ametisse nimetab president. **Soome:** ettepaneku teeb kõrgeim kohus, ametisse nimetab Vabariigi President. **Rootsi:** ettepaneku teeb kohtunike valikukomisjon, ametisse nimetab valitsus.

Joonisel 57 on näidatud täitevvõimu ja parlamendi pädevus nimetada kandidaate kõrgeima kohtu esimeheks pärast asjaomastelt asutustelt (nt kohtute haldamise nõukoda või kõrgeim kohus) ettepaneku saamist. Tulba kõrgus oleneb sellest, kas täitevvõim või parlament võib kõrgeima kohtu esimehe kandidaadi tagasi lükata, kas ta saab valida ainult ettepanud kandidaatide seast või kas ta saab ta valida ja ametisse nimetada mõne teise kandidaadi, keda pädev asutus ei ole kandidaadina esitanud. Kandidaadi ametisse nimetamata jätmise korral on oluliseks kaitsemeetmeks põhjendamiskohustus¹¹⁸) ja otsuse kohtuliku läbivaatamise võimalus¹¹⁹). Joonisel on kujutatud õigussüsteemiga seotud fakte ja seda ei tuleks käsitada kaitsemeetmete tulemuslikkuse kvalitatiivse hinnanguna. Näiteks on 13 liikmesriigis täitevvõimul või parlamendil õigus kõrgeima kohtu esimehe kandidaat tagasi lükata. Seda õigust ei ole siiski viimase viie aasta jooksul (2018–2022) kordagi kasutatud (st Belgias, Bulgaarias, Saksamaal, Eestis, Lätis, Luksemburgis, Maltal, Madalmaades, Austrias, Poolas, Slovakkias, Soomes ja Rootsis) või on seda kasutatud vaid mõnel korral (nt Kreekas, Horvaatias, Sloveenias ja Leedus).

¹¹⁸ Kohtuotsus, Euroopa Kohus, 20. aprill 2021, Repubblica ja Il-Prim Ministru, C-896/19, punkt 71.

¹¹⁹ Kohtuotsus, Euroopa Kohus, 19. november 2019, AK jt, liidetud kohtuasjad C-585/18, C-624/18 ja C-625/18, punkt 145.

Joonis 57. Kõrgeima kohtu esimeeste ametisse nimetamine: täitevvõimu ja parlamendi pädevus(*) (allikas: Euroopa kohtute haldamise nõukodade võrgustik ja ELi kõrgeimate kohtute esimeeste võrgustik⁽¹²⁰⁾)

(*) **Bulgaaria:** Vabariigi Presidendil on õigus panna esitatud kandidaadile veto. Seejärel peab kohtute haldamise nõukoja täiskogu esitatud kandidaatide poolt uuesti hääletama. Kui täiskogu valib tagasi sama kandidaadi, on president kohustatud kandidaadi ametisse nimetama. **Iirimaa:** joonis kajastab valitsuse pädevust. Põhiseaduse artikli 13 lõike 9 (st põhiseadusest tuleneva nõude, mitte tava) kohaselt saab president kasutada ametisse nimetamise õigust üksnes valitsusega konsulteerides. Kui valitsus teeb ettepaneku nõustada presidenti kõrgeima kohtu esimehe ametisse nimetamisel, peab ta kõigepealt arvesse võtma nende isikute kvalifikatsiooni ja sobivust, kes juba töötavad kohtunikuna. **Kreeka:** kõrgeim kohus (lahendab tsiviil- ja kaubandusasju) ja riiginõukogu (lahendab haldusasju): valitakse kõrgeima kohtu aseesimeeste ja kõrgeima kohtu kohtunike hulgast (kelle teenistusstaaz sellel ametikohal on vähemalt neli aastat) või riiginõukogu liikmete (asepresidendid ja volinikud) hulgast. Kõrgeima kohtu ja riiginõukogu esimees: valitsuse (valitsuskabineti) ainupädevuses. Otsust põhjendama ei pea. Kõrgeima kohtu esimehel ja aseesimeestel ei ole seaduse kohaselt lubatud edasikaebust/läbivaatamistootlust esitada. Riiginõukogu aseesimehe või esimehe ametikoha puhul on kohtulik kontroll väga piiratud. **Hispaania:** riigipea (kuningas) peab ametisse nimetava organina kohustuslikus korras järgima kohtute haldamise nõukoja ettepanekuid kohtunike ametisse nimetamise ja edutamise kohta. Kuningal ei ole seega kaalutusõigust ega põhjendamiskohustust. Kuninga otsus tehakse kuningliku dekreediga vormis, see avaldatakse ametlikus väljaandes ja seda ei saa vaidlustada. Edasi saab kaevata (esialgu vaidena, mille kohta teeb otsuse nõukoja täiskogu, ja seejärel kaebusena kõrgeima kohtu halduskolleeegiumile) nõukoja eelneva otsuse esitada kandidaat kohtunikuna ametisse nimetamiseks või edutamiseks. **Itaalia:** Vabariigi President annab kõrgeima kohtunike nõukogu (CSM) või halduskohtute nõukogu (CPGA) ettepanekul, mis on tegelikult siduvad ettepanekud, välja dekreediga vastavalt kõrgeima kohtu esimehe või riiginõukogu esimehe ametisse nimetamise kohta, ilma et tal oleks selles osas kaalutusõigust. **Küpros:** Vabariigi Presidendil ei ole kõrgeima kohtu esimehe ametisse nimetamisel põhiseaduslikku ega õiguslikku kohustust järgida nõuandvat arvamust, kuid üldjuhul ta teeb seda. Seni on kõrgeima kohtu esimeheks nimetatud kõrgeima kohtu vanemliige. **Malta:** ettepanek esitatakse parlamendile. Kõrgeima kohtu esimehe nimetab ametisse president vastavalt parlamendi resolutsioonile vähemalt kahe kolmandiku kõigi parlamendiliikmete nõusolekul. **Madalmaad:** ettepaneku teeb kõrgeim kohus, ametisse nimetab valitsus justiitsministri ettepanekul. **Austria:** liitvabariigi president võib justiitsministri esitatud kandidaadi tagasi lükata, kuid ta ei või ametisse nimetada isikut, kelle kandidatuuri ei ole esitatud. **Leedu:** kandidaat võib taotleda kõrgeimas kohtus valikumenetluse kohtulikku erikontrolli ainult valikukomisjoni arvamuse alusel (see aramus ei ole Vabariigi Presidendile siduv). **Luksemburg:** selles küsimuses puudub siduv õigusnorm, kuid seni ei ole ametisse nimetav organ kunagi kohtu esitatud kandidaadi ametisse nimetamisest keeldunud. **Horvaatia:** konstitutsioonikohus selgitas 23. märtsi 2021. aasta otsuses (U-I-1039/2021), et Vabariigi President saab valiku teha ainult vabale ametikohale kandideerinud kandidaatide hulgast; samas võib president otsustada, et ei paku välja ühtegi kandideerinud kandidaati, teavitades sellest parlamenti. Edutu kandidaat võib taotleda parlamendi otsuse

¹²⁰ Andmed koguti uuendatud küsimustiku kaudu, mille komisjon koostas tihedas koostöös Euroopa kohtute haldamise nõukodade võrgustikuga. Vastused uuendatud küsimustikule liikmesriikidelt, kus puudub kohtute haldamise nõukoda või kes ei ole Euroopa kohtute haldamise nõukodade võrgustiku liikmed, saadi koostöös Euroopa Liidu kõrgeimate kohtute esimeeste võrgustikuga.

l**ä**bivaatamist konstitutsioonikohtus. **Poola:** Vabariigi President ei ole seadusega kohustatud põhjendama kõrgeima kohtu esimehe ametisse nimetamata jätmist. Kõrgeima kohtu esimehe kandidaat ja kõrgeima kohtukoja esimehe kandidaat ei saa otsust edasi kaevata. Vabariigi President ei saa keelduda kõrgeima kohtu esimese esimehe või kohtukoja esimehe ametisse nimetamisest kõrgeima kohtu kohtunike üldkogu poolt valitud kandidaatide hulgast. **Sloveenia:** justiitsminister ega parlament ei pea põhjendama, miks kandidaati ei esitatud / ei nimetatud ametisse. Justiitsnõukogu ei pea oma arvamust kandidaatide kohta põhjendama. Menetlus ei hõlma otsuste või arvamuste kohtulikku kontrolli. **Slovakkia:** kuigi seda ei ole kunagi juhtunud, peaks ametisse nimetav asutus või organ juhul, kui kõrgeima kohtu esimehe kandidaati ametisse ei nimetata, kandidaadile seda põhjendama ning andma võimaluse otsuse läbivaatamiseks kõrgeimas halduskohtus. **Soome:** president põhjendab otsust, kuigi seda seaduses ei mainita. **Rootsi:** valitsus võib otsustada kõrgeima kohtu esimehe kandidaati ametisse mitte nimetada ja valida mõne teise kandidaadi, isegi kui ettepanekuid esitav asutus ei ole tema nime esitanud. Valitud kandidaadi taotlus peab siiski olema üks neist taotlustest, mille on läbi vaadanud kohtunike valikukomisjon.

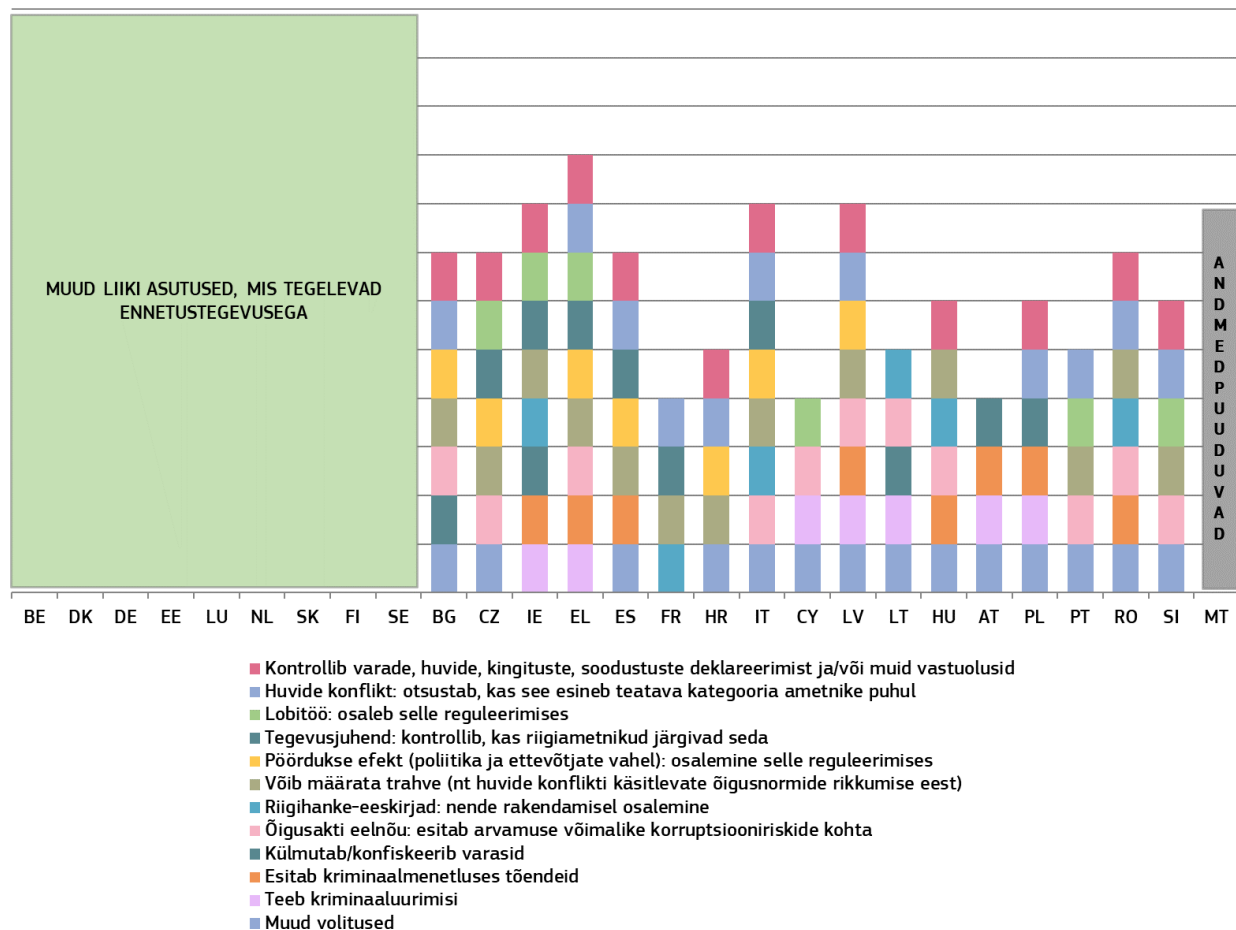
– Korruptsioonivastane võitlus –

Korruptsioon on mitmetahuline nähtus, mida esineb nii avalikus kui ka erasektoris. Sellel on negatiivne mõju jõukusele ja majanduskasvule, sotsiaalsele ühtekuuluvusele ning säästvate arengule. Komisjon teeb järelevalvet riiklike korruptsioonivastaste raamistike üle iga-aastase õigusriigi olukorda käsitleva aruande, samuti Euroopa poolaasta ning riiklike taaste- ja vastupidavuskavade raames. Komisjon esitas 3. mail 2023 teatise korruptsioonivastase võitluse kohta ning ettepaneku võtta vastu direktiiv korruptsioonivastase võitluse kohta kriminaalõiguse abil⁽¹²¹⁾. 2023. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabelis esitatakse esimest korda andmed korruptsiooni ennetamisele spetsialiseerunud asutuste kohta, andes ülevaate selliste asutuste volitustest (joonis 58) ja samade asutuste määramise eeskirjadest (joonis 59). Enamikus liikmesriikides on üks või mitu asutust, mille ülesandeks on korruptsiooni ennetamine. Üheksa liikmesriiki ei ole teatanud spetsiaalse ennetusasutuse olemasolust, vaid pigem asutustest, mis peale oma muude ülesannete tegelevad ka korruptsiooni ennetamisega. Lisaks joonisel esitatud eriasutuste volitustele on (või võib olla) ka teistel riiklikel asutustel muid volitusi korruptsiooni ennetamise valdkonnas.

Joonis 58. Korruptsiooni ennetamisega tegelevate eriasutuste volitused(*) (allikas: Euroopa Komisjon koos riiklike korruptsioonivastase võitluse kontaktisikutega⁽¹²²⁾)

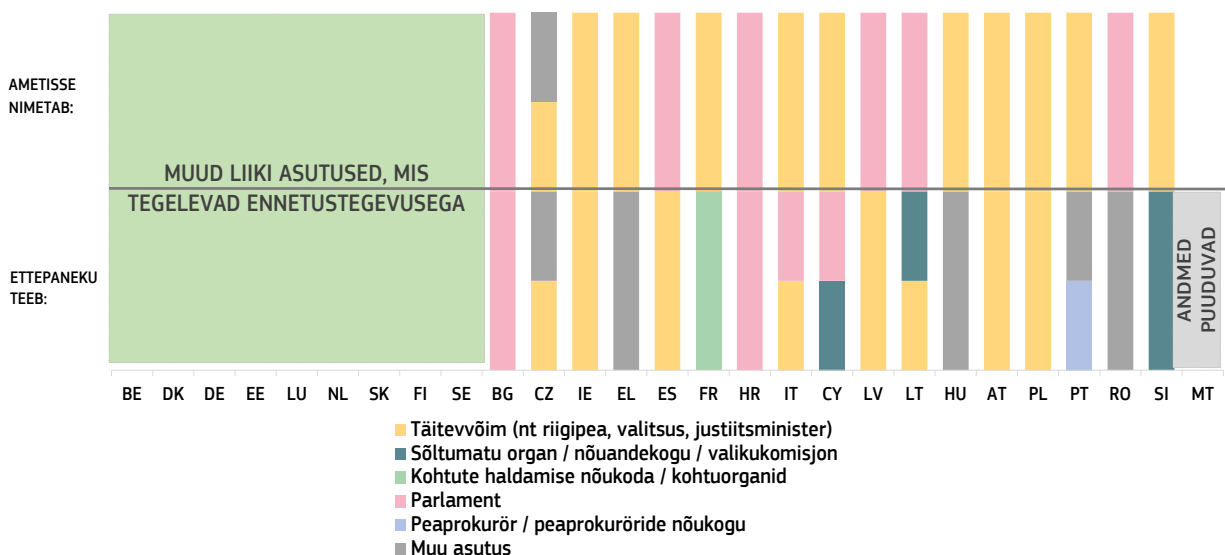
¹²¹ Ettepanek: direktiiv korruptsioonivastase võitluse kohta, COM(2023) 234, ja ühisteatis korruptsioonivastase võitluse kohta, JOIN(2023) 12 final.

¹²² Andmed koguti küsimustiku abil, mille komisjon koostas tihedas koostöös riiklike korruptsioonivastase võitluse kontaktisikutega.

(*) Liikmesriikides on üks või mitu asutust, kes vähemalt mingilgi määral tegelevad korruptsiooni ennetamisega. Selguse ja võrreldavuse huvides on joonisel esitatud iga liikmesriigi puhul ainult ühe korruptsiooni ennetamisele spetsialiseerunud ametiasutuse volitused. Asutused, kelle volitused on esitatud, on loetletud allpool. Mõnes liikmesriigis selliseid asutusi ei ole, teistes on neid aga mitu ja nad on pädevad eri valdkondades. **Belgia:** föderaalne poliitika- ja tugiteenistuse ameti eetika üksus (FOD BOSA/FPS BOSA). **Bulgaaria:** korruptsioonivastase võitluse ja ebaseaduslikult omandatud vara konfiskeerimise komisjon (CCCCFIAP). **Tšehhi:** huvide konflikti ja korruptsioonivastase võitluse osakond (justiitsministeerium). **Iirimaa:** avaliku teenistuse standardite komisjon. Garda National Economic Crime Bureau tegeleb samuti korruptsiooni ennetamisega. **Kreeka:** riiklik läbipaistvusasutus. **Hispaania:** huvide konfliktide büroo. **Prantsusmaa:** korruptsioonivastase võitluse organeid on kaks: L'Agence française anticorruption (AFA) ja la Haute Autorité pour la transparence de la vie publique (HATVP). Neil on teineteist täiendavad funktsioonid korruptsiooni ennetamisel. Joonisel on esitatud AFA volitused. **Horvaatia:** huvide konfliktide lahendamise komisjon. **Itaalia:** riiklik korruptsioonivastase võitluse amet. **Küpros:** sõltumatu korruptsiooni vastu võitlemise asutus. **Läti:** korruptsiooni ennetamise ja selle vastu võitlemise büroo. **Leedu:** korruptsiooni ennetamisega tegeleb kaks asutust: eriuurimistalitus, mille volitused on esitatud joonisel, ja ametnike eetikakomisjon. **Ungari:** korruptsioonivastase võitluse amet. Poliitiliste tippjuhtide varadeklaratsioonide kontrollimise pädevus anti 2022. aastal üle korruptsioonivastase võitluse ametile. Tingimusi käsitleva määruse ja Ungari riikliku taaste- ja vastupidavuskava kohane menetlus hõlmab lisaks reforme, millega laiendatakse korruptsioonivastase võitluse ameti volitusi kontrollida otse kõigi suure rikkumisohuga ametnike varadeklaratsioone, mis on avalikult kättesaadavad, ning mitteavalike varadeklaratsioonide puhul taotlema, et pädevad asutused neid kontrolliks ja edastaksid talle kontrolli tulemused. Korruptsiooni ennetamisega tegeleb veel kaks asutust: riiklik kaitsepolitse ja põhiseaduslikkuse kaitse büroo. **Austria:** föderaalne korruptsioonivastase võitluse büroo (BAK). **Poola:** korruptsioonivastase võitluse keskbüroo. **Portugal:** riiklik korruptsioonivastane mehhanism. **Rumeenia:** riiklik korruptsioonivastase võitluse amet. **Sloveenia:** korruptsiooni ennetamise komisjon. **Rootsi:** korruptsiooni ennetamisel kasutatakse detsentraliseeritud lähenemisviisi ja Rootsi on selle ülesande andnud paljudele eri ametitele ja asutustele.

Joonis 59. Korruptsiooni ennetamisega tegelevate eriasutuste määramine(*) (allikas: Euroopa Komisjon koos riiklike korruptsioonivastase võitluse kontaktisikutega⁽¹²³⁾)

(*) Liikmesriikides on üks või mitu asutust, kes mingilgi määral tegelevad korruptsiooni ennetamisega. Selguse ja võrreldavuse huvides on joonisel esitatud iga liikmesriigi puhul ainult ühe korruptsiooni ennetamisele spetsialiseerunud ametiasutuse volitused. Asutused, kelle volitused on esitatud, on loetletud allpool. Mõnes liikmesriigis selliseid asutusi ei ole, teistes on neid aga mitu. **Belgia:** föderaalne poliitika- ja tugiteenistuse ameti eetika üksus (FOD BOSA/FPS BOSA). **Bulgaaria:** korruptsioonivastase võitluse ja ebaseaduslikult omandatud vara konfiskeerimise komisjon (CCCFIAP). **Tšehhi:** huvide konflikti ja korruptsioonivastase võitluse osakond (justiitsministeerium). **Iirimaa:** avaliku teenistuse standardite komisjon. Garda National Economic Crime Bureau tegeleb samuti korruptsiooni ennetamisega. **Kreeka:** riiklik läbipaistvusasutus. **Hispaania:** huvide konfliktide büroo. **Prantsusmaa:** korruptsioonivastase võitluse organeid on kaks: L'Agence française anticorruption (AFA) ja la Haute Autorité pour la transparence de la vie publique (HATVP). Neil on teineteist täiendavad funktsioonid korruptsiooni ennetamisel. Joonis kajastab AFA määramist. **Horvaatia:** huvide konfliktide lahendamise komisjon. **Itaalia:** riiklik korruptsioonivastase võitluse amet. **Küpros:** sõltumatu korruptsiooni vastu võitlemise asutus. **Läti:** korruptsiooni ennetamise ja selle vastu võitlemise büroo. **Leedu:** korruptsiooni ennetamisega tegeleb kaks asutust: eriuurimistalitus, mille volitused on esitatud joonisel, ja ametnike eetikakomisjon. **Ungari:** korruptsioonivastase võitluse amet. Korruptsioonivastase võitluse ameti direktori ja asedirektorid nimetab ametisse Vabariigi President riigikontrolöri ettepanekul kuueks aastaks. **Austria:** föderaalne korruptsioonivastase võitluse büroo (BAK). **Poola:** korruptsioonivastase võitluse keskbüroo. **Portugal:** riiklik korruptsioonivastane mehhanism. **Rumeenia:** riiklik korruptsioonivastase võitluse amet. **Sloveenia:** korruptsiooni ennetamise komisjon. **Rootsi:** korruptsiooni ennetamisel kasutatakse detsentraliseeritud lähenemisviisi ja Rootsi on selle ülesande andnud paljudele eri ametitele ja asutustele.

Prokuratuuri tähtsus kriminaalkohtusüsteemis ja kriminaalasjades tehtavas liikmesriikidevahelises koostöös on suur. Liikmesriikide prokuratuuride nõuetekohane toimimine on otsustava tähtsusega tulemuslikus võitluses kuritegevusega, sealhulgas majandus- ja finantskuritegevusega, nagu rahapesu ja korruptsioon. Euroopa vahistamismääruse kohta tehtud raamotsust⁽¹²⁴⁾ käsitleva Euroopa Kohtu praktika järgi võib prokuratuuri pidada Euroopa vahistamismäärust andvaks liikmesriigi õigusasutuseks, kui ta saab tegutseda sõltumatult ja puudub oht, et ta saab konkreetsel

¹²³ Andmed koguti küsimustiku abil, mille komisjon koostas tihedas koostöös riiklike korruptsioonivastase võitluse kontaktisikutega.

¹²⁴ Nõukogu raamotsus 2002/584/JSK Euroopa vahistamismääruse ja liikmesriikidevahelise üleandmiskorra kohta (EÜT L 190, 18.7.2002, lk 1).

juhul otseselt või kaudselt korraldusi või juhiseid näiteks selliselt täitevvõimu esindajalt nagu justiitsminister⁽¹²⁵⁾. ELi liikmesriikide prokuratuuride korraldus on erinev ja puudub kõiki liikmesriike hõlmav ühtne mudel. Euroopa Nõukogu on märganud, et üldjuhul eelistatakse siiski pigem sõltumatut prokuratuuri kui prokuratuuri, mis allub täitevvõimule või on sellega seotud⁽¹²⁶⁾. Euroopa prokuröride konsultatiivkomitee sõnul on tulemuslik ja sõltumatu prokuratuur, mis on pühendunud õigusemõistmisel õigusriigi põhimõtte ja inimõiguste kaitsmisele, üks demokraatliku riigi tugisambaid⁽¹²⁷⁾.

Korruptsioon on sageli keeruline kuritegu ning selle uurimine ja selle eest vastutusele võtmine võivad eeldada spetsialiseerumist. Seda tunnistatakse ka komisjoni ettepanekus võtta vastu direktiiv korruptsioonivastase võitluse kohta kriminaalõiguse abil ja ÜRO korruptsioonivastases konventsioonis⁽¹²⁸⁾. Joonisel 60 antakse ülevaade korruptsiooni uurimisele ja selle eest süüdistuse

¹²⁵ Kohtuotsus, Euroopa Kohus, 27. mai 2019, OG ja PI (Lübecki ja Zwickau prokuratuur), liidetud kohtuasjad C-508/18 ja C-82/19 PPU, ECLI:EU:C:2019:456, punktid 73, 74 ja 88; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 27. mai 2019, C-509/18, ECLI:EU:C:2019:457, punkt 52; vt ka kohtuotsus, Euroopa Kohus, 12. detsember 2019, Parquet général du Grand-Duché de Luxembourg ja Openbaar Ministerie (Lyoni ja Tours'i prokuratuur), liidetud kohtuasjad C-566/19 PPU ja C-626/19, ECLI:EU:C:2019:1077; Openbaar Ministerie (Rootsi prokuratuur), C-625/19 PPU, ECLI:EU:C:2019:1078, ja Openbaar Ministerie (Brüsseli prokuratuur), C-627/19 PPU, ECLI:EU:C:2019:1079; kohtuotsus, Euroopa Kohus, 24. november 2020, AZ, C-510/19, ECLI:EU:C:2020:953, punkt 54. Vt ka kohtuotsus, Euroopa Kohus, 10. november 2016, Kovalkovas, C-477/16 PPU, punktid 34 ja 36, ECLI:EU:C:2016:861, ning kohtuotsus, Euroopa Kohus, 10. november 2016, Poltorak, C-452/16 PPU, ECLI:EU:C:2016:858, punkt 35, mis käsitleb kohtuvõimu mõistet, „keda [...] tuleb õigusriigi toimimist iseloomustava võimude lahususe põhimõtte kohaselt täitevvõimust eristada“. Vt ka arvamus nr 13(2018) prokuröride sõltumatusest, aruandluskohustusest ja eetikast, mille võttis vastu Euroopa prokuröride konsultatiivkomitee (CCPE), soovitus xii.

¹²⁶ Aruanne „Report on European Standards as regards the Independence of the Judicial System: Part II – the Prosecution Service“ (CDL-AD(2010)040-e), mille Veneetsia komisjon võttis vastu oma 85. täiskogu istungil Veneetsias 17.–18. detsembril 2010, punkt 26.

¹²⁷ Peale selle peavad demokraatlikus ühiskonnas nii kohtud kui ka uurimisasutused jääma poliitilisest survest vabaks. Sõltumatus tähendab seda, et prokurörid saavad õiguse ja õigusriigi põhimõtte täieliku järgimise ja kohaldamise tagamiseks täita oma ülesandeid ilma ebaseadusliku sekkumiseta ning et neile ei avaldata mingit poliitilist survet ega ebaseaduslikku mõju. Sõltumatuse põhimõtet ei kohaldata üksnes prokuratuuri kui terviku suhtes, vaid ka selle organite ja üksikute prokuröride puhul. Hoolimata sellest, milline on liikmesriigi kohtusüsteemi mudel või millised on selle aluseks olevad õigustraditsioonid, peavad liikmesriigid Euroopa normide järgi võtma tulemuslikke meetmeid kandmaks hoolt selle eest, et prokuröridele on tagatud oma kohustuste ja ülesannete täitmiseks piisavad õiguslikud ja korralduslikud tingimused ning nad saavad teha oma tööd ilma põhjendamatu sekkumiseta. Vt Euroopa prokuröride konsultatiivkomitee arvamus nr 15 (2020) prokuröride rolli kohta hädaolukordades, eelkõige pandeemia korral; arvamus nr 16 (2021), mis käsitleb rahvusvaheliste kohtute ja lepingute järelevalveorganite otsuste mõju prokuröride reaalsele sõltumatusele, punkt 13. Vt ka soovitus Rec(2000)19 prokuratuuri rolli kohta kriminaalõiguse süsteemides, mille Euroopa Nõukogu ministrite komitee võttis vastu 6. oktoobril 2000 (edaspidi „2000. aasta soovitus“), punktid 4, 11 ja 13; Euroopa prokuröride konsultatiivkomitee (CCPE) arvamus nr 13(2018) prokuröride sõltumatusest, aruandluskohustusest ja eetikast, soovitused i ja iii; Riikide korruptsioonivastane ühendus (GRECO), neljas hindamisvoor „Korruptsiooni ennetamine – parlamendiliikmed, kohtunikud ja prokurörid“; väga paljudes soovitustes palutakse võtta kasutusele kord, millega kaitsta prokuratuuri lubamatu mõju ja sekkumise eest kriminaalasjade uurimise.

¹²⁸ ÜRO korruptsioonivastase konventsiooni artikkel 36: „Konventsiooniosalised tagavad kooskõlas oma õigussüsteemi põhimõtetega sellise asutuse asutuste või isikute olemasolu, kes on spetsialiseerunud korruptsiooni vastu võitlemisele õiguskaitse meetmetega. Kooskõlas konventsiooniosalise õiguspõhimõtetega peab nimetatud asutusele, asutustele või isikutele olema tagatud vajalik iseseisvus, et võimaldada neil täita oma ülesandeid tõhusalt ning vabana lubamatutest mõjutustest. Nimetatud isikud ja asutuse või asutuste töötajad peaksid olema asjakohaselt koolitatud ning neil peaks olema piisavalt vahendeid oma ülesannete täitmiseks.“

esitamisele spetsialiseerunud asutustest. Kuigi kõigis liikmesriikides võivad tavalised politseiorganid ja prokuratuurid teatavaid korruptsioonivorme uurida ja nende eest süüdistusi esitada, on pea kõigis liikmesriikides ka mingit sorti eripolitsei, kes uurib konkreetseid korruptsioonijuhtumeid, näiteks kui need on raskemad, keerulisemad või seotud teatava kategooria kahtlusalustega. Nende korruptsioonijuhtumite puhul korruptsiooni eest süüdistuste esitamiseks on kõigil liikmesriikidel peale seitsme olemas eriprokurörid.

Joonis 60. Korruptsiooni uurimise ja selle eest süüdistuse esitamisega tegelevad asutused – ülevaade(*) (allikas: Euroopa Komisjon koos riiklike korruptsioonivastase võitluse kontaktisikutega⁽¹²⁹⁾)

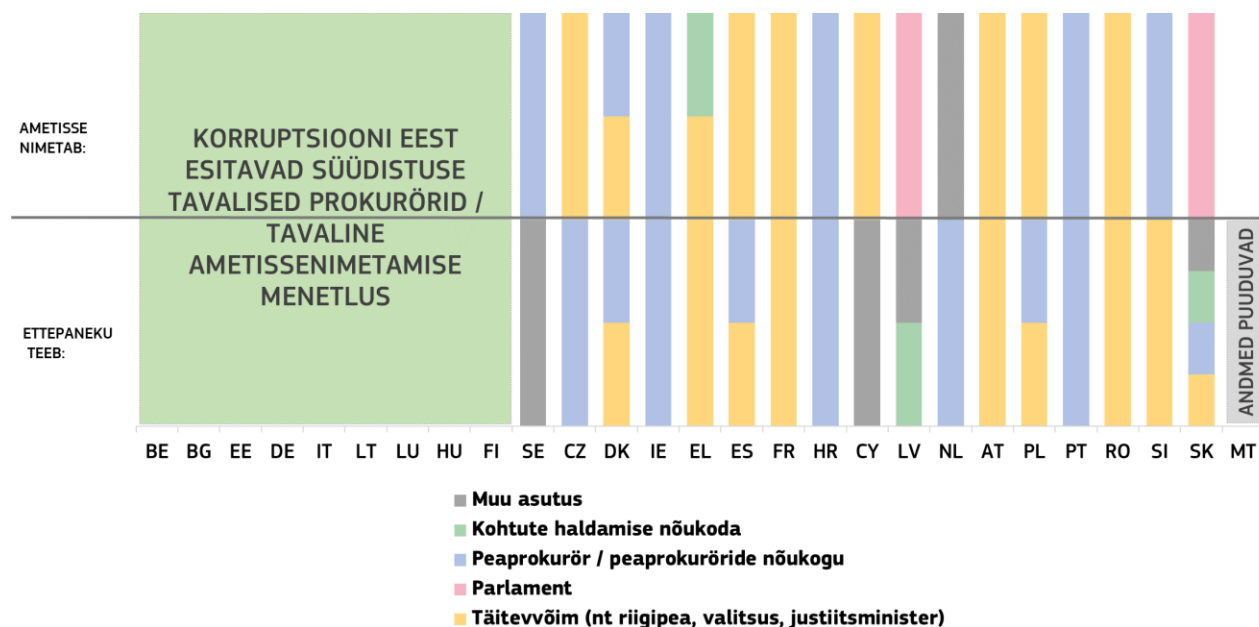
Liikmesriik		BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE
Politsei	Korruptsiooni uurivad tavalised politseiametnikud	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	Korruptsiooni uurivad eripolitseiametnikud	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Prokuratuur	Korruptsiooni eest esitavad süüdistuse tavalised prokurörid	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
	Korruptsiooni eest esitavad süüdistuse eriprokurörid		●	●	●	●			●	●	●	●		●	●		●	●		●	●	●	●	●	●	●	●	●

(*) **Hispaania:** korruptsiooni uurimisele on spetsialiseerunud kaks õiguskaitseasutust: riikliku politseiameti majandus- ja maksukuritegude osakond – *Cuerpo Nacional de Policía, Unidad Central de Delincuencia Económica y Fiscal (UDEP)* ja rahvuskaardi keskne tegevusüksus (UCO) – *Guardia civil, Unidad Central Operativa (UCO)*. **Itaalia:** ainult korruptsiooni uurimisele ja selle eest vastutusele võtmisele spetsialiseerunud prokuratuur puudub. Mõne prokuratuuri juurde on siiski loodud töörühmad, mis on spetsialiseerunud avaliku halduse vastastele kuritegudele, mille hulka võib kuuluda ka korruptsioon.

Joonisel 61 on kirjeldatud korruptsioonivastasele võitlusele spetsialiseerunud prokuratuuride juhtide ametisse nimetamise korda (kui sellised asutused on olemas). 12 liikmesriigis ei ole eriprokuratuuri või kui see on olemas, siis määratakse selle juht ametisse tavapärase korra kohaselt, mida kohaldatakse juhtide või prokuröride ametisse nimetamisel.

¹²⁹ Andmed koguti küsimustiku abil, mille komisjon koostas tihedas koostöös riiklike korruptsioonivastase võitluse kontaktisikutega.

Joonis 61. Korruptsioonile spetsialiseerunud prokuratuuride juhtide ametisse nimetamise kord(*) (allikas: Euroopa Komisjon koos riiklike korruptsioonivastase võitluse kontaktisikutega¹³⁰)

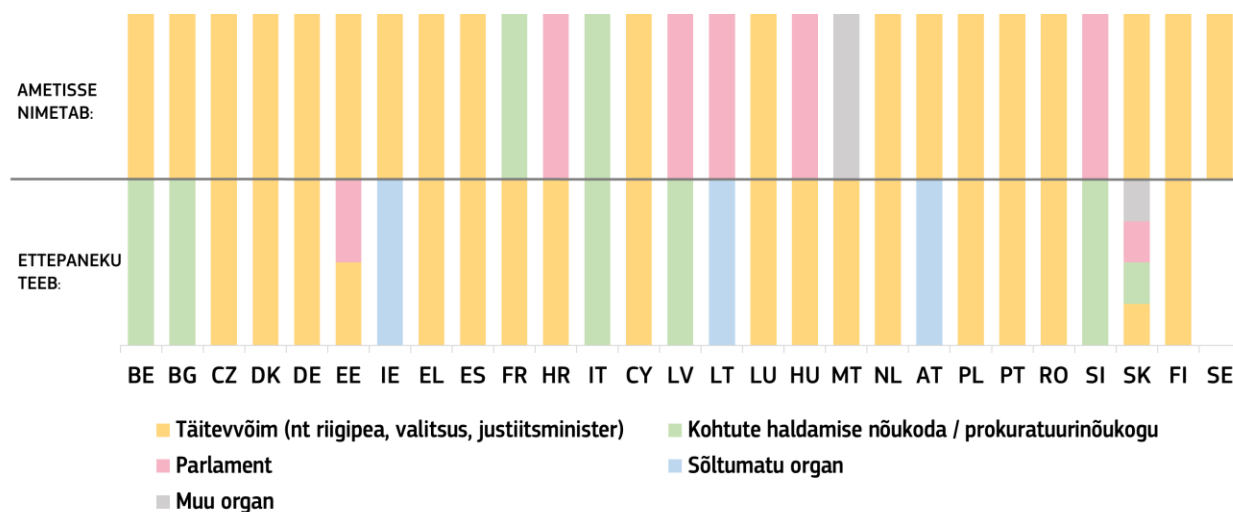

(*) Joonisel keskendutakse üksnes liikmesriikidele, kus on korruptsiooni tõkestamisele spetsialiseerunud prokuratuurid, olenemata spetsialiseerumise tasemest. See sisaldab teistsugust teavet kui eelmine joonis, mis annab üldisema ülevaate spetsialiseerumisest. **Tšehhi:** prokuratuurid. **Taani:** riiklik kuritegevuse vastane eriuksus. **Iirimaa:** altkäemaksu ja korruptsiooni vastase võitluse üksus, Garda riiklik majanduskuritegude büroo. **Kreeka:** finantsprokuratuur. **Hispaania:** korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise eriprokuratuur. **Horvaatia:** riigiprokuratuur, korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise amet (USKOK). Horvaatia Vabariigi justiits- ja riigihalduse minister ja riigiprokuratuuri nõukogu esitavad ametisse nimetamise menetluses oma arvamuse. **Prantsusmaa:** Parquet national financier (PNF). **Küpros:** peaprokuratuuri haldusalasse kuuluv ja asjaomaste asutuste eriametnikest moodustatud korruptsioonivastane tööühm. **Läti:** peaprokuratuuri korruptsioonivastase võitluse koordineerimise osakonnad ja peaprokuratuuri väärkäitumise uurimisega tegelev prokuratuur. **Madalmaad:** prokuratuuri korruptsioonivastase üksusega seotud prokurörid täidavad tööülesandeid iseseisvalt. Kõik prokurörid valib (ja nende kandidaadid esitab) prokuratuur. Nad nimetatakse ametisse kuningliku dekreediga, kuid see on formaalsus (kuningas ei sekku prokuröride valikumenetlusse). **Austria:** majanduskuritegude ja korruptsiooni vastu võitlemise kesiprokuratuur (WKStA). **Poola:** riigiprokuratuuri organiseeritud kuritegevuse ja korruptsioonivastase võitluse osakond. **Portugal:** riigiprokuratuur – kriminaaluurimise ja süüdistuse esitamise keskosakond (DCIAP). **Rumeenia:** riiklik korruptsioonivastase võitluse amet. **Sloveenia:** Sloveenia Vabariigi eriprokuratuur. **Slovakkia:** eriprokuratuur. **Rootsi:** riiklik korruptsioonivastane üksus (Riksenheten mot Korruption).

Joonisel 62 on esitatud ülevaade organitest ja asutustest, kes esitavad peaprokuröri kandidaate, neid ametisse nimetavatest asutustest ja asutustest, kellega konsulteeritakse.

¹³⁰ Andmed koguti küsimustiku abil, mille komisjon koostas tihedas koostöös riiklike korruptsioonivastase võitluse kontaktisikutega.

Joonis 62. Peaprokuröri kandidaadi esitamine ja ametisse nimetamine(*) (allikas: Euroopa Komisjon koos rahapesu ja terrorismi rahastamist käsitleva eksperdirühmaga¹³¹)

(*) **Bulgaaria:** esialgseid kandideerimisettepanekuid teevad vähemalt kolm kohtute haldamise nõukoja prokuröride koja liiget ja justiitsminister. Pärast valikumenetlust saadab kohtute haldamise nõukoja täiskogu ühe kandidaadi ametisse nimetamise ametliku ettepaneku Vabariigi Presidendile, kes seejärel nimetab ametisse peaprokuröri. Presidendil on õigus esitatud kandidaadile veto panna. Seejärel peab kohtute haldamise nõukoja täiskogu esitatud kandidaatide nimekirja üle uuesti hääletama. Kui täiskogu valib sama kandidaadi, on president kohustatud ta ametisse nimetama. **Tšehhi:** justiitsminister/justiitsministeerium esitab peaprokuröri kandidaadi ja valitsus nimetab ta ametisse. **Taani:** justiitsminister/justiitsministeerium esitab peaprokuröri kandidaadi ja valitsuse värbamiskomisjon nimetab ta ametisse. **Saksamaa:** riigi peaprokuröri nimetab ametisse Saksamaa president föderaalsete justiitsministri ettepanekul ja liidunõukogu nõusolekul. **Eesti:** riigi peaprokuröri nimetab ametisse Vabariigi Valitsus valdkonna eest vastutava ministri ettepanekul ja pärast Riigikogu õiguskomisjoni arvamuse kaalumist. **Iirimaa:** ametisse kandideerijad valib välja komisjon, mis koosneb ülemkohtunikust, advokaatuuri esimehest, õigusliidu presidendist, valitsuse peasekretärist ja peaprokuratuuri peadirektorist, avaliku konkursi ja vestluse teel. **Kreeka:** justiitsminister/justiitsministeerium esitab peaprokuröri kandidaadi ja kohtute haldamise nõukoda nimetab ta ametisse ja see kinnitatakse presidendi dekreediga. **Prantsusmaa:** ametisse nimetamise ettepaneku teeb justiitsminister kohtute haldamise nõukoja eelneva mittediduva arvamuse alusel. **Horvaatia:** ettepaneku teeb valitsus, ametisse nimetab parlament pädeva parlamendikomisjoni arvamuse põhjal. **Itaalia:** ametisse nimetamise otsuse teeb justiitsminister nõukoja ettepanekul, andes välja ministri dekreedid, ilma et tal oleks õigust jätta peaprokuröri kandidaat ametisse nimetamata. **Küpros:** riigipea esitab peaprokuröri kandidaadi ja nimetab ta ametisse. **Läti:** ametisse nimetamise ettepaneku teeb justiitsnõukogu; ametisse nimetamise otsuse teeb parlament. **Leedu:** ametisse nimetamise ettepaneku teeb prokuröride valikukomisjon (kuhu kuulub kaks kollegiaalnõukogu nimetatud prokuröri, kaks peaprokuröri nimetatud prokuröri ja kolm liiget, kelle nimetavad vastavalt Vabariigi President, seimi spiiker ja peaminister). **Luksemburg:** minister/justiitsministeerium esitab peaprokuröri kandidaadi ja suurhertsog nimetab ta ametisse. Menetlus muutub alates 1. juulist 2023, kui hakkab tööle kohtute haldamise nõukoda. **Madalmaad:** ametisse nimetamise otsus tehakse kuningliku dekreediga (kohustus järgida ettepanekut kandidaadi prokuröri ametikohale nimetamise kohta). Ametist tagandamise otsus tehakse kuningliku dekreediga. **Austria:** ametisse nimetamise ettepaneku teeb sõltumatu personalikomisjon. Ametisse nimetamise otsuse teeb justiitsminister liitvabariigi presidendilt saadud volituse alusel. **Poola:** ametisse nimetamise ettepaneku ja otsuse teeb justiitsminister, kes on ühtlasi ka peaprokurör. Ametisse nimetab ja ametist vabastab Poola Vabariigi President peaministri ettepanekul. **Rumeenia:** peaprokuröri kandidaadi esitab justiitsminister/justiitsministeerium ja riigipea nimetab ta ametisse. **Sloveenia:** ettepaneku teeb riiklik prokuratuurinõukogu, ametisse nimetab parlament valitsuse arvamuse alusel. **Slovakkia:** ühe ettepaneku peaprokuröri kandidaadi valimiseks võivad riiginõukogule esitada parlamendi liige, justiitsminister, ombudsman, Slovaki Vabariigi prokuröride nõukogu, advokaatide kutseorganisatsioon, Slovaki

¹³¹ Andmed koguti uuendatud küsimustiku kaudu, mille komisjon koostas tihedas koostöös rahapesu ja terrorismi rahastamist käsitleva eksperdirühmaga.

Vabariigis asuva ülikooli õigusteaduskond ning Slovakkia Teaduste Akadeemia Riigi- ja Õigusinstituut. **Rootsi:** ettepanekuid esitav asutus puudub.

– Konstitutsioonikohtud –

Põhiseaduslikkuse järelevalve on põhiseadusliku demokraatia kontrolli- ja tasakaalustussüsteemi oluline osa. Konstitutsioonikohtute tähtsus liidu õiguse tulemuslikul kohaldamisel on suur, nad tagavad ELi õiguskorra terviklikkuse ja määravad kindlaks õigusriigi aluspõhimõtted. Juba 1970. aastal tunnustas Euroopa Kohus liikmesriikide ühiseid põhiseaduslikke tavasid Euroopa põhiõiguste kaitse alusena⁽¹³²⁾. Hiljuti juhtis Euroopa Kohus tähelepanu sellele, et liidu asutamislepingutest lähtudes Euroopa Kohtu praktikas välja töötatud õigusriigi põhimõtted põhinevad ühistel väärtustel, mida tunnustavad ja millest lähtuvad oma õiguskordades ka liikmesriigid⁽¹³³⁾.

Kohtute korraldus, sealhulgas konstitutsioonikohtu asutamine, koosseis ja toimimine, kuulub liikmesriikide pädevusse⁽¹³⁴⁾. Lisaks võivad olemasolevad konstitutsioonikohtud, kuid ei pruugi olla osa kohtusüsteemist. Kuid nagu Euroopa Kohus on märkinud, peavad liikmesriigid selle pädevuse teostamisel täitma oma kohustusi, mis tulenevad liidu õigusest ja eelkõige väärtustest, millel liit rajaneb⁽¹³⁵⁾. Ka Veneetsia komisjon on märkinud, et puudub üldine nõue asutada konstitutsioonikohtu⁽¹³⁶⁾. Joonisel 63 on esitatud esimene ülevaade eri lahendustest, mida liikmesriigid on kasutanud põhiseaduslike õiguste kaitse tagamiseks kõrgeimas kohtuastmes.

¹³² Kohtuotsus, Euroopa Kohus, 17. detsember 1970, Internationale Handelsgesellschaft, 11/70, ECLI:EU:C:1970:114.

¹³³ Kohtuotsus, Euroopa Kohus, 16. veebruar 2022, *Ungari vs. parlament ja nõukogu*, C-156/21, ECLI:EU:C:2022:97, punkt 237, ning kohtuotsus, Euroopa Kohus, 16. veebruar 2022, *Poola vs. parlament ja nõukogu*, C-157/21, ECLI:EU:C:2022:98, punkt 291.

¹³⁴ Kohtuotsus, Euroopa Kohus, 20. aprill 2021, Repubblika, C-896/19, ECLI:EU:C:2021:31.

¹³⁵ Kohtuotsus, Euroopa Kohus, 22. veebruar 2022, [*RS \(konstitutsioonikohtu otsuste mõju\)*](#), C-430/21, ECLI:EU:C:2022:99, punkt 38.

¹³⁶ Veneetsia komisjon, „Veneetsia komisjoni arvamuste, aruannete ja uuringute kogu põhiseadusliku õiguse kohta“, lk 6.

Joonis 63. Konstitutsioonikohtuna tegutsev kõrgeima astme kohus(*) (allikas: Euroopa Komisjon)

Liikmesriik	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL ¹	PT	RO	SI	SK	FI	SE
Konstitutsioonikohus	●	●	●		●				●		●	●		●	●	●	●	●		●	●	●	●	●	●		
Kõrgeim kohus				●		●	●	●					●						●							●	●
Kõrgeim halduskohus								●																		●	●
Eraldiseisva kohtuna, mitte kõrgeima astme kohtuna tegutsev konstitutsioonikohus										●																	

¹ Tuleb meenutada, et 15. veebruaril 2023 otsustas komisjon kaevata Poola Euroopa Kohtusse, kuna Poola konstitutsioonikohus rikkus oma kohtupraktikaga liidu õigust. Komisjon on muu hulgas arvamisel, et kõnealune konstitutsioonikohus ei vasta varem seadusega kehtestatud sõltumatu ja erapoletu kohtu nõudele, arvestades kohtunike ebakorrektset ametisse nimetamist juba hõivatud ametikohtadele ja praeguse esimehe ametisse nimetamise korra rikkumisi.

(*) Selles tabelis on silmas peetud järgmisi kohtuid: **Belgia:** Cour constitutionnelle, Grondwettelijk Hof (Belgia konstitutsioonikohus). **Bulgaaria:** Конституционен съд на Република България (Bulgaaria Vabariigi konstitutsioonikohus). **Tšehhi:** Ústavní soud (Tšehhi Vabariigi konstitutsioonikohus). **Taani:** Højesteret (Taani kõrgeim kohus). **Saksamaa:** Bundesverfassungsgericht (Saksamaa Liitvabariigi konstitutsioonikohus). Kõik kohtud on pädevad kontrollima õigusaktide põhiseaduslikkust. Kontrollitakse, kas õigusakt on vastu võetud põhiseaduses ja parlamendi kodukorras sätestatud korras ning kas akti sisu on põhiseadusega kooskõlas. **Eesti:** Riigikohus (põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium ja riigikohtu üldkogu). **Iirimaa:** Cúirt Uachtarach na hÉireann (Iirimaa kõrgeim kohus). **Kreeka:** Areios Pagos (kõrgeim kohus) ja Symvoulío Tis Epikrateias (Kreeka kõrgeima halduskohtuna tegutsev riiginõukogu). Konstitutsioonikohus puudub. Igal kohtunikul on õigus kontrollida seaduse põhiseaduslikkust (põhiseaduse artikli 87 lõige 2: „Kohtunike suhtes kohaldatakse ainult põhiseadust ja seadusi; mingil juhul ei ole nad kohustatud järgima õigusnorme, mis on vastu võetud põhiseadusevastaselt“). **Hispaania:** Tribunal Constitucional de España (Hispaania konstitutsioonikohus). **Prantsusmaa:** Conseil constitutionnel (konstitutsioonikohus). **Horvaatia:** Ustavni sud Republike Hrvatske (Horvaatia Vabariigi konstitutsioonikohus). **Itaalia:** Corte Costituzionale (konstitutsioonikohus). **Küpros:** Ανωτάτο Δικαστήριο (Küprose Vabariigi kõrgeim kohus). **Läti:** Latvijas Republikas Satversmes tiesa (Läti Vabariigi konstitutsioonikohus). **Leedu:** Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (Leedu Vabariigi konstitutsioonikohus). **Luksemburg:** Cour constitutionnelle de Luxembourg (Luksemburgi konstitutsioonikohus). **Ungari:** Alkotmánybíróság (Ungari konstitutsioonikohus). Kõik kohtud võivad teha põhiseaduslikkuse detsentraliseeritud vormis järelevalvet vahetult kohaldatavate lepingute suhtes. **Malta** Il-Qorti Kostituzzjonali (konstitutsioonikohus). **Madalmaad:** Hoge Raad der Nederlanden (Madalmaade kõrgeim kohus). Madalmaade kõrgeim kohus tegutseb kassatsioonikohtuna tsiviil-, kriminaal- ja maksuasjades. **Austria:** Verfassungsgerichtshof (Austria konstitutsioonikohus). **Poola:** Trybunał Konstytucyjny (Poola konstitutsioonikohus). **Portugal:** Tribunal Constitucional (konstitutsioonikohus). **Rumeenia:** Curtea Constituțională (Rumeenia konstitutsioonikohus). **Sloveenia:** Ustavno sodišče Republike Slovenije (Sloveenia Vabariigi konstitutsioonikohus). **Slovakkia:** Ústavný súd Slovenskej republiky (Slovaki Vabariigi konstitutsioonikohus). **Soome:** Korkein oikeus ja Korkein hallinto-oikeus (Soome kõrgeim kohus ja kõrgeim halduskohus). Soomes ei ole konstitutsioonikohut. Kõik kohtud võivad konkreetsete asjade puhul teha põhiseaduslikkuse järelekontrolli, kusjuures kõrgeim kohus ja kõrgeim halduskohus on igas kohtusüsteemi harus kõrgeima astme kohus. **Rootsi:** Högsta Domstolen Högsta och Förvaltningsdomstolen (Rootsi kõrgeim kohus ja kõrgeim halduskohus). Kõik kohtud võivad konkreetsete kohtuasjade lahendamisel kontrollida seaduste vastavust põhiseadusele või kõrgemalseivatele õigusaktidele ning peavad jätma kohaldamata kõik vastuolus olevad õigusnormid.

Nendele konstitutsioonikohtutele määratud pädevusvaldkonnad on samuti erinevad ning selles suhtes ei kohaldata ühtegi Euroopa normi. Praktika näitab, et konstitutsioonikohtute peamine ülesanne vaadata läbi õigusakte ja -norme on mõnes liikmesriigis seotud ka õigusaktide eelnõude läbivaatamisega¹³⁷). Mõnel pool võimaldavad siseriiklikud õigusaktid füüsilistel ja juriidilistel isikutel pöörduda konstitutsioonikohtu poole; see õigus võib olla piiratud juhtumitega, kus üldkohaldatavad õigusaktid on väidetavalt põhiseadusega vastuolus, samal ajal kui muudel juhtudel võib see hõlmata ka õigust vaidlustada üksikuid õigusakte. Joonisel 64 on esitatud ülevaade liikmesriikide kõrgeimate konstitutsioonikohtute erinevatest pädevusvaldkondadest, keskendudes neile ühiselt omistatud valitud pädevusvaldkondadele.

Joonis 64. Konstitutsioonikohtuna tegutsevate kõrgeima astme kohtute valitud pädevusvaldkonnad(*) (allikas: Euroopa Komisjon)

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL ¹	PT	RO	SI	SK	FI	SE
Seaduseelnõude põhiseadusele vastavuse kontroll						•	•		•	•							•				•	•	•	•		•	
Seaduste ja muude üldkohaldatavate õigusnormide põhiseadusele vastavuse kontroll	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
(Füüsiliste või juriidiliste) isikute kaebus konstitutsioonikohtule, millega vaidlustatakse nende konkreetses juhtumis kohaldatud üldkohaldatav õigusnorm	•		•		•		•		•	•	•			•	•		•	•			•		•	•			
(Füüsiliste või juriidiliste) isikute kaebus konstitutsioonikohtule, millega vaidlustatakse ametiasutuse akt (sealhulgas kohtulahendid), mis mõjutab otseselt nende õigusi			•		•		•		•					•			•	•		•					•		

¹ Tuleb meenutada, et 15. veebruaril 2023 otsustas komisjon kaevata Poola Euroopa Kohtusse, kuna Poola konstitutsioonikohus rikkus oma kohtupraktikaga liidu õigust. Komisjon on muu hulgas arvanud, et kõnealune konstitutsioonikohus ei vasta varem seadusega kehtestatud sõltumatu ja erapooletu kohtu nõudele, arvestades kohtunike ebakorrektselt ametisse nimetamist juba hõivatud ametikohtadele ja praeguse esimehe ametisse nimetamise korra rikkumisi.

(*) **Tšehhi:** konstitutsioonikohus teostab eelkontrolli ainult siis, kui hinnatakse rahvusvahelise lepingu vastavust põhiseadusele ja põhiseaduslikele õigusaktidele. Üksikisik võib üldnormi konstitutsioonikohtus vaidlustada ainult teatud asjaoludel. **Taani:** kõik kohtud võivad kontrollida õigusaktide põhiseadusele vastavust. Kontrollitakse, kas õigusakt on vastu võetud põhiseaduses ja parlamendi kodukorras sätestatud korras ning kas akti sisu on põhiseadusega kooskõlas. **Iirimaa:** põhiseaduse artiklis 26 on sätestatud, et Iirimaa president võib esitada seaduseelnõud kõrgeimale kohtule arvamuse saamiseks selle põhiseadusele vastavuse kohta. **Kreeka:** konstitutsioonikohus puudub. Igal kohtunikul on õigus ja kohustus kontrollida õigusaktide põhiseadusele vastavust (detsentraliseeritud põhiseaduslikkuse järelevalve). Kohus võib tunnistada uuritava õigusakti üksnes asjaomases kohtuasjas mittekohaldatavaks. **Hispaania:** konstitutsioonikohus võib esitada eelkaebusi põhiseadusvastasuse kohta seoses autonoomiasutuste muutmise ettepanekutega. **Itaalia:** iga üld- ja halduskohtunik võib tõstatada küsimuse tema menetluses olevas kohtuasjas kohaldatavate normide põhiseadusele vastavuse kohta. Valitsus ja piirkondlikud omavalitsused võivad pöörduda põhiseaduslikkuse küsimusega otse Euroopa Kohtusse, väites, et tema põhiseadusega tagatud pädevust on rikutud. **Luksemburg:** põhiseadusele vastavuse kontrolli võib algatada, kui pool tõstatab üld- või halduskohtus küsimuse õigusakti vastavuse kohta põhiseadusele. **Küpros:** alates 2023. aasta juulist on Küprosel konstitutsioonikohus (Αν τὰτο Συνταγματικό Δικαστήριο). Õigusaktidega on ette nähtud süsteem, mille kohaselt üldkohtud esitavad konstitutsioonikohtule õigusakti põhiseadusele vastavusega seotud küsimused. Konstitutsioonikohus ei saa üksikuid kaebusi läbi vaadata. **Ungari:** seaduseelnõude eelkontrolli võib taotleda

¹³⁷ Veneetsia komisjon, CDL-AD(2011)001 Ungari – arvamus uue põhiseaduse koostamise käigus tekkinud kolme õigusküsimuse kohta, punkt 37.

parlament või Vabariigi President. Seaduste järelkontrolli võivad algatada valitsus, veerand parlamendiliikmetest, põhiõiguste volinik (ombudsman), Kúria (Ungari kõrgeima kohtu) esimees ja peaprokurör. **Madalmaad:** üldkohtud võivad tsentraliseeritud konstitutsioonikohtu puudumisel teha põhiseaduslikkuse detsentraliseeritud vormis järelevalvet. Kuigi parlamendi vastu võetud õigusakte ei saa läbi vaadata, et kontrollida nende vastavust põhiseadusele, on vahetu õigusmõjuga lepingute läbivaatamine võimalik. Riiginõukogu nõuandev talitus annab sõltumatut nõu õigusaktide eelnõude kohta, sealhulgas seoses nende vastavusega põhiseadusele. **Portugal:** järelkontroll hõlmab põhiseaduslikkuse järelevalvet selle üle, kas põhiseaduse normide täitmiseks vajalikud seadusandlikud meetmed on jäetud vastu võtmata. **Sloveenia:** konstitutsioonikohus esitab Vabariigi Presidendi, valitsuse või ühe kolmandiku riigikogu liikmete ettepanekul rahvusvahelise lepingu ratifitseerimise käigus arvamuse lepingu vastavuse kohta põhiseadusele. Konstitutsioonikohtu arvamus on riigikogu suhtes siduv.

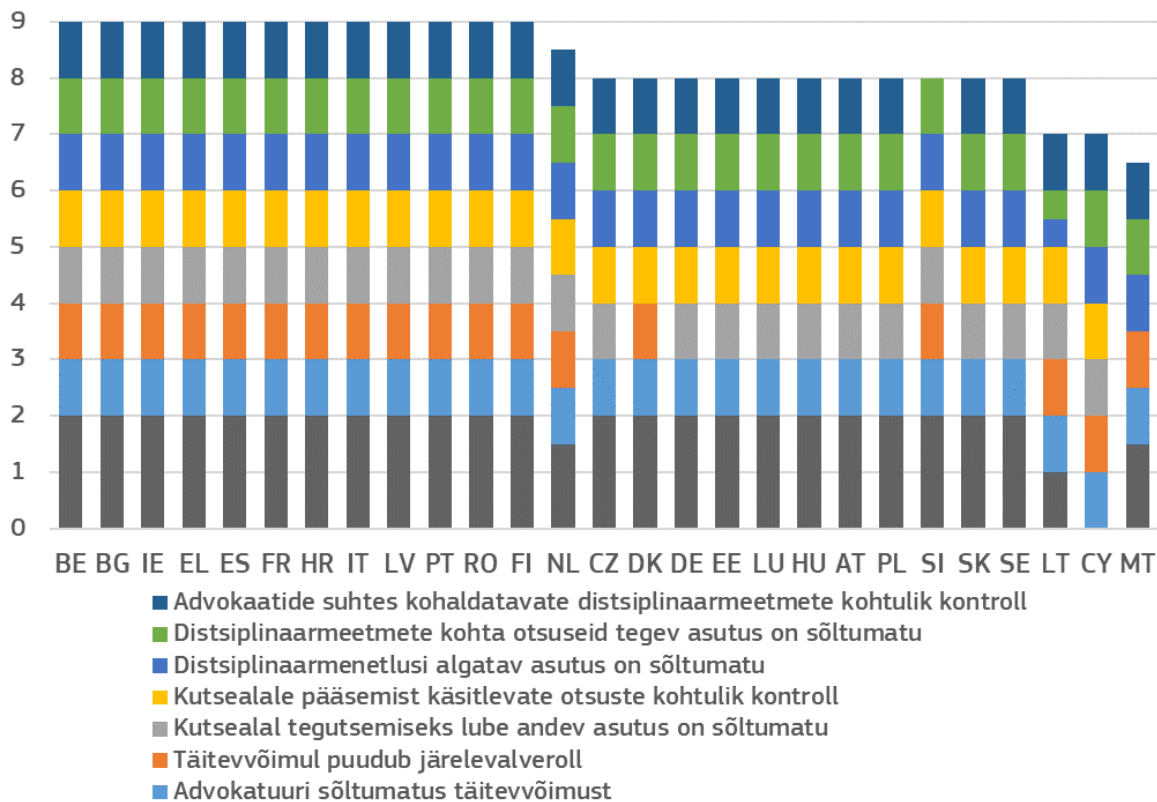
– Advokatuuride ja advokaatide sõltumatus Euroopa Liidus –

Advokaatidel ja nende kutseliitudel on oluline roll põhiõiguste kaitse tagamisel ja õigusriigi tugevdamisel¹³⁸). Õiglane õigusemõistmise süsteem eeldab, et advokaadid saavad vabalt oma kliente nõustada ja esindada. Vabal kutsealal tegutsemine ja sellest tulenev pädevus aitavad säilitada advokaatide sõltumatust ning advokatuuridel on oluline roll advokaatide sõltumatuse tagamisel. Euroopa normidega nõutakse muu hulgas advokaadi kutsealal tegutsemise vabadust ja advokatuuride sõltumatust. Nende normidega nähakse ka ette advokaatide vastu algatatavate distsiplinaarmenetluste aluspõhimõtted¹³⁹).

¹³⁸ „Advokaatidel on oluline roll õigusriigi ja kohtusüsteemi sõltumatuse kaitsmisel, austades samal ajal võimude lahusust ja põhiõigusi“, eesistujariigi aruteludokument „Juurdepääs advokaadile ja õigusriik“ nõukogu 3.–4. märtsi 2022. aasta istungiks (justiits- ja siseküsimused): <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6319-2022-INIT/et/pdf>.

¹³⁹ Euroopa Nõukogu ministrite komitee soovitus nr R(2000)21.

Joonis 65. Advokatuuride ja advokaatide sõltumatus 2022. aastal(*) (allikas: Euroopa Komisjon ning Euroopa Advokatuuride ja Õigusliitude Nõukogu¹⁴⁰)

(*) Uuringu tulemuste põhjal võisid liikmesriigid saada maksimaalselt 9 punkti. Uuring tehti 2023. aasta alguses. Advokaadi ja kliendi vahelise suhte konfidentsiaalsuse tagamisega seotud küsimuse puhul anti 0,5 punkti iga täielikult hõlmatud stsenaariumi eest (advokaadi valduses olevate elektrooniliste andmete otsimine ja võetus, advokaadi ruumide läbiotsimine, advokaadi ja kliendi vahelise suhtluse pealtkuulamine, advokaadi või tema tööruumide jälgimine, advokaadibüroo maksuaudit ja muud halduskontrollid). Kõigi muude täielikult täidetud kriteeriumide eest anti 1 punkt. Kui kriteerium ei olnud täidetud, ei antud ühtki punkti. **Malta:** esitatud on 2020. aasta vastused, mida on uue metoodika jaoks kohandatud. **Eesti:** justiitsministeeriumil on ulatuslikud volitused teostada järelevalvet õigusabisüsteemi korralduse üle. **Leedu:** advokatuuriseaduse kohaselt võib advokaatide suhtes distsiplinaarmenetluse algatada advokatuurinõukogu. Samuti on selles sätestatud, et selline õigus on ka justiitsministril. Kui justiitsminister otsustab algatada advokaadi suhtes distsiplinaarmenetluse, ei ole advokatuuril selles menetluses sõnaõigust ja asi suunatakse otse distsiplinaarkohtule. Lisaks koosneb distsiplinaarkohus viiest advokaadist, kes on advokatuuri liikmed. Neist viiest kolm valib advokatuuri üldkogu ja ülejäänud kaks justiitsminister. **Poola:** advokatuuri üle teeb järelevalvet justiitsministeerium, kes korraldab advokaadiüksameid ja kontrollib minimaalsete advokaaditasude süsteemi. **Sloveenia:** distsiplinaarmenetlusi viib ellu üksnes advokatuur ise. Esimese astme distsiplinaarkomitee otsuse saab edasi kaevata ja selle vaatab läbi teise astme distsiplinaarkomitee. Teise astme distsiplinaarkomitee otsuseid ei ole võimalik edasi kaevata. See on sätestatud vandeadvokaatide seaduse artiklis 65: „Advokatuuri distsiplinaarorganite otsused kuuluvad täitmisele“. **Slovakkia:** kaebuse alusel esitab petitsiooni peamiselt Slovakkia advokatuuri sõltumatu järelevalvekomitee. Justiitsminister võib siiski algatada distsiplinaarmenetluse ka järgmisel juhul: „kui advokaat on korda saatnud teo, mida võib kehtivate õigusnormide kohaselt pidada ametialaseks eksimuseks, võib järelevalvekomitee esimees või justiitsminister (petitsiooni esitajana) esitada asjaomasele advokatuuri juhtorganile [tsiteeritava] seaduse kohase distsiplinaarmenetluse algatamise taotluse distsiplinaarmenetluse algatamiseks kehtestatud tähtaja jooksul kehtivate õigusnormide alusel“.

3.3.3. Kokkuvõtte kohtusüsteemi sõltumatus kohta

Sõltumatus on üks tulemusliku kohtusüsteemi põhielement. See on ülioluline õigusriigi põhimõtte kaitsmisel, kohtumenetluste õigluse tagamisel ning selleks, et kodanikel ja ettevõtjatel

¹⁴⁰ 2022. aasta andmed koguti Euroopa Advokatuuride ja Õigusliitude Nõukogu liikmete vastustest küsimustikule.

säiliks usaldus õigussüsteemi vastu. Seepärast peab mis tahes kohtureform alati toetama õigusriigi põhimõtet ja olema kooskõlas kohtusüsteemi sõltumatust käsitlevate Euroopa normidega. 2023. aasta tulemustabel näitab suundumusi üldsuse ja ettevõtjate kohtusüsteemi sõltumatuse tajumises. Tulemustabelis on esitatud ka mõned uued näitajad kõrgeimate kohtute esimeeste ja peaprokuröride ametisse nimetamise kohta, korruptsiooni ennetamise ja tõkestamisega tegelevate organite kohta ning konstitutsioonikohtuna tegutsevate kõrgeima astme kohtute kohta. Struktuursed näitajad ei võimalda iseenesest teha järeldusi liikmesriikide kohtute sõltumatuse kohta, kuid neid saab niisuguse analüüsi tegemisel kasutada lähtekohana.

- a) 2023. aasta tulemustabelis tutvustatakse üldsuse (Eurobaromeetri uuring FL519) ja ettevõtjate seas tehtud uuringute (Eurobaromeetri uuring FL520) põhjal, kuidas on muutunud kohtusüsteemi **tajutav sõltumatus**.
- Kaheksandat korda üldsuse seas tehtud Eurobaromeetri uuring (joonis 49) osutab, et 2016. aastaga võrreldes on tajutav sõltumatus *suurenenud* 15 liikmesriigis. Üldsuse tajutav sõltumatus on võrreldes 2016. aastaga *paranenud* kaheksas liikmesriigis, kus on konkreetseid probleeme. Üldsuse meelest on sõltumatus *suurenenud* 12 liikmesriigis ja kaheksas konkreetsete probleemidega liikmesriigis, kuigi kahes liikmesriigis on tajutav sõltumatu endiselt eriti väike.
 - Kaheksandat korda ettevõtjate seas tehtud Eurobaromeetri uuring (joonis 51) näitab, et 2016. aastaga võrreldes on tajutav sõltumatus *suurenenud* 12 liikmesriigis. Eelmise aastaga võrreldes on sõltumatus ettevõtjate arvates siiski *vähenenud* 13 liikmesriigis ja üheksas konkreetsete probleemidega liikmesriigis. Kahes liikmesriigis on tajutav sõltumatus endiselt iseäranis väike.
 - Kohtute ja kohtunike sõltumatuse puudumise tajumise põhjusena nimetati kõige sagedamini *valitsuse ja poliitikute sekkumist või majanduslikke või muid erihuve esindavate rühmade survet*. Võrreldes varasemate aastatega on mõlemad põhjused endiselt märkimisväärsed kahes liikmesriigis, kus kohtute tajutavat sõltumatust peetakse väga väikeseks (joonised 50 ja 52).
 - Põhjuste seas, miks kohtuid ja kohtunikke tajutakse sõltumatuna, nimetas peaaegu neli viiendikku ettevõtjatest ja üldsusest (vastavalt 38 % ja 42 % kõigist vastanutest) *kohtunike staatusest ja ametikohast tulenevaid tagatisi*.
- b) Alates 2022. aastast on ELi õigusemõistmise tulemustabelis esitatud Eurobaromeetri uuringu tulemused selle kohta, kuidas ettevõtjad tajuvad **seadusega ja kohtute tagatava investeeringute kaitse tulemuslikkust** riigi otsuste korral, mis on ettevõtjate meelest põhjendamatud, või riigi tegevusetuse korral (joonis 53). Tulemustest on näha, et investeeringute kaitse suhtes kindlustunde tagamiseks on võrdselt tähtsad haldustavad, stabiilsus ja õigusloomeprotsessi kvaliteet, samuti kohtute ja omandi kaitse tulemuslikkus (joonis 54). Võrreldes eelmise aastaga paranes usaldus investeeringute kaitse vastu 16 liikmesriigis.
- c) Joonisel 55 on esitatud ajakohastatud ülevaade kohtute haldamise nõukodade peamistest volitustest riikides, kus selline organ on olemas.
- d) Joonistel 56–57 kirjeldatakse olukorda seoses kõrgeima kohtu esimeeste ametisse nimetamisega kõigis liikmesriikides. Joonisel 56 on antud ülevaade ametiasutustest, kes esitavad kandidaate kõrgeima kohtu esimeheks nimetamiseks, ja ametiasutustest, kes nad ametisse nimetavad. Joonisel 57 on näidatud täitevvõimu ja parlamendi pädevus kõrgeima kohtu esimeeste ametisse nimetamisel pärast kandidaadi kohta ettepaneku

saamist.

- e) Esimest korda esitatakse ELi õigusemõistmise tulemustabelis mitu konkreetset korruptsioonivastasele võitlusele pühendatud näitajat. Joonistel 58 ja 59 on esitatud võrdlev ülevaade korruptsiooni ennetamisega tegelevate eriasutuste volitustest ja määramisest. Joonistel 60 ja 61 on esitatud esimene ülevaade asutustest, mis on spetsialiseerunud korruptsioonivastasele võitlusele, ning korruptsioonivastasele võitlusele spetsialiseerunud prokuratuuride juhtide ametisse nimetamise menetlustest.
- f) Joonisel 62 on esimest korda esitatud peaprokuröride ametisse nimetamisel osalevad asutused.
- g) Tulemustabeli käesoleva väljaande uudsusena esitatakse joonistel 63 ja 64 esimest korda ülevaade liikmesriikides kasutusele võetud eri lahendustest põhiseaduslike õiguste kaitse tagamiseks kõrgeimas kohtuastmes, ja nende kohtute valitud pädevusvaldkonnad.
- h) Joonisel 65 on näha, et kuigi üheksas liikmesriigis on täitevvõimul advokatuuri suhtes mõningane järelevalveroll, on advokaatide sõltumatus üldiselt tagatud, mis võimaldab neil vabalt oma kliente nõustada ja esindada.

4. JÄRELDUSED

2023. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabelist on näha, et kohtusüsteemi tulemuslikkus on liikmesriikides erinev. See näitab, et paljudes riikides tehakse jõupingutusi kohtusüsteemi tõhususe, kvaliteedi ja sõltumatuse parandamiseks. Probleemiks on sellegipoolest endiselt see, kuidas tagada kodanike täielik usaldus liikmesriikide õigussüsteemide vastu. ELi õigusemõistmise tulemustabelis sisalduv teave aitab kaasa Euroopa õigusriigi mehhanismi raames tehtavale järelevalvele ning seda võetakse arvesse komisjoni iga-aastases õigusriigi olukorda käsitlevas aruandes.